

Επιστημονικόν Βήμα τοῦ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΕΤΑΙ
ΑΠΟ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ 15Α — ΑΘΗΝΑΙ
ΤΗΛΕΦΩΝΟΝ 36-547

ΕΤΟΣ Δ' — ΤΕΥΧΟΣ 7^{ον} — 8^{ον}
ΜΑΡΤΙΟΣ — ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1957

Τιμή τεύχους Δρχ. 5
Συνδρομή διὰ μὲν μέλη » 50

ΛΑΪΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ & ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

Γιὰ τὸ διδασκαλικὸ κόσμον τῆς Ἑλλάδος τὸ γλωσσικὸ ζήτημα ἐν σχέσει μὲ τὸ Δημοτικὸ σχολεῖο θεωρεῖται ἀπὸ χρόνια λυμένο. Κάθε ἀνακίνηση τοῦ θέματος αὐτοῦ πρέπει νὰ θεωρῆται γιὰ τὴν ὑπόστασιν τῆς λαϊκῆς μας παιδείας, ὅχι μόνον περιττή, μὰ καὶ ἐπιζήμια ὡς ἓνα βαθμὸν. Καὶ γιὰ νὰ γίνῃ φανερὸν πῶς ἔχει ἀποφανθῇ ὁ κλάδος μας ἐδῶ καὶ ἀρκετὰ χρόνια πρὶν γιὰ τὴν χρησιμοποίησιν τῆς δημοτικῆς γλώσσας στὸ Δημοτικὸ μας σχολεῖο παρατίθεται μικρὸ ἀπόσπασμα ἀπ' τὴν ἐκθεσὴν τῆς εἰδικῆς ἐπιτροπῆς ποῦ ἔχουσιν συσταθῇ στὰ 1923 γιὰ τὴ μελέτη τῶν εκπαιδευτικῶν ζητημάτων τῆς χώρας μας. Στὴν ἐκθεσὴν τῆς αὐτῆς πρὸς τὸ Ὑπουργεῖο, ἀνάμεσα στ' ἄλλα γράφει ἡ ἐπιτροπὴ: «... ἀπεφάσισεν ὁμοφώνως νὰ ὑποβάλλῃ εἰς ὑμᾶς τὸ αἴτημα, ὅπως εἰσαχθῇ καὶ πάλιν ἡ κοινὴ ὁμιλουμένη γλῶσσα εἰς πάσας τὰς τάξεις τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου, συμφώνως ἄλλως τε καὶ πρὸς τὴν ἐπισήμως διαπιστωθεῖσαν καὶ ὑποβληθεῖσαν γνώμην τῆς παμπρωφίας σχεδὸν τοῦ δημοδιδασκαλικοῦ κόσμου τῆς Ἑλλάδος διδασκόντες ἐκ τῆς πείρας περὶ τῆς πραγματικῆς ἀξίας ἀμφοτέρων τῶν συστημάτων...»

Ἔτσι γιὰ τὴν ὁλότητα τῶν δημ(λ)ων ἀπὸ χρόνια τώρα ἡ δημοτικὴ γλῶσσα θεωρεῖται ἡ πραγματικὴ ἐθνικὴ μας γλῶσσα, ἡ ζωντανὴ μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ μας. Ἀντίθετα ἡ καθαρὴ εἶδος εἶναι ἡ ἀπροσάρμοστη στὰ σημερινὰ συναισθήματα τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, ἡ νεκρὴ γλῶσσα.

Στὰ παλαιότερα χρόνια, καθὼς τὸ ξέρουμε ὅλοι μας, τὸ Δημοτικὸ μας σχολεῖο βασανίστηκε πολὺ. Δὲν κατώρθωσε νὰ ἀνταποκριθῇ ἱκανοποιητικὰ στὸν πραγματικὸν του σκοπὸν. Πολλοὶ παράγοντες συντέλεσαν, βέβαια, γι' αὐτό, ἀλλὰ κα-

τὰ κύριον λόγον ἔχει ὁμολογηθῇ πῶς γιὰ πολλὴν καιρὸν ἀπέτυχεν αὐτὸ στὸ σκοπὸν του, γιατί εἶχεν ἀποκλεισθῇ ἀπ' αὐτὸ ἡ πραγματικὴ ζωὴ καὶ ἡ πραγματικὴ ἐθνικὴ πνοὴ μὲ τὸ νὰ κρατᾶ ἔξω ἀπ' τὴς σχολικῆς του αἵθουσας τὴ ζωντανή, τὴ μητρικὴ, τὴ δημοτικὴ γλῶσσα.

Ἔτσι τὸ σχολεῖο μας γέμιζε γιὰ πολλὰ χρόνια τὸ κεφάλαιον τοῦ παιδιοῦ μὲ τὰ λείψανα τοῦ παλαιοῦ σχολαστικισμοῦ, δηλ. μὲ ξερὰς γνώσεις, χωρὶς ἐνδιαφέρον καὶ χρησιμότητα γιὰ τὴ ζωὴ.

Γνωστὸ εἶναι σὲ ὅλους μας πάλι πῶς τὸ Δημοτικὸ μας σχολεῖο, σὰν λαϊκὸν σχολεῖο, ἔχει γιὰ κύριον σκοπὸν του νὰ δώσῃ σ' ὅλα τὰ παιδιά τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ τὴν βασικὴν, τὴν ἀπαραίτητη μόρφωσιν ποῦναι ἱκανὴ νὰ τὰ κάμῃ χρήσιμους πολῖτες. Κατὰ φυσικὴ συνέπεια, διὰ τὸ Δημοτικὸν σχολεῖο δὲν κατορθώσῃ νὰ δώσῃ τὴ μόρφωσιν αὐτή, μποροῦμε εὐκόλως νὰ ποῦμε, πῶς αὐτὸ δὲν ἐκτελεῖ τὸν προορισμὸν του.

Γιὰ νὰ πετύχῃ ὁμοῦς στὸ σκοπὸν του αὐτὸ τὸ Δημοτικὸν σχολεῖο μεταχειρίζεται διάφορα μέσα. Ἐνὰ δὲ ἀπ' αὐτά, τὸ πιδ βασικόν, τὸ κυριώτερον, μὲ τὸ ὁποῖον πρέπει τὰ Ἑλληνόπουλα ν' ἀποκτήσουν τὴς ἀπαραίτητες γνώσεις γιὰ τὴ ζωὴ εἶναι ἡ χρησιμοποίησις τῆς μητρικῆς τῶν γλώσσας, τῆς γλώσσας ποῦ ἀποτελεῖ τὸ γραπτὸν καὶ τὸν προφορικὸν λόγον τοῦ λαοῦ μας, δηλαδὴ τῆς δημοτικῆς μας γλώσσας.

Μὲ τὸ νὰ κρατηθῇ ἡ δημοτικὴ γλῶσσα ἔξω ἀπ' τὸ βασικὸν σχολεῖο, βρέθηκε συχνὰ ὁ ἐλληνικὸς λαὸς ἀκαλλιέργητος ψυχικὰ καὶ πνευματικὰ καὶ σὲ πολλὰς περιπτώσεις ἀνέτοιμος μπροστὰ στὴς ἀπαιτήσεις τῆς σύγχρονης ζωῆς. Βρέθηκε μὲ διαστρεβλωμένον τὸ γλωσσικὸν του αἰσθημα καὶ μὲ συγκεχυμένη σκέψιν, ὥστε νὰ μὴ μποροῦν οἱ νέοι μας νὰ διατυπώσουν ἓνα, ἔστω

και απλό νόημα γραπτό, χωρίς να το γεμίσουν με ασυνταξίες. Παραδέχονται όλοι πως αν δεν έμποδίζονταν ή δημοτική γλώσσα κατά διαφόρους καιρούς να μπή στο Δημοτικό μας σχολείο, θα ήταν διαφορετικά σήμερα τα πνευματικά πεπρωμένα του έλληνισμού.

Πάνω στη χρησιμοποίηση του μέσου αυτού, δηλαδή της ζωντανής, της έθνικης, της δημοτικής γλώσσας για την απόκτηση της λαικής μας παιδείας, το ξέρουμε όλοι μας, δημιουργήθηκαν πολλές αντιγνώμεις και παρεξηγήσεις. Τόσο καιρό δε έφεραν αυτές, ώστε έφθασαν μέχρι του σημείου να παραποιηθούν πολλές φορές και να παραμορφωθούν και τα πιο απλά και βασικά ζητήματα που άφορουν τη βασική άγωγή. Γνωστή είναι ή προσπάθεια εκείνων που ώδηγημένοι από μια πολύ επικίνδυνα σφαλερή αντίληψη θέλησαν να επιβάλουν τη χρησιμοποίηση στο Δημοτικό σχολείο της καθαρεύουσας, της γλώσσας που δεν είναι τίποτε άλλο, παρά ένας νεκρός γραπτός λόγος, χωρίς πνοή και χωρίς κανένα θέλητρο. Άλλα ή γλώσσα δεν είναι κάτι το στατικό. Αυτή δημιουργείται μόνο απ' τον ακατόλυτο, το φυσικό της δημιουργό, το λαό. Ακολουθεί δε κι αυτή κάποιο παγνόςμιο βιολογικό νόμο και για τουτό δεν μπορεί να μένη στατική και άκαμπτη, άλλ' αναπτύσσεται και εξελίσσεται.

Καμιά άμφιβολία δεν μπορεί να υπάρχει για τη χρησιμοποίηση της δημοτικής γλώσσας στο Δημοτικό μας σχολείο. Το πράγμα είναι όλοφάνερο. Μια που υποκείμενο του Δημοτικού σχολείου είναι το παιδί, δεν είναι δυνατό κι ούτε κι επιτρέπεται να χρησιμοποιηθή άλλη γλώσσα σ' αυτό έξω απ' τη δημοτική, τη μητρική γλώσσα του παιδιού, που αποτελεί το λεκτικό και το τυπικό του προφορικού λόγου όλου του Έλληνικού λαού.

Άλλα κι από καθαρή διδακτική άποψη, αν θελήσουμε να εξετάσουμε το θέμα, είναι ολοφάνερο και απόλυτα σαφές ή ανάγκη της δημοτικής γλώσσας, σαν γλώσσας διδ(λ)ίας στο Δημοτικό σχολείο. Είναι άλλως τε αυτόνόητο το πράγμα. Αν γλώσσα της διδ(λ)ίας σ' αυτό, δηλαδή αν όργανο για τη μετάδοση γνώσεων θελήσουμε να μεταχειρισθούμε την καθαρεύουσα, τότε θα προκύψη ή ανάγκη πρώτα να εξηγήσουμε στα παιδιά το γλωσσικό μηχανισμό και κατόπι να μεταδίδουμε τις γνώσεις. Με τον τρόπο αυτόν πέφτει κανείς σε μια λεξιλογική εργασία χωρίς κανένα αποτέλεσμα θετικό για το σκοπό του Δημοτικού σχολείου. Κι αν υποθέσουμε — πράγμα, βέβαια, πολύ δύσκολο — πως τα παιδιά μας καταλαβαίνουν την πλαστή αυτή γλώσσα, την καθαρεύουσα, δεν μπορούμε ποτέ με βεβαιότητα να πούμε, πως την έχουν αισθανθή καθώς πρέπει, πως αυτή τα έχει συγκινήσει, γιατί αυτή είναι στην ψυχή τους ξένη, γιατί δεν μπορούν να εκφράσουν μ' αυτή τίποτε απ' τον έσωτερικό, τον ψυχικό τους κόσμο. Στο σημείο αυτό μόνο ή δημοτική γλώσσα εκφράζει την ένδομυχη ψυχική κατάσταση, με όλες τις έσωτε-

ρικές διαθέσεις. Μόνο αυτή είναι δεμένη σφιχτά με την όλη ψυχική του εξέλιξη, μόνο μ' αυτή έμαθε να εξωτερικεύη από τότε που έμαθε να μιλή τον ένδομυχο, τον ψυχικό του κόσμο.

Αν θελήσουμε λοιπόν, όπως, δειλά, βέβαια, προτείνεται από μερικούς τον τελευταίο καιρό, στη θέση της δημοτικής, της μητρικής, της ζωντανής γλώσσας να βάλουμε την καθαρεύουσα, την ξένη προς την ψυχή του παιδιού, θα δυσκολευθή αυτό να την καταλάβη, αλλά κι αν την καταλάβη, ποτέ δεν θα την αισθανθή, γιατί αυτή ποτέ δεν έγινε ψυχική του ανάγκη.

Όπως τονίστηκε και παραπάνω, από πολλά χρόνια έχει κατανοήσει ο διδασκαλικός κόσμος της Ελλάδος ότι ή προκοπή και ή άνοδος του πολιτισμού της νέας Ελλάδος, είναι πράγματα αλληλένδετα με την ζωντανή γλώσσα, τη δημοτική. Οι εκπαιδευτικοί λειτουργοί της Στοιχειώδους έχουν σχηματίσει την πεποίθηση πως ο δημοτικισμός δεν είναι μια απλή γλωσσική θεωρία, που περιορίζεται αποκλειστικά και μόνο σ' ένα στενό κύκλο άποστολής. Αποτελεί ταυτόχρονα ένα γενικότερο τρόπο για την άνώτερη σκέψη, ένσωματώνει μέσα του το ζωντανό πνεύμα που μπορεί να πνίξη τον τόσο βλαβερό για την πρόοδο του Έθνους μας σχολαστικισμό.

Τή στιγμή που σήμερα απ' άκρου σε άκρο της χώρας μας γιορτάζονται τόσο πανηγυρικά τα 100 χρόνια από το θάνατο του μεγάλου μας έθνικού ποιητού, του Σολωμού, τη στιγμή που ή δημοτική γλώσσα έχει κατακτήσει όχι μόνο την ποίηση και τη λογοτεχνία μας, μα και όλες τις άλλες μορφές της πνευματικής ζωής του τόπου μας (θέατρο, ραδιόφωνο, άμβωνα, δημοσιογραφία κλπ.) είναι όχι μόνο άκαιρο, αλλά ταυτόχρονα και ούτοπία να άπαγορεύουμε την είσαγωγή στο Δημοτικό σχολείο της Έθνικης μας γλώσσας. Οι άνθρωποι που σκεπτονται μ' αυτό τον τρόπο, φαίνεται πως άγνοούν παντελώς τα στοιχεία της νεοελληνικής ζωής της σύγχρονης δηλ. πραγματικότητας. Όσοι παραγνωρίζουν την πραγματικότητα αυτήν και δεν καταλαβαίνουν πως αυτή πρέπει ν' άποτελή τη βάση για τη μόρφωση του Έλληνικού λαού, ασφαλώς οι άνθρωποι αυτοί βρίσκονται μακριά απ' την ελληνική πραγματικότητα.

Οι δημ(λ)οι της Ελλάδος με την πεποίθηση πως με τη δημοτική γλώσσα μπορούν να εκφρασθούν ύψηλότερα αισθήματα και πως μόνο αυτή έξυπηρετεί τις πιο ύψηλές ανάγκες του πνεύματος και της έπιστήμης, δεν παραδέχονται τις νόθες λύσεις που σκοπό έχουν να φέρουν σύγχυση στα παιδιά. Πιστεύουν ότι μόνο στη δημοτική γλώσσα άνήκει το μέλλον της φυλής μας, γιατί αυτή άποτελεί την πραγματική έκφραση της νεοελληνικής ψυχής. Μόνο μ' αυτή άνυψώνεται κάθε ώρα και έθnikό. Γι' αυτό και οι Έλληνες διδασκαλοί πρέπει να άρουν κάποτε θετική θέση πάνω στο σοβαρό αυτό θέμα το όποιο άπασχολεί σήμερα το λαϊκό σχολείο.

ΜΑΝΩΛΗΣ ΧΑΤΖΗΠΥΡΡΟΣ

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΜΑΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ὑπὸ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ι. ΚΟΥΡΜΟΥΛΗ, τακτικοῦ καθηγη-
τοῦ τῆς Γλωσσολογίας ἐν τῷ ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ
καὶ Προέδρου τῆς Ἑταιρείας Ἑλλήνων Φιλολόγων

Α'. Παιδεία καὶ «Ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση»

Ὅλοι αἰσθανόμεθα ὅτι εἰς τὴν παιδείαν μας ἀπὸ μακροῦ ἤδη χρόνου ἐπικρατεῖ σύγχυσις περὶ τὸ πρό-
βλημα τῆς γλωσσικῆς ἀγωγῆς τῆς μαθητιώσης νεο-
λαΐας. Καὶ παλαιότερον μὲν ἡ κατάστασις ἦτο αὐτό-
χρημα τραγικὴ, ἀλλὰ καὶ σήμερον ἀκόμη, παρὰ τὸν
γλωσσικὸν καθαρισμόν, ὁ ὁποῖος ἐπεχειρήθη ἐπ' ἐ-
σχάτων εἰς τὰ ἀναγνωστικὰ τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου
καὶ τινὰ βιβλία τοῦ Γυμνασίου καὶ ἐπέτυχεν ἐν τινι
βαθμῷ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ὀρθογραφίας τῶν
κειμένων, τὸ θέμα τῆς γλωσσικῆς ἀγωγῆς τῶν Ἑλλη-
νοπαίδων ὑφίσταται καὶ ἡ συζήτησις του εἶναι ἐξό-
χως ἐπίκαιρος.

Ἀπὸ τοῦ 1917 ὅτε ἐπεχειρήθη τὸ πραξικόπημα
τὸ γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύ-
θμιση» ἡ κρατοῦσα ἐν τῇ παιδείᾳ μορφωτικὴ γλωσ-
σικὴ παράδοσις ἀνετράπη. Ἐχει παρέλθει ἔκτοτε
μία τεσσαρακονταετία καὶ ἡ παιδεία ἐξακολουθεῖ νὰ
συγκλονίζεται ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα τοῦ τραγικοῦ
ἐκείνου πειραματισμοῦ χωρὶς νὰ δύναται ἔκτοτε νὰ
ἀνεύρῃ τὸν δρόμον της.

Πολλοὶ γενεαὶ Ἑλληνοπαίδων ὑπερβλήθησαν κα-
τὰ τὸ διάστημα αὐτὸ τῆς τεσσαρακονταετίας νὰ χρη-
σιμεύσουν ὡς πειραματόζωα μιᾶς ἄλλοπρὸςάλλου ἐκ-
παιδευτικῆς πολιτικῆς, νὰ μαθητεύσουν καθ' ὃν χρό-
νον αἱ διαδεχόμεναι ἀλλήλας Ἑλληνικαὶ κυβερνήσεις
ἐσπευδον νὰ ἀνατρέπουν τὸ ἐν τῇ ἐκπαιδεύσει ἔργον
τῶν προκατόχων των. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ ἐκπαιδευτι-
κὸς κόσμος τῆς χώρας περιέπεσεν εἰς ἐπικίνδυνον δι-
νην ἀδυνατῶν νὰ παρακολουθῇ καὶ νὰ προσαρμόζε-
ται πρὸς τὰς ἐκάστοτε περὶ παιδείας ἀντιλήψεις ἐνὸς
κράτους κυριολεκτικῶς παραπαίοντος ἐνώπιον τοῦ
μεγάλου αὐτοῦ ἐθνικοῦ ζητήματος.

Τραγικὸν θῦμα τοῦ ἀχαρακτοῦ αὐτοῦ ἐκ-
παιδευτικοῦ σάλου ὑπῆρξε κυρίως καὶ πρὸ πάντων
ὁ λειτουργὸς τῆς δημοτικῆς μας παιδείας, διότι κυ-
ρίως ἡ βαθμὶς αὕτη τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐπεσημάνθη
ὡς τὸ ὀχυρὸν τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ ἀλωθῇ διὰ τὰ
ἐπικρατήσῃ ἡ μεταρρύθμισις.

Ἡ ψυχὴ καὶ ἡ συνείδησις τοῦ Ἑλλήνος δημοδι-
δασκάλου ὑπεβλήθη εἰς συστηματικὴν δοκιμασίαν,
διὰ τὴν ἄλωσιν καὶ ὑποταγὴν της ἐχρησιμοποιήθη-
σαν πάντα τὰ μέσα. Οἱ παλαίμαχοι ἐκ τοῦ διδασκα-
λικοῦ κόσμου θὰ ἀναιμηνήσκωνται ἀσφαλῶς τὰς δυ-
σκόλους ἐκείνας ἡμέρας, κατὰ τὰς ὁποίας ἦσαν ὑπο-
χρεωμένοι νὰ ἀκούουν καὶ νὰ ὑπακούουν εἰς τὰ κη-
ρύγματα περιέργων «παιδαγωγῶν», οἱ ὁποῖοι δῆ-
θεν ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦ δημοτικισμοῦ ἐσάρκαζαν
καὶ ἐχλεύαζαν τὰς ἱερωτέρας πνευματικὰς παραδό-
σεις τῆς φυλῆς, ἐκήρυττον ὡς χρεωκοπημένας πά-
σαις ἐκείνας τὰς ἀξίας ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστηρίχθη καὶ
διέλαμψεν ὁ εὐρωπαϊκὸς ἀνθρωπισμός.

Ἡ ἐξόρμησις τῆς ἡγεσίας τῆς «μεταρρύθμισης»
ἐπεχειρήθη μὲ μέθοδον ἐνεργείας, ἡ ὁποία σήμερον
μὲν, μετὰ τόσα δεινὰ καὶ παθήματα, μᾶς εἶναι γνώ-
ριμος καὶ δυνάμεθα νὰ τὴν ἀντιμετωπίσωμεν, τότε
ὅμως ἦτο ἀδύνατον νὰ προσπύσῃ ἀμέσως εἰς τὴν ἀν-
τίληψιν τοῦ ἀπροετοιμαστοῦ καὶ ἀνοργανώτου ἐκπαι-
παιδευτικοῦ κόσμου.

Ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν τὰ διδασκαλεῖα ἐδίδα-
σκον συστηματικῶς τὴν περιφρόνησιν καὶ τὴν ἐχθρό-
τητα πρὸς τὴν λογίαν παράδοσιν τοῦ ἔθνους. Πᾶσα
ἀντίθετος φωνὴ κατεπνίγετο, πᾶσα ἐπίκαιρος θέσις
τῆς δημοτικῆς παιδείας κατελαμβάνετο ἀποκλειστι-
κῶς ὑπὸ ἀνθρώπων θητευόντων εἰς τὸν ἐκπαιδευτι-
κὸν δημοτικισμόν.

Ἡ ἀντικειμενικὴ ἐνατένισις τοῦ θέματος ἐπιβάλλει
νὰ διαχωρίσωμεν ἐξ ἀρχῆς τὸν ἐκπαιδευτικὸν τοῦ
λογοτεχνικοῦ δημοτικισμοῦ. Ὁ λογοτεχνικὸς δημοτι-
κισμὸς εἶναι καὶ αὐτὸς θῦμα τῶν «μεταρρυθμιστά-
δων» τῆς παιδείας, οἱ ὁποῖοι ἐν ὀνόματι του ἡσκη-
σαν δημοκοπικὴν πολιτικὴν μὲ ἀποτέλεσμα νὰ δια-
βληθῇ καὶ παρεξηγηθῇ ἡ θέσις τῆς ἐθνικῆς μας λο-
γοτεχνίας ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸ ἐκπαιδευτικὸν θέμα.
Ὁ ρυθμιστικὸς δημοτικισμὸς εἶναι ξένος πρὸς τὴν
γλῶσσαν τῆς ἐθνικῆς λογοτεχνίας, ἐχθρὸς καὶ φραγ-
μὸς εἰς τὴν ἐξέλιξιν της.

Ποῖος εἶναι ὅμως τέλος πάντων αὐτὸς ὁ ἐκπαι-
δευτικὸς δημοτικισμός, πόθεν ἐξεκίνησε καὶ πῶς εὐ-
ρέθη ρυθμιστὴς τῆς γλώσσης τῆς ἑλληνικῆς παι-
δείας;

Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναχθῶμεν εἰς τὸ ἱστορικὸν
βάθος τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος διὰ νὰ τὸν ἀνακα-
λύψωμεν, διότι εἶναι ἐπιγέννημα τοῦ γνωστοῦ «ἐκ-
παιδευτικοῦ ὀμίλου» ὁ ὁποῖος συνεστήθη καὶ ἔδρα-
σεν εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς δευτέρας
δεκαετηρίδος τοῦ αἰῶνος μας. Ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὀ-
μίλος ἰδρύθη ἀπὸ ἐπίλεκτα μέλη τῆς τότε Ἀθηναῖ-
κῆς κοινωνίας πολιτικούς, λογοτέχνας, ἐκπαιδευτικούς
κλπ., δύναται δὲ νὰ λεχθῇ ὅτι ὠφέλησε εἰς τὴν ἐξέ-
λιξιν τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος καὶ τὴν πρόδον τῆς
ιδέας τοῦ δημοτικισμοῦ, διότι ἀντετάχθη εἰς τὴν ἀ-
νεδαφικότητα τῆς ψυχαικῆς διδασκαλίας.

Ἄν ὁ σύλλογος αὐτὸς ἡργάζετο πρὸς ἐπιδίωξιν
τοῦ σκοποῦ τὸν ὁποῖον ἔθηκεν εἰς τὸ καταστατικόν
του, ἡ δρᾶσις του θὰ ἀπετέλει πράγματι μίαν θετι-
κὴν συμβολὴν εἰς τὰ πράγματα τῆς νεοελληνικῆς παι-
δείας. Σκοπὸς τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὀμίλου ἦτο «νὰ
ἰδρῦσῃ ἓνα πρότυπο δημοτικὸν σχολεῖο στὴν
Ἀθήνα καὶ νὰ βοηθήσῃ νὰ ἀναμορφωθῇ μὲ
τὸν καιρὸ ἡ ἑλληνικὴ ἐκπαιδευσις». Οὐδεὶς ἦτο
δυνατὸν τότε καὶ οὐδεὶς εἶναι δυνατὸν σήμερον νὰ
ἀμφισβητήσῃ εἰς ἓνα ἐπίλεκτον ὄμιλον Ἑλλήνων πο-

λιτών τὸ δικαίωμα νὰ συγκροτήσῃ σωματεῖον, μὲ σκοπὸν νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ μέσα τῆς ἰδρύσεως ἑνὸς πειραματικοῦ σχολείου εἰς τὸ ὁποῖον νὰ τεθῇ ὑπὸ ἐπιστημονικὴν ἐρευναν ἡ ὁρθότης ἢ μὴ τῆς ἀλφα ἢ τῆς βῆτα γλωσσικῆς παιδευτικῆς θεωρίας.

Τὸ μόνον ἀτύχημα εἶναι ὅτι τὸ σχολεῖον αὐτὸ, τὴν ἰδρυσιν τοῦ ὁποίου ἔτασεν ὡς σκοπὸν τοῦ ὁ "Εκπαιδευτικοῦ "Ομίλου δὲν ἰδρύθη ποτέ. Δὲν ἰδρύθη δὲ ὄχι διότι ὁ "Ομιλος δὲν διέθετε τὰ μέσα πρὸς ἰδρυσιν καὶ λειτουργίαν του, ἀλλὰ διότι οἱ πρωτοστατοῦντες εἰς τὰ εκπαιδευτικὰ ζητήματα τοῦ "Ομίλου προέβλεπον τί θὰ συνβaine ἂν ἔν τοιοῦτο σχολεῖον ἦνοιγε τὰς πύλας του μεμονωμένον, ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης καὶ τὸ εὖλογον ἐνδιαφέρον τῆς κοινῆς γνώμης ἢ ὁποία θὰ σενεκιεῖτο καὶ θὰ παρηκολούθει τὸ πανελληνίου ἐνδιαφέροντος πείραμα αὐτό. "Αν ἐλειτοῖργει τὸ πειραματικὸν σχολεῖον τοῦ "Εκπαιδευτικοῦ "Ομίλου θὰ ἀπεκαλύπτετο καὶ θὰ προελαμβάνετο, πρωτοστατούντων αὐτῶν τούτων τῶν μὴ εκπαιδευτικῶν μελῶν τοῦ "Ομίλου, ἢ εἰς βάρος τῆς "Ελληνικῆς παιδείας ἐπιχειρηθεῖσα ἀπάτη. "Ο μακαρίτης "Αχιλλεὺς Τζάρτζανος, ἀνώτατος εκπαιδευτικὸς καὶ εἰσηγητὴς τῆς λεγομένης νεοδημοτικιστικῆς κινήσεως, παρατηρεῖ σχετικῶς τὰ ἑξῆς: «...πρωτοῦ νὰ ἰδρυθῇ τὸ πρότυπο σχολεῖο, πρωτοῦ νὰ ἐφαρμοστοῦν ἀπὸ τὸν "Ομιλο ἄλλα μέσα, ποὺ θὰ βοηθοῦσαν σιὴν ἀναμόρφωσι τῆς "Ελληνικῆς παιδείας, πρωτοῦ νὰ περῶσι τέλος ὁ ἀπαιτούμενος καιρὸς ποὺ χρειαζόταν γιὰ νὰ ὠριμάσῃ καὶ νὰ ξεκαθαρίσῃ στὴν κοινὴν "Ελληνικὴν γνώμην ἡ δημοτικιστικὴ ἰδεολογία, ἐκεῖνοι ποὺ μέσ' τὸν "Ομιλο πρωτοστατοῦσαν στὰ εκπαιδευτικὰ ζητήματα, λησμόνησαν ἐκεῖνα ποὺ ἔγραφε τὸ Καταστατικὸν του, καὶ θεώρησαν γιὰ κύριον σκοπὸν τοῦ τὴν ὅσο τὸ δυνατόν γρηγορώτερον εἰσαγωγὴ τῆς δημοτικῆς γλώσσας στὰ σχολεῖα» (Δημοτικὴ καὶ Νεοδημοτικὴ σ. 22).

"Αφίνομεν ὅμως τώρα τὸν εκπαιδευτικὸν "Ομιλον καὶ τὸν ἀπραγματοποίητον σκοπὸν του καὶ ἐρχόμεθα εἰς τὴν «ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση» τοῦ 1917. Κατὰ τὴν ἐπαναστατικὴν ἐκείνην περίοδον τρία παλαιὰ μέλη τοῦ εκπαιδευτικοῦ "Ομίλου, ὁ Δημήτριος Γληνός, ὁ "Αλέξανδρος Δελμούζος καὶ ὁ καθηγητὴς κ. Μανώλης Τριανταφυλλίδης ἐξησφάλισαν τὴν ἔγκρισιν τοῦ "Ελευθερίου Βενιζέλου διὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς δημοτικῆς γλώσσας εἰς τὴν παιδείαν.

Τὸ πραξικόπημα ἐπετελέσθη μὲ καταπλήσσουσιν ταχύτητα. Εἰς τὸ "Υπουργεῖον τῆς Παιδείας ἐγκατεστάθη ἡ τριανδρία τὴν ὁποίαν ἀνέφερα καὶ ἤρχισεν ἀμέσως μίαν πρωτοφανῆ εἰς προχειρότητα δρᾶσιν, τὴν ὁποίαν ἐξαγατῆριζεν ἐντόνως ἡ ἀπουσία πάσης ἐπιστημονικῆς παρασκευῆς καὶ πάσης παιδαγωγικῆς ἀρχῆς. "Ο ἀναγινώσκων τὰ ἐν πάσῃ σπουδῇ καὶ προχειρότητι συγγραφέντα ἐγγεγρίδια μὲ τὰ ὁποῖα ὑπεσχέθησαν οἱ ἐπικεφαλῆς τῆς μεταρρυθμίσεως νὰ ἀναγεννήσουν τὴν ἑλληνικὴν λαϊκὴν παιδείαν, δύναται χωρὶς πολὺν κόπον νὰ συλλάβῃ τὸ μέγεθος τοῦ διαπραχθέντος ἐγκλήματος.

Διὰ νὰ μὴ καταπονήσῃ ὅμως μὲ ἀναπτύξεις καὶ κρίσεις ἐν τῷ συνόλῳ καὶ ταῖς λεπτομερεῖαις ἑνὸς ζητήματος τὸ ὁποῖον ἔχει κατὰ κόρον συζητηθῇ θὰ

περιορισθῶ νὰ παραθέσω μίαν σύντομον καὶ διαφοριστικὴν κρίσιν. "Η κρίσις αὕτη ἐνέχει τὴν ἰδιαιτέραν σημασίαν ὅτι προέρχεται ἀπὸ ἄνθρωπον ὁ ὁποῖος ἐμόχθησε πολὺ διὰ τὴν καλλιέργειαν καὶ ἐπιβολὴν τῆς δημοτικῆς, ὁ ὁποῖος ἐπολέμησε μὲ ὅλην τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς καὶ τῆς πέννας του τὴν καθαρύουσιν. "Υπῆρξεν ἐκ τῶν ἰδρυτικῶν στελεχῶν τοῦ "Εκπαιδευτικοῦ "Ομίλου καὶ τὸ ὄνομά του εἶναι γνωστὸν εἰς κάθε ἄνθρωπον ὁ ὁποῖος ἀσχολεῖται μὲ τὰ νεοελληνικὰ γράμματα. Εἶναι ὁ μακαρίτης Μᾶρκος Τσιριμῶκος, ὁ γνωστὸς ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Στέφανος Ραμᾶς ποιητὴς καὶ γενικὸς διευθυντὴς τῆς "Εθνικῆς Βιβλιοθήκης. Τὴν κρίσιν του διευτύπωσεν ὁ Τσιριμῶκος τὸ 1927, εἰς ἐποχὴν δηλαδὴ κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ εκπαιδευτικὸς δημοτικισμὸς εἶχεν ἤδη ἀπὸ δεκαετίας ἐπιβληθῇ εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ εἶχε δοκιμασθῇ. Χαρακτηριστικὸν ἀκόμη εἶναι ὅτι ἡ κρίσις αὕτη ἔχει δημοσιευθῇ εἰς τὸ τότε ἐκδοθὲν μικρὸν βιβλίον του ὑπὸ τὸν τίτλον «"Ιστορία τοῦ "Εκπαιδευτικοῦ "Ομίλου». "Ο Τσιριμῶκος ἠσθάνθη ἑαυτὸν ὑποχρεωμένον νὰ γράψῃ ὅσα ἔγραψε, διότι ἐκ τῆς ἀναμειξῆώς του εἰς τὰ τοῦ "Εκπαιδευτικοῦ "Ομίλου εἶχε διαπιστώσει ἐξ ἰδίας ἀμέσου ἀντιλήψεως τὴν ἐπικίνδυνον στροφὴν τοῦ σωματείου πρὸς τὴν κοινωνικὴν ἐπαναστάσιν.

"Αφοῦ προηγουμένως ἐξιστορεῖ πῶς ὁ ἴδιος καὶ ὁ ἀείμνηστος "Ιδας ("Ιων Δραγούμης) ἠργάσθησαν διὰ τὴν καλλιέργειαν καὶ ἐξάπλωσιν τοῦ Δημοτισμοῦ καὶ τί ἔγραψαν ἐπιλέγει: σελ. 11. «Τὰ γράψαμε μ' ὅλην τὴν εἰλικρίνειαν αὐτά, γιατί ἦταν ἀδύνατο νὰ φαντασθούμε:

1ον. "Οτι ὕστερα ἀπὸ ὀκτὼ χρόνια ἀνθρώποι, ποὺ θὰ ἐνεργοῦσαν ὅαν ἀντιπρόσωποι τῶν ἰδεῶν τοῦ "Ομίλου, ἐνῶ καλοῦσαν ὅτι ἡ ἀφομοίωση τοῦ γραπτοῦ λόγου μὲ τὸν προφορικὸν δὲν εἶναι γεγονὸς, θὰ παρασύρονταν ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ βοηθήσουν τὴν ἀφομοίωση, ὥστε νὰ μεταβάλουν τὸ μέσο σὲ σκοπὸν καὶ ν' ἀποτολμήσουν τὴν ἀντιφιλελεύθερον, τὴν ἀντιεπιστημονικὴν, τὴν χαοτικὴν γιὰ τὸ σχολεῖο πράξιν νὰ ἐπιβάλουν ἐπαναστατικὰ τὸν ἀνέτοιμο γραπτὸν λόγον στὰ σχολεῖα μιᾶς κοινωνίας ἀφώτιστης, ἀνίδεης, μ' ἀντίθετη σκοτεινὴ θέληση, πρωτοῦ κἂν νὰ ἐτοιμάσουν διανοητικὰ καὶ ἠθικὰ μὲ στοιχειώδη φωτισμὸ τοὺς δασκάλους, τοὺς ὁποῖους προσπάθησαν ἔπειτα ἀπὸ τὸ πραξικόπημα νὰ τοὺς κερδίσουν κομματικά, μὲ ὑποσχέσεις ὑλικῆς βελτιώσεως τῆς θέσεώς τους.

2ον. "Οτι ἔπειτα ἀπὸ δεκαπέντε χρόνια θὰ παρασφρόνταν ὁ "Ομιλος σὲ συζητήσεις, γιὰ νὰ καθορίσῃ τάχατε συνειδητὰ ὅλες τὰς λεπτομέρειες τοῦ σχολείου του τοῦ μελλοντικοῦ, ποὺ δὲν πρέπει πιά νὰ εἶναι τὸ πρότυπο, γιὰ νὰ φωτισθῇ ἡ σύγχρονη κοινωνία, ὥστε νὰ τὸ κἀνῃ σὲ τέλος δικό της, μὰ ποὺ θὰ εἶναι τὸ καλὸν σχολεῖο ἑνὸς καθεστῶτος κοινωνικοῦ, ποὺ γιὰ νάρθῃ πρέπει νὰ πολεμηθῇ πρὸ πάντων ἡ ἐννοια τοῦ Κράτους καὶ ν' ἀφανισθῇ ἡ "Εθνικὴ συνείδηση.

"Ο "Ιδας δὲν ὑπάρχει στὴ ζωὴ γιὰ νὰ καμαρώσῃ πικροχαμογελῶντας τοῦ ἔργου τῶν ἐν-

γενικῶν του προσπαθειῶν τὸ κατάντημα. Ἀπὸ μέρους μου ἔνα καθῆκον αἰσθάνομαι νὰ διαμαρτυρηθῶ. Τὸ ἐκπληρῶνω» (σ. 11).

Ἐκπληρῶν τὸ ὑπεσχημένον καθῆκον ὁ Τσιριμῶκος καταχωρίζει τί ἤκουσε εἰς τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν τοῦ Ἑκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου ὅπου παρέστη: «Ἀπὸ μέρους μου ἔνα μὲ τὰ ἴδια μου τὰ αὐτὰ καὶ ἄκουσα τὴ συζήτηση τῶν προτάσεων καὶ συγκράτησα πολὺ καλὰ καὶ πολὺ πιστὰ στὴ μνήμη μου. Τὸ ὅτι τὸ Σωματεῖο τους δὲν πρέπει καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν κατάστασι τῆς Παιδείας τοῦ Κράτους, γιὰ αὐτὴ εἶναι παιδεία τῆς ἀστικῆς τάξεως. Γι' αὐτὸ τὸ Σωματεῖο τους θὰ ἐνδιαφερθεῖ γιὰ τὸ διαφωτισμὸ τῆς τάξης τῶν ἀδικουμένων. Κι' ἅμα αὐτὴ ἐπιβληθεῖ θὰ ἐνδιαφερθεῖ τὸ Σωματεῖο τους γιὰ τὸ πρόγραμμα τοῦ σχολείου τῆς μιᾶς Τάξης, ποὺ θ' ἀποτελεῖ τὸ νέο κοινωνικὸ καθεστῶς. Αὐτὴ ἡ δήλωσις ἔγινε σταράτῃ καὶ αὐτὴ ἡ δήλωσις ἔγινε παραδεχτὴ παληκαρίσια ἀπὸ τίς κυρίες, τίς δεσποινίδες καὶ τοὺς νεαροὺς κυρίους, ποὺ ἀποτελοῦν τὸ Σωματεῖο τους» (σ. 22).

Ἄλλαχού ἀναφέρει δύο ἐπιστημονικά δόγματα, ὅπως γράφει, «μαρτυρημένα πιά ἀπὸ τὸν ἴδιον κ. Γληνὸ καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους ποὺ συνεργάζονται μαζί του.

1ον Ὅτι «ἡ Ἑκπαιδευτικὴ μεταρρύθμισις θὰ γίνῃ μὲ μέσο τὴν πάλῃ τῶν κοινωνικῶν τάξεων».

2ον Ὅτι δὲν θεωροῦν «ἀναπόσπαστη ἀπὸ τὴν ἐννοία τῆς δημόσιας ἀγωγῆς τὴν διδασκαλία τῶν ὀργανωτικῶν μαθημάτων στὰ σχολεῖα» (σ. 21).

Ἰδοὺ τώρα καὶ ἡ κρίσις τοῦ Τσιριμῶκου διὰ τὴν ἐπιχειρηθεῖσαν «ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμισις» τοῦ 1917:

«Ἐνῶ τὰ χρόνια 1915, 1916, 1917 εἶχαν περάσει χωρὶς νὰ γίνῃ τίποτα ὥστε ἡ ἀναμόρφωσις νὰ γίνῃ συνειδητὴ καὶ φωτισμένη, ἐνῶ ἡ κοινωνία ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶναι ἀφώτιστη καὶ ἀνίδεη, ἐνῶ οὔτε τὸ ἀλφαριθμητικὸν δὲν εἶχε γραφεῖ, ἐνῶ ἡ σύνταξις τῆς γραμματικῆς δὲν εἶχε ἀρχίσει, ἐνῶ οὐτ' ἕνας κανόνας τοῦ συνταχτικοῦ τῆς γλώσσας δὲν εἶχε συνταχθεῖ, καὶ ἐνῶ ὁ Ὁμιλος ἀπογυμνωμένος ἀπὸ τὰ μέλη του φυτοζωοῦσε, γιὰ τὸ ἐσωτερικὸ ἀλληλοφάγωμα εἶχε τὸν ἀντίχτυπὸ του καὶ μὲς στὸ σωματεῖο, ἐνῶ δὲν εἶχε βέβαια μελετηθεῖ τὸ Ἑλληνόπουλο, οὔτε μορφωθεῖ τὸ διδαχτικὸ προσωπικὸ σύμφωνα μὲ κανενὸς εἰδους ἰδέες, ἐν τούτοις ὁ ἕνας — ὁ πῶς τολμηρὸς, ἢ ὁ πῶς βιαστικὸς — ἀπὸ τοὺς εἰδικούς τοῦ Ὁμίλου, ποὺ σύμφωνα μὲ τίς πολιτικὰς του πεποιθήσεις καὶ ἀντιλήψεις εἶχε προσέλθει στὸ κίνημα τῆς Θεσσαλονίκης, εἰσηγήθηκε στὴν Προσωρινὴ πρῶτα Κυβέρνησις κι' ἐπειτα στὴν Κυβέρνησις τοῦ κ. Βενιζέλου στὴν Ἀθήνα τὴν ἀνάγκη νὰ εἰσαχθεῖ ἀμέσως ἡ δημοτικὴ γλῶσσα στὰ σχολεῖα τοῦ Κράτους. Κι' ἔτσι χάρις τὴν πρωτοβουλία καὶ τόλμῃ ἐνὸς ἀνθρώπου ἀποφασίσθηκε χωρὶς καμιά

προετοιμασία ἢ πῶς ἐπιπόλαια ἐκπαιδευτικὴ πράξις, καὶ ἐπιχειρήθηκε γιὰ τρία χρόνια ἡ φημισμένη μεταρρύθμισις, ποὺ τὸ περιεχόμενόν της ὅλο καὶ τὸ ἀπαντὸς τῆς ἦταν νὰ εἰσαχθῶν σ' ἕνα δυὸ τρεῖς τάξεις στὸ Δημοτικὸ σχολεῖο προχειροκατασκευασμένα ἀναγνωστικὰ σὲ γλῶσσα δημοτικὴ» (σ. 18). Καὶ «... Τὸ ὅτι στὸ μεταξὺ θὰ δημιουργηθεῖ σχολικὸ χάος, τὸ ὅτι οἱ ἀμέτρητοι ἀπόφοιτοι τοῦ δημοτικοῦ δὲ θὰ κατέχουν τὴ σύγχρονη γραφτὴ γλῶσσα, εἶναι ἀδιάφορα πράγματα γιὰ ὁποῖον δέχτηκε πῶς τὸ σχολεῖο εἶναι μέσο γιὰ νὰ ἐπιδιωχθεῖ ἡ ἡ γλωσσικὴ μεταβολή. Ὁ συλλογισμὸς ἔτσι εἶναι ἄρτιος. Μοναχὰ ποὺ δὲν εἶναι σύμφωνος μὲ τὴν τάξιν καὶ τὴν ἀρχήν, ποὺ ἀπαγορεύει τὸ σχολεῖο νὰ τὸ κάνομε ὄργανον τῆς ὁποιασδήποτε προπαγάνδας ἀτομικῶν πεποιθήσεων. Ἀρχὴ ποὺ μπορεῖ νὰ ναι ἀντίθετη μόνο στὰ συμφέροντα τῆς Προλεταριακῆς Ἡθικῆς».

Ἐπιστῶ ἰδιαιτέρως τὴν προσοχὴν ἐπὶ τοῦ σημείου τῆς κρίσεως Τσιριμῶκου κατὰ τὸ ὅποιον «ἡ πῶς ἐπιπόλαια ἐκπαιδευτικὴ πράξις» ἐπραγματοποιήθη «χάρις τὴν πρωτοβουλία καὶ τόλμῃ ἐνὸς ἀνθρώπου». Ἐχομεν ἔδω τὴν διαμαρτυρίαν καὶ ἀποκάλυψιν ἐνὸς ἐκ τῶν σημαντικῶν ἐμῶν ἰδρυτῶν τοῦ Ἑκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου καὶ συγγραφέως τῆς ἱστορίας του ὅτι «ἡ ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμισις» δὲν ἦτο ἔργον τοῦ Ἑκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου, δὲν ἦτο καὶ ἔργον τῶν τριῶν ἀτόμων τὰ ὅποια ἀνέφερα ἀνωτέρω, ἀλλὰ τοῦ ἐνὸς μόνον ἐξ αὐτῶν. Ὅλοι ἀντιλαμβάνονται ποῖος ὑπῆρξεν αὐτός. Δὲν ἦτο βεβαίως οὔτε ὁ Δελμούζος, οὔτε ὁ κ. Τριανταφυλλίδης, ἀλλ' ὁ γνωστὸς εἰς ὅλους κομμουνιστὴς ἡγέτης Δημήτριος Γληνός, ὁ ὁποῖος ἔκαμε κατὰ τὸν Τσιριμῶκον τὸ σχολεῖον «ὄργανον προπαγάνδας ἀτομικῶν πεποιθήσεων».

Ὁ καθορισμὸς τοῦ προσώπου εἰς τὸ ὅποιον πρέπει νὰ καταλογισθῇ ἡ πρωτοβουλία καὶ ἡ ἐνθῆνη πρὸς ἐπιβολὴν τῆς ἐκπαιδευτικῆς μεταρρύθμισσεως, ἐπιτρέπει τώρα νὰ συλλάβωμεν τὸ πνεῦμα τὸ ὅποιον ἐπεκράτησε κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν της.

Ὁ ἰθὺνών νοῦς εἰς τὴν ὅλην αὐτὴν κίνησιν ἐπέτυχε τοὺς ἀντικειμενικούς του σκοπούς, τοὺς ὁποίους, ἐγὼ τοῦλάχιστον πιστεύω ὅτι δὲν κατῴρθωσαν νὰ διδόνουν ἐξ ἀρχῆς οἱ δύο ἄλλοι ἐκ τῶν κυρίων συνεργατῶν του Δελμούζου καὶ Τριανταφυλλίδου.

Τοὺς δύο τελευταίους βαρύνει ἀσυγχώρητος ἐπιστημονικὴ ἀδυναμία, ἡ ἀνικανότης νὰ συλλάβουν τὴν σύνθεσιν καὶ τὴν γλωσσικὴν ἔκφρασιν τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἀρνηταί τῆς λογίας παραδόσεως τὴν ὅποian ὑπενόμειυσαν ἐπικινδύνως ἐβύλλοντο ὑπὸ τῶν ἐκπροσώπων τῆς αξιωματικῆς ἐπιστήμης. Ἐκ παραλλήλου ἠναγκασμένοι ἐκ τῶν πραγμάτων καὶ τοῦ ἐξεγερθέντος κοινοῦ αἰσθήματος παρέβαιον καὶ ἡμπεριλαντεύοντο ἀπαράσκευτοι καὶ ἀμελέτητοι μεταξὺ δημοτικῶν, ἡμιλογίων καὶ λογίων τύπων γλωσσικῶν στοιχείων, διὸ καὶ ἐξακρατηρίσθησαν ὡς νοθεύοντες τὸν δημοτικισμὸν καὶ ἐδέχθησαν τὴν ἐπικρίσιν τῶν μᾶλλον ἐξεγυσσῶν φυσιογνωμιῶν τοῦ παλαιοῦ δημοτικισμοῦ ὅπως ἦσαν ὁ Γιάννης Ψυχάρης, ὁ Ἀργύρης Ἑφταλιώτης, ὁ Μένος Φιλήτας καὶ

ἄλλοι, ἐνῶ συγχρόνως τὰ παλαιὰ καὶ ἐξέχοντα μέλη τοῦ Ἑκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου ἀπεσύροντο ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου καὶ τοὺς ἐγκατέλειπον. Πάντα ταῦτα κατέστησαν τὸν Δελμοῦζον καὶ τὸν Τριανταφυλλίδην δεσμίους καὶ ὑποχειρίους εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Γληνοῦ.

Ὁ Δημήτρης Γληνὸς ἐξεμεταλλεύθη ἀριστοτεχνικῶς τοὺς δύο ὑποτελεῖς του. Εἰς τὸν Δελμοῦζον ἀνέθηκε τὸ ἐπίμοχθον καὶ ἀτέρμον ἔργον τῆς ὁδηγήσεως τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ κόσμου πρὸς νέας παιδαγωγικὰς λεωφόρους με ἀκαθορίστους σκοποὺς, εἰς δὲ τὸν καθηγητὴν κ. Τριανταφυλλίδην τὸ ἀκατόρθωτον ἔργον τῆς ἰσοπεδώσεως τῆς φθογγολογίας, τῆς μορφολογίας καὶ τῆς παραγωγῆς τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης.

Τὸν ἐξαιρετικῶς λεπτὸν τομέα τῆς πολιτικῆς διαχειρίσεως τοῦ ὅλου θέματος ἀνέλυβε προσωπικῶς ὁ ἴδιος καὶ κατώρθωσεν ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ Ἀνωτάτου Ἐπόπτου τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας νὰ ἐπιτύχῃ νὰ σείσῃ ἐκ θεμελίων τὰ βάρη τῆς Ἑλληνικῆς λαϊκῆς Παιδείας, νὰ ἀνατρέψῃ τὴν στελέχωσιν τῆς καὶ νὰ τὴν παραδώσῃ κατὰ μέγα μέρος δεσμίαν εἰς τὴν διοίκησιν ἐξάλλων ἀρβιστικῶν τύπων, οἱ ὅποιοι ἔσπευσαν νὰ τὸν περιβάλουν. « Ἀφότου, γράφει ὁ Τσιριμῶκος (σ. 25), ἀφότου ἕνα πανίσχυρο κόμμα τὸν πῆρε δῆθεν ὑπὸ τὴν προστασίαν του καὶ πιστεύθηκε ὅτι ὁ Δημοτικισμὸς ἀπόχτησε πολιτικὴ δύναμη καὶ μπορεῖ νὰ φανῇ χρησίμος καὶ σὲ ἄτομα, τρέξανε κάτω ἀπὸ τὴ σημαίαν του πολλοί, παραπολλοί, χωρὶς νὰ θελήσουν οὕτε νὰ μποροῦν νὰ τότε νοιώσουν, συναποκομίζοντας ὅλην τὴν ἐπιπολαιότητα καὶ ὅλον τὸν ἐαυτοῦλην τοῖς ».

Ἡ δραματικὴ συνύπαρξις Γληνοῦ καὶ τῆς δυάδος Δελμοῦζου καὶ Τριανταφυλλίδη διήρκεσεν ὀλόκληρον τὴν ἐπακολουθήσανσαν τὴν μεταρρύθμισιν δεκαστίαν μέχρι τοῦ 1927, ὅτε ὁ Γληνὸς ἔκρινεν ὅτι εἶχεν ἐπιστῇ ἡ ὥρα νὰ κομμουνιστικοποιήσῃ πλήρως τὸν Ἑκπαιδευτικὸν Ὁμιλον καὶ νὰ ἀποπέμψῃ τοὺς ἀχρήστους πλέον δι' αὐτὸν μὴ κομμουνιστὰς παλαιοὺς συνεργάτας του.

Ἡ διαρρεύσασα δεκαετία ἔδωκεν εἰς τὸν Γληνὸν ὅλην τὴν εὐκαιρίαν νὰ παρασκευάσῃ τὰ στελέχη τὰ ὁποῖα τοῦ ἐχρειάζοντο διὰ τοὺς σκοποὺς του καὶ νὰ ἀποπέμψῃ τὴν δυάδα τῶν ἀμέσων συνεργατῶν του καὶ ὅσα ἄλλα παλαιὰ μέλη τοῦ Ἑκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου παρέμενον τυχρὸν ἀκόμη εἰς τὸ σωματεῖον. Τότε καὶ τότε μόνον ἤρχισαν ἐκ μέρους τῶν διαφωνούντων πρὸς τὴν πολιτικὴν τοῦ Γληνοῦ δημοτικιστῶν, ἀραιοὶ αἱ διαμαρτυρίαι καὶ αἱ ἀποκαλύψεις ἐναντίον τῆς δράσεως τοῦ Ὁμίλου, εἰς τὴν ἐτοχὴν ἐκείνην ἀνάγεται καὶ ἡ ἔκδοσις τοῦ φυλλαδίου τοῦ Τσιριμῶκου, ἀποσπάσματα τοῦ ὁποίου παρέβηκα.

Μίταιος κόπος. Ὁ Γληνὸς κατώρθωσεν ἐν τῷ μεταξὺ ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἐπεδίωκε, κατώρθωσε δηλαδή νὰ διασείσῃ τὴν πίστιν μεγάλου τμήματος τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ κόσμου πρὸς τὴν παιδευτικὴν δύναμιν τῆς λογίας παραδόσεως τοῦ Ἑθνους, νὰ ἀνατρέψῃ τὴν μέχρι τότε κρατοῦσαν γλωσσικὴν ἀγωγὴν τῶν Ἑλληνοπαίδων. Ὅταν ἐκορυφώθη ἡ σύγχυσις καὶ ἐπεκράτησε τὸ χάος ἔρριψε δεύτερον κατὰ σειράν, ἀλλὰ πρῶτον καὶ κύριον κατὰ σημασίαν, τὸ σύνθημα ὅτι διὰ νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ μεταρρύθμισις πρέπει

νὰ ἀνατραπῇ τὸ κρατοῦν κοινωνικὸν καθεστῶς.

Τότε καὶ τότε μόνον οἱ βασικοὶ συνεργάται τοῦ Δελμοῦζου καὶ Τριανταφυλλίδη διεχώρισαν τὴν δυνάμιν των, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὸν Ὁμιλον σιωπηλοὶ καὶ ἀδιαμαρτύρητοι καὶ χρεωκοπημένοι.

Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἐπεχείρησε νὰ φονεύσῃ ἡ Ἑκπαιδευτικὴ μεταρρύθμισις καὶ δὲν τὸ ἐφόνευσεν μὲν, ἀλλὰ κατώρθωσε νὰ τὸ τραυματίσῃ ἐπικινδύνως εἶναι ὅχι ἡ γλῶσσα, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα, τὸ ἰδανικὸν τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας.

Διὰ νὰ ἐπιτύχουν οἱ σκοποὶ τοὺς ὁποίους ἐπέδιωκεν ὁ Γληνὸς ἔπρεπε νὰ ἀνατραπῇ ἡ βάσις ἀγωγῆς τῶν ἑλληνοπαίδων, ἔπρεπε νὰ πολεμηθοῦν, νὰ ἐξευτελισθοῦν καὶ νὰ κινταστοῦν εἰς τὴν συνειδησιν διδασκόντων καὶ διδασκόμενων μισηταὶ αἱ ἀνεγνωρισμέναι ἀξίαι τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, διὰ νὰ μὴ ἀποτελοῦν ἀνυπέρβλητον φραγμὸν καὶ ἐμπόδιον εἰς τὴν προβολὴν τῶν ἀξιῶν ἐκείνων διὰ τὴν ἐπικράτησιν τῶν ὁποίων ἠογάζετο ἀριστοτεχνικῶς ὁ ἀρχηγὸς τῆς « μεταρρύθμισις ».

Ἡ γλωσσικὴ ἀνατροπὴ ὑπῆρξε διὰ τὸν Γληνὸν τὸ πρόσφορον μέσον οὐδέποτε ὁ σκοπός. Ἄν δὲν ἐπέτυχεν πλήρως τὸν σκοπὸν του, τοῦτο ὀφείλεται ὅχι εἰς τὸ ἐσφαλμένον τῆς μεθόδου του ἢ εἰς κάμψιν τῆς δραστηριότητός του, ἀλλὰ εἰς τὴν πελωρίαν καὶ ἀδάμαστον ψυχὴν τοῦ ἑλλήνος δημοδιδασκάλου, εἰς τὸν φωτεινὸν χώρον τῆς ὁποίας οὐδέποτε ἐνύκτωσε, ἡ ὁποία παρὰ τὴν ἐπίθεσιν καὶ τὴν συστηματικὴν δοκιμασίαν εἰς ἣν ἐπὶ ἔτη ὑπεβλήθη ἀντέστη νικηφόρος. Ὀφείλεται ἀκόμη εἰς τὴν ἔμμονον ἀντίστασιν καὶ ἀκατάβλητον ἀντοχὴν τῶν λειτουργῶν τῆς Μέσης Παιδείας, οἱ ὅποιοι πιστοὶ εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς Πανεπιστημιακῆς τῶν ἡγεσίας ἐκράτησαν ὑψηλὰ τὴν σημαίαν καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ἀγῶνος αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ἀγὼν ὁ ὁποῖος δὲν ἔληξεν ἀκόμη, ἀλλ' ὑπολανθάνει καὶ διαβιβρώσκει, ὁ κορμὸς τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἐτραυματίσθη καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ αἰμορροῇ.

Πολλὰ εἶναι τὰ ἐμφανῆ καὶ ὀφανεῖ ἐπακόλουθα τῆς σκληρᾶς αὐτῆς μάχης. Πρῶτον καὶ κύριον εἶναι ἡ σοβαρὰ πτώσις τοῦ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου τῶν μαθητῶν. Πτώσις ἡ ὁποία δὲν ἐκδηλοῦται μόνον εἰς τὴν γραμματικὴν κατάρκτησιν τῆς γλώσσης, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἀδυναμίαν συλλήψεως τῆς ἱστορικότητος τῆς φυλῆς, τοῦθ' ὅπερ ἐμποδίζει τὴν κατανόησιν τῆς κοσμοϊστορικῆς τῆς ἀποστολῆς καὶ μειώνει τὴν ἐφεσιν πρὸς ἐθνικὴν δραστηριότητα. Ἐδημιουργήθη ἔπειτα ἀδυναμία ἀντιλήψεως τῆς ἐξόχως μορφωτικῆς ἀξίας τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν, παραγνωρίζεται τὸ γεγονός ὅτι ἐπὶ χιλιάδας ἐτῶν ἡ διδασκαλία των καὶ ἡ ἐξόχως ἀνθρωποποιὸς καὶ ἑλληνοποιὸς ἐπίδρασις των διετήρησε καὶ γλώσσαν καὶ ἐθνότητα. Ἐπιδιώκεται ἡ περαιτέρω μείωσις τῶν ὥρων διδασκαλίας των καὶ προτείνεται μετ' ἀσυγγνώστου ἐπιπολαιότητος καὶ μάλιστα ἀπὸ ἐπισήμων βημάτων, ὅπως ἐσχάτως ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν διὰ στόματος τοῦ τέως προέδρου αὐτῆς, γνωστοῦ θιασώτου τῆς μεταρρύθμισις, προτείνεται λέγω, μετ' ἀσυγγνώστου ἐπιπολαιότητος, ἡ

ἀντικατάστασις τῶν ἀρχαίων κειμένων διὰ μεταφράσεων. Ἐπιδιώκεται ἡ ἀλλοίωσις τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἑλληνικοῦ Γυμνασίου, ἐπαναλαμβάνεται κατὰ κόρον διὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀπαγκιστρωθῶμεν ἀπὸ τὴν κλασσικὴν παιδείαν, μολονότι ὅπως προσφυνῶς ἐγράφη τελευταίως ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ διὰ τοὺς ξένους κλασσικὴν παιδείαν, δι' ἡμᾶς ἀποτελεῖ παιδείαν Ἑλληνικὴν.

Ἐν ἐνὶ λόγῳ ἂν δὲν ἐπέτυχε πλήρως τὸν σκοπὸν τῆς ἡ δὴθεν ἐκπαιδευτικῆς ἀναγέννησις τοῦ Γληνοῦ, ἐδημιούργησε ζητήματα τὰ ὁποῖα ἐμποδίζουν τοὺς λειτουργοὺς τῆς Παιδείας νὰ συνεχίσουν ἀκολούτως τὸ αἰώνιον καὶ πατροπαράδοτον ἔργον τῶν διδασκάλων τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ πολιτεία πιέζεται, ἀμφιταλαντεύεται καὶ δὲν ἀποφασίζει νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸ ζήτημα εἰς τὴν οὐσίαν του.

Β'. Λογοτεχνικὸς Δημοτικισμὸς καὶ Παιδεία

Ὁ λογοτεχνικὸς δημοτικισμὸς πηγάζει κατ' εὐθείαν ἀπὸ τοὺς ἀπεράντους χώρους τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς. Ἐχει γαλονχηθῇ μὲ τὴν ἀθάνατον μελωδίαν τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ καὶ ἔχει βυθίσει τὰς ρίζας του εἰς τὰς ἀενάους πηγὰς τῆς πνευματικῆς παραδόσεως τοῦ Ἑθνους.

Ὅτε τὸ Γένος ἐδούλευεν, οἱ λογάδες συνετήρουν τὴν πνευματικὴν του κληρονομίαν, ὃ δὲ λαὸς ἐπαλλε τὸν πόνον καὶ τὰς προσδοκίας του. Ὁ βόγγος δ' ὁποῖος ἐξήρχετο ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς του, ἐλάττεισε μικρὸν κατὰ μικρὸν τοὺς ἀθανάτους ρυθμοὺς τῆς δημοτικῆς μας ποιήσεως. Στήριχθεῖσα ἐπὶ τῶν ρυθμῶν τούτων ἐπρόβυλε δειλὴ κατ' ἀρχάς, ἀξιοματικὴ ἔπειτα ἡ μορφή τοῦ ποιητοῦ.

Οἱ νεοῖλληνες ποιηταί, ὅσοι τοῦλάχιστον διὰ τῆς τέχνης των ἐσήμαναν τὰ ὅρια τοῦ ὑψηλοῦ, συνέλαβον εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὴν σημασίαν τῆς ἀποστολῆς των. Ἐστηρίχθησαν εἰς τὰ ἀπερίττου κάλλους δημιουργήματα τῆς λαϊκῆς ψυχῆς καὶ ἠτένισαν δικαιωματικῶς πρὸς τὸ παρελθόν, ὡς πρὸς ἓνα κόσμον τὸν ὁποῖον οἱ ἴδιοι ἔζων, ὅπου εὗρισκον τοὺς πυρῆνας τῆς ἰδικῆς των ὑπάρξεως.

Ὁ λογοτέχνης φέρεται δρμεμφύτως πρὸς τὴν παράδοσιν, τὰ στοιχεῖα τῆς ὁποίας οὐδέποτε ἔπασσαν νὰ ζοῦν ἔτι καὶ ὑπολανθάνοντα εἰς τὴν ἔθνικὴν ψυχὴν. Ὅ,τι δὴποτε στοιχεῖον τῆς παραδόσεως δύναται νὰ ἀποτελέσῃ ψυχικὸν κίνητρον διὰ τὸν λογοτέχνην, εἶναι ἱκανὸν νὰ βιώσῃ καὶ εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ Ἑλλήνος. Διότι ὁ πραγματικὸς λογοτέχνης συμπυκνώνει εἰς τὴν δημιουργίαν του τὴν ἔθνικὴν ψυχὴν.

Οἱ μεγαλύτεροι ἐκπρόσωποι τῆς νεοῖλληνικῆς λογοτεχνίας ἀνεγνώρισαν ἀπεριφράστως τὴν ἀναγκαιότητα τοῦ συγκεκριασμοῦ λογίας καὶ προφορικῆς παραδόσεως. Ἡ μία συμπληρώνει τὴν ἄλλην καὶ αἱ δύο μοῖα σχηματίζουν τὴν σύνθεσιν, ἡ ὁποία ὀνομάζεται νεοῖλληνικὸς πολιτισμὸς. Ὅ,τι ἰσχύει γενικῶς, ἰσχύει προκειμένου καὶ περὶ γλώσσης. Ὁ ἀρνούμενος τὴν μίαν ἐκ τῶν δύο παραδόσεων ἀρνεῖται τὴν ἑλληνικὴν πραγματικότητα.

Ἡ πνευματικὴ πορεία ἀπὸ τοῦ Σολωμοῦ πρὸς τὸν Παλαμᾶν μαρτυρεῖ διὰ τὴν ἀναγκαιότητα τῆς ἀναδρομῆς πρὸς τὸ παρελθόν ἀνέξαι, ὅσον τὸ ἔθνος ἀναπτύσσεται καὶ προχωρεῖ πρὸς τὰ ἱστορικά του

πεπρωμένα. «Ὁ ποιητὴς» γράφει ὁ Παλαμᾶς «αἰσθάνεται ξεχωριστὴν καὶ σχεδὸν ἀνεξήγητον συγκίνησιν ἐμπρὸς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα. Ἰσως διότι οἱ τύποι ποῦ ἐπλασεν ἡ θρησκεία, ἡ ποίησις, ἡ τέχνη, ὁ βίος τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, δὲν ζοῦν καὶ δὲν ἀνήκουν εἰς ὠρισμένον χρόνον, τόπον καὶ πολιτισμόν· ἀγῆραστοι καὶ αἰώνιοι, τέλειοι ὡς θεῖοι καὶ ὡς ἀνθρώπινοι περιλαμβάνουσιν ὁμοῦ ὅλον τὸ ἠθικὸν καὶ ὅλον τὸ πλαστικὸν κάλλος καὶ τὴν φύσιν καὶ τὸ πνεῦμα, περιπλεγμένα ἀρμονικώτατα. Καὶ τὴν μεγάλην χάριν ἡ νεωτέρα ποίησις χρωστέῃ εἰς τὸ ὅτι συχνὰ λούεται εἰς τὰ θαυματοποιὰ νερὰ τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος».

Ὁ Σολωμὸς τῆς ἐποχῆς τῆς ὀριμότητος δηλώνει, εἰς τὴν γνωστὴν πρὸς τὸν Γ. Τερτσέτην ἐπιστολὴν τοῦ 1833, ὅτι θέλει «ὅσοι μεταχειρίζονται τὴν κλέφτικη γλώσσα νὰ παίρνουν τὴν οὐσίαν τῆς καὶ ὄχι τὴν μορφήν». Ἀντιλαμβάνεται τώρα διὰ «διὰ τὴν γλώσσαν πηγαίνει ἐκεῖνο ποῦ λέγει ὁ Μακιαβέλλης δι' ὅλους τοὺς θεσμούς, ὅτι μόνη σωτηρία σὲ κάθε διαφθορὰ εἶναι ἡ ἐπιστροφή στὲς ἀρχές». Ἀπομακρύνεται δηλαδὴ ἀπὸ τὸν Σολωμὸν τῆς ἰσότητος, ὃ ὁ τοῖος εἶχεν ὁμιλήσει μὲ τόσον φανατισμὸν εἰς τὸν Διάλογον. Ἰσως μάλιστα νὰ ὑπῆρξεν αὐτὸς ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ὁ Διάλογος δὲν εἶδε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος, ζῶντος τοῦ ποιητοῦ.

Πυρῆλθον ἔκτοτε ἑκατὸν ἔτη διὰ νὰ ἔλθῃ ὁ Παλαμᾶς εἰς τὸ τέλος σχεδὸν τῆς ζωῆς του, ἀλλ' εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς δόξης του νὰ δηλώσῃ τὸ 1931 ὅτι «καθὼς ἡ δημοτικὴ γὰ νὰ γραφῇ ὅπως πρέπει, δὲν εἶναι διόλου ἀπλή, ἀνάλογα καὶ ἡ καθαρεύουσα δὲν εἶναι νεκρὴ». Τὸ 1932 προέβη καὶ εἰς ἄλλην εἰλικρινὴ ὁμολογίαν: «ὁ δημοτικισμὸς ποῦ μὲ τὴν παλιά μου τὴν ἀγάπην ἰὸν ἀγαπῶ, ὅμως τώρα μὲ πολὺ διαφορετικὴν ἀπὸ τὴν πρώτην ἀντίληψιν».

Πρὸ τῆς ἀδριότητος ἱστορικῆς ἀνάγκης καὶ τῆς ἀποκτηθείσης μακρᾶς πείρας, ὁ ἀκαδημαϊκὸς τῆς πλήρους ὀριμότητος εὗρισκε ἀνεδαφικούς τοὺς ἐνθουσιασμοὺς καὶ τοὺς φανατισμοὺς τοῦ νεαροῦ ποιητοῦ.

Εἶχε προηγηθῇ, τὸ 1894 ἤδη, ἡ ἐκρηκτικὴ τῆς ἀγανακτικῆς αὐτοῦ, ἐναντίον τῶν «ρυθμιστῶν» δημοτικιστῶν, οἱ ὁποῖοι ἤθελον νὰ ἐπιβάλλουν εἰς αὐτὸν νὰ γράφῃ τὰ ἔργα του συμφώνως πρὸς τοὺς κανόνας τῆς γραμματικῆς των: «Αὕτῃ τὴν ὁλῶς διόλου θεωρητικῇ, τῇ μεταφυσικῇ σχεδὸν λατρείᾳ τῆς δημοτικῆς δὲν τὴν καταλαβαίνω. Ξεφωνίζουμε: Ὁμοιομορφία τύπων! Ὁχι ξεχωριστὴ γραμματικὴ! Τί διδάσκει ἡ ἐπιστήμη!.. καὶ τροβοῦμε ἡσυχὰ τὸ δρόμον μας. Γράψτε μὲ τὰ ξεφωνητὰ λοιπὸν δράματα, μυθιστορήματα, κριτικὰ, ἐπικολυρικὰ καὶ φιλοσοφικὰ ποιήματα νὰ ἴδωμε!...».

Οὐδεμία ρυθμιστικὴ γραμματικὴ δύναται νὰ περιλήβῃ εἰς τοὺς κανόνας τῆς τὴν γλώσσαν οὔτε τοῦ Σολωμοῦ οὔτε τοῦ Παλαμᾶ οὔτε οὐδενὸς ἄλλου ἀξίου τοῦ ὀνόματος νεοῖλληνικὸς λογοτέχνης. Ἄν ἦτο δυνατόν νὰ συμβῇ τὸ ἀντίθετον, θὰ ἀντρεπόnton οἱ νόμοι οἱ διέποντες τὴν ἱστορίαν τῆς ἐξελέξεως τῆς ἐλ-

ληνικῆς γλώσσης, ὡς ὄργανον τῆς ἐθνικῆς λογοτεχνίας.

Διότι ἡ ἱστορία τῆς ἐξελίξεως τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης εἶναι μοναδική καὶ δὲν δύναται νὰ συγκριθῇ πρὸς τὴν ἱστορίαν οὐδεμιᾶς ἄλλης γλώσσης. Οὐδεὶς λαὸς τοῦ κόσμου δύναται σήμερον νὰ ἀναζητῇ εἰς τὴν προγονικὴν του γλῶσσαν μεθ' ἧς εὐχερείας ὁ ἑλληνικός. Τὸ θαῦμα τοῦτο ὀφείλεται κατὰ ἓν ποσοστὸν εἰς τὴν φυσικὴν συντηρητικότητά τῆς ὁργανικῆς ἐξελίξεως τοῦ ἑλληνικοῦ λόγου. Κυρίως ὁμως ὀφείλεται εἰς τὸ γιγαντιαῖον ἔργον τῶν ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων. Τοῦτο εὗρισκε βαθυκάτην ἀπήχησιν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Ἑθνους, παρεδίδετο ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, ἐπότιζε καὶ συνετήρει τὴν ἀδιάκοπον ἐξέλιξιν.

Οἱ Ἕλληνες ποιηταὶ ἤντελουν πάντοτε ἀπὸ τῆς γλώσσης τοῦ λαοῦ, ἐξηγέοντες τὰ στοιχεῖα τῆς καὶ τὰ παρέδιδον εἰς τὴν κοινὴν χρῆσιν. Συγχρόνως διὰ τῆς ἐπιβολῆς τῶν ἐπλούτιζαν τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ μετὰ στοιχεῖα τῆς παραδόσεως.

Δι' αὐτὸν τὸν λόγον τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης χαρακτηρίζει ἀδιάκοπος ἀλληλεπίδρασις γραφομένης καὶ ὁμιλουμένης. Γραπτὴ καὶ προφορικὴ παράδοσις ἀπεμακρύνοντο ἀλλήλων μόνον εἰς χρόνους ἐθνικῆς κάμψεως. Οὐκ ἔστιν ἀποτέλεσμα τῆς ἀπομακρύνσεως αὐτῆς ἢτο πάντοτε ἡ ἀμάθεια καὶ ἡ δύσκληια τοῦ Γένους.

Ὁ Ἕλλην λογοτέχνης, ἂν δὲν εἶναι σήμερον, πρέπει νὰ καταστῇ αὐριον ὁ κατ' ἐξοχὴν ἐνδεδειγμένος νὰ θέσῃ τὴν σφραγίδα του εἰς τὸ ζήτημα τῆς διαμορφώσεως τῆς ἐθνικῆς γλώσσης. Τοῦτο θὰ ἐπιτύχῃ, ὅταν δυνηθῇ νὰ ἀτενίσῃ τὸ ἔργον τῶν ἱστορικῶν του προδρόμων, φρονηματισθῇ ἐξ αὐτοῦ, ἀναποκριθῇ εἰς τὸ μέγεθος τῶν εὐθυνῶν του ἀπέναντι τοῦ παρελθόντος, ἀπέναντι τοῦ παρόντος καὶ ἀπέναντι τοῦ μέλλοντος. Οἱ σύγχρονοι λογοτέχνηι πρέπει νὰ προσέξουν ἰδιαιτέρως εἰς τοὺς προμνημονευθέντας φευγαλέους ἀλλὰ βαρυσημάντους λόγους τοῦ Σολωμοῦ καὶ τὰς ἐπανελημμένας ὁμολογίας τοῦ Παλαμᾶ. Νὰ ἐνθυμῶνται πρὸ πάντων τοὺς ἐξῆς λόγους τοῦ τελευταίου τούτου: «Τὸ γλωσσικὸν μας ζήτημα θὰ λύσῃ μόνον ὁ μέγας μελλοντικός ποιητής. Καὶ κανεὶς δὲν ξεύρει σὲ ποῖα γλώσσα θὰ γράψῃ».

Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ γλώσσα τῆς συγχρόνου λογοτεχνίας εὐρίσκεται εἰς τὸ στάδιον τῶν ἀνησυχιῶν καὶ τῆς ζητήσεως τῆς μορφῆς. Τοῦτο εἶναι φυσικόν, δοθέντος, ὅτι ἡ μὲν ἑμμετρος νεοελληνικὴ λογοτεχνία δὲν εἶναι πολὺ παλαιά, ἡ δὲ λογοτεχνικὴ πεζογραφία εὐρίσκεται σχεδὸν ἐν τῇ γενέσει τῆς, μὴ ἀριθμοῦσαι δημιουργικὸν βίον ἐπέκεινα τῶν πεντήκοντα ἐτῶν. Ὁ Παλαμᾶς, ὁ ὁποῖος δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀναμφισβητήτως ὑπερέχων πάντων τῶν λοιπῶν συγχρόνων συναδέλφων του, ἀφῆκεν εἰς τὸ μέλλον νὰ κρίνῃ περὶ τοῦ ζητήματος. Πόσον χρόνον θὰ διαρκέσῃ ἡ ἀναζητήσις πρὸς εὐρεσιν τῆς ἀνταποκρινομένης πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ κοινοῦ αἰσθήματος μορφῆς τοῦ ἐντέχνου λόγου δὲν δυνάμεθα νὰ προβλέψωμεν ὅσον· δῆποτε μακρὸς ὁμως καὶ ἂν εἶναι οὗτος, θὰ εἶναι ἐλάχιστος ἐναντι τοῦ μεγάλου παρελθόντος καὶ τοῦ μέλλοντος τῆς Φυλῆς.

Αὕτη ἡ πλήρης ἀνησυχία ἀναζητήσεως τῆς μορφῆς εἰς τὴν λογοτεχνίαν μας, ἐκδηλοῦται περισσότε-

ρον ἀνυπότακτος καὶ ἀσυγκράτητος εἰς τὸν ποιητικὸν λόγον, ὁ ὁποῖος ἀγωνίζεται νὰ δαμάσῃ καὶ συγκεράσῃ τὰ γλωσσικὰ στοιχεῖα τῆς ζωῆς καὶ τῆς παραδόσεως, στοιχεῖα ἀπαραιτήτα διὰ τὴν ἑκφρασίαν καὶ τὴν κορύφωσιν του. Μέσα εἰς τὸν τρικιμιώδη αὐτὸν ὠκεανὸν τῆς ἀγωνίας καὶ τῆς ἀνησυχίας οἱ γραμματικοὶ κανόνες ἀνατρέπονται καὶ ἀγνοοῦνται. Ἡ ὅλη δομὴ τοῦ ποιητικοῦ λόγου συγκαλύπτει τὴν γραμματικὴν ἀνωμαλίαν, ὁ ρυθμὸς σκεπάζει μετὰ τὸν τόνον τοὺς λέξεις καὶ τύπους, οἱ ὁποῖοι δὲν ἔχουν θέσιν εἰς τὸν πεζὸν καὶ ἡρεμὸν λόγον, οἱ ὁποῖοι εἶναι ξένοι πρὸς τὴν γλῶσσαν τῆς καθημερινῆς ζωῆς.

Ὁ ἀναγινώσκων ποιήματα τοῦ Παλαμᾶ παρασύρεται ἀπὸ τοὺς ρυθμοὺς καὶ τὰς ἰδέας του, δὲν προσέχει εἰς λέξεις καὶ τύπους, οἱ ὁποῖοι ἐκτὸς τοῦ χώρου τῆς ποιήσεως θὰ προσέκρουαν καὶ θὰ ἐξήγειραν τὸ γλωσσικόν του αἰσθημα: Οἱ ἡρώοι, οἱ κυκλώπιοι, οἱ βρυκολάκοι—τοὺς ἀρχόντους, τοὺς γιγάντους, τοὺς δρακόντους, τοὺς μήνους, τοὺς ὀριζόντους—οἱ δύνάμεις, οἱ παρατήρησεις, οἱ πρόβληματες—τῶν ἀσκητάδων, τῶν ἀρνητάδων, τῶν ὕβριστάδων—οἱ, τοὺς ἀγωνιστάδες, θυσιαστάδες, καταφρονήταδες, μαθητιάδες, ὀδηγητάδες, ὕβριστάδες, χαῖρε ἀπάντρευτη νύφη, στοῦ γερασμοῦ τὴν ἐμπασιά (ἐπὶ γήραος οἶδω), κρασάτη θάλασσα (τὸν οἶνοπα πόντον) ζωὴ ἀζώητη (βίος ἀβίωτος), τὰ συμφωνημένα ψέματα (τὰ κατὰ συνθήκην ψεύδη), τὰ μεσημέρια (οἱ μεσημβρινοί, οἱ νότιοι τόποι), ξεφυλισμός (ἐκφυλισμός), στιχοπλέχτης (στιχοπλόκος) καὶ ἄλλαι πολ- λαὶ ἑκατοντάδες τοιούτων τύπων καὶ φράσεων δὲν ἔχουν θέσιν καὶ ζωὴν ἐκτὸς τῆς ποιήσεως.

Εἰς τὸ σημερινὸν στάδιον τῆς μορφῆς τῆς, ἡ ἀξία πάσης τιμῆς καὶ ἀγάπης νεοελληνικῆς λογοτεχνίας δὲν εὐρίσκεται εἰς θέσιν νὰ προβάλῃ τὸν λόγον τῆς ὡς ὄργανον ἐμπεδώσεως τῆς γλωσσικῆς ἀγωγῆς τῆς μαθητιώσεως νεολαίας. Οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι τοῦ Ἑθνους παρακολουθοῦν μετὰ μέγα ἐνδιαφέρον καὶ εὐχονται εἰς τὴν ἐθνικὴν μας λογοτεχνίαν νὰ ἀνείρῃ τὴν Μορφὴν τῆς μέσα εἰς τοὺς μεγάλους κανόνας τῆς ἀθανάτου ἑλληνικῆς τέχνης.

Γ'. Ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Δημοτικισμὸς

Ἐρχομαι τώρα εἰς τὸν λεγόμενον ἐκπαιδευτικὸν δημοτικισμὸν ἢ ρυθμιστικὸν δημοτικισμὸν ἢ ἀκόμη ἐπιστημονικὸν δημοτικισμὸν, ὃχι βεβαίως διότι ἐδράζεται ἐπὶ ἐπιστημονικῆς βάσεως, ἀλλὰ διότι χρησιμοποιοῦται ὑπὸ τινων ἐπιστημόνων κατὰ τὰς συγγραφάς των.

Οἱ ὅροι ἐκπαιδευτικὸς δημοτικισμὸς, ρυθμιστικὸς δημοτικισμὸς καὶ ἐπιστημονικὸς δημοτικισμὸς, ὅροι οἱ ὁποῖοι ἀνήκουν εἰς τοὺς θεωρητικούς τῶν πνευματικῶν αὐτῶν κινήσεων, δηλοῦν ἀπ' ἑαυτῶν ὅτι δι' αὐτῶν δηλοῦται ἄλλο τι ἀπὸ τὸν λογοτεχνικὸν δημοτικισμὸν. Καὶ ἄλλοτε εἶπα καὶ ἔγραψα ὅτι ὀφείλομεν νὰ διακρίνωμεν σαφῶς τὸν λογοτεχνικὸν ἀπὸ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ ἢ ἐπιστημονικοῦ δημοτικισμοῦ. Ὁ λογοτεχνικὸς δημοτικισμὸς ἐδράζεται εἰς τὴν ψυχὴν καὶ τὸν παλμὸν τοῦ Ἑθνους, ὁ ἐκπαιδευτικὸς δημοτικισμὸς εἶναι τεχνητὸν παρασκευασμὸν γλωσσοπλαστικῶν ἐργασιῶν τῶν παρασκευαστῶν του. Ὁ ἐκπαιδευτικὸς δημοτικισμὸς δὲν ἔχει

ιστορικὸν βάθος, διότι ἐνεφανίσθη αἰφνιδίως, ἐλάχιστον χρόνον πρὸ τῆς στιγμῆς κατὰ τὴν ὁποίαν ἀνέλαβε τὸ 1917 νὰ ἀναγεννήσῃ τὴν παιδείαν καὶ νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν παλαιότεραν γλωσσικὴν ἀγωγὴν. Δὲν πηγάζει ἀπὸ γραπτὰ κείμενα, διότι διὰ πρώτην φορὰν ἐχρησιμοποιήθη ὡς μέσον ἐκφράσεως ὅταν εἰσῆχθη εἰς τὰ σχολεῖα. Δὲν ἔτυχεν ἐπιστημονικῆς προπαρασκευῆς, διότι ἡ ὅλη του ἐπιστημονικὴ θεμελίωσις πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τούτου εἰς τὴν παιδείαν συνίστατο εἰς εὐαριθμους τινὰς πραγματείας τοῦ καθηγητοῦ κ. Τριανταφυλλίδη, τὰς ὁποίας καὶ ἄλλοι εἰδικοὶ ἀντέκρουσαν καὶ ὁ ἴδιος ἐν πολλοῖς ἀνεθεώρησε βραδύτερον. Κατὰ τὴν ὥραν λοιπὸν τῆς πρώτης ἐφαρμογῆς του εἰς τὴν παιδείαν, ὁ ἐκπαιδευτικὸς δημοτικισμὸς δὲν εἶχε ἱστορικὸν παρελθὸν καὶ ὡς μοναδικὴν ἐπιστημονικὴν θεμελίωσιν εἶχε τὴς ἐπιστημονικὰς δοξασίας τοῦ εἰσηγητοῦ του, αἱ ὁποῖαι ἐπολεμοῦντο ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν ἀξιωματικὴν γλωσσικὴν ἐπιστήμην, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτὸν τοῦτον τὸν θεωρητικὸν τοῦ δημοτικισμοῦ Γιάννην Ψυχάρην καὶ μάλιστα ἀπὸ αὐτὸν δξύτατα καὶ θορυβωδῶς.

Τὶ ἦτο λοιπὸν ὁ ἐκπαιδευτικὸς δημοτικισμὸς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην; Μία ἐπιστημονικὴ γνώμη ἡ ὁποία ὑπεστηρίζετο ὑπ' ἑνὸς καὶ μόνου εἰδικοῦ καὶ ἡ ὁποία ἐγένετο ἀποδεκτὴ ἀπὸ στενὸν κύκλον συνεργατῶν του, μία ἐπιστημονικὴ τοποθέτησις ἡ ὁποία τὸ πολὺ πολὺ ἔπρεπε νὰ δοκιμασθῇ πειραματικῶς. Δι' αὐτὸ ἐτόνισα προηγουμένως ὅτι θὰ ἦτο εὐχῆς ἔργον ἂν ἰδρύνετο καὶ ἐλειτούργει τὸ πειραματικὸν σχολεῖον τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου. «Δὲν εἶναι τολμηρὴ ἡ ὑπόθεσις» γράφει ὁ Τσιριμῶκος «ὅτι πολλοὶ καὶ καλοὶ ἀποτραβήχτηκαν ἀπὸ τὸν Ὁμίλου, ἅμα εἶδαν καὶ πείσθησαν, πῶς τὸ σχολεῖο δὲ θὰ γίνῃ ὄχι μόνον γιὰ τὴ γλῶσσα, μὰ καὶ ἀπὸ τὴν εἰδικὴν ἀπροετοιμασίαν τοῦ Ὁμίλου..... Αὐτὸ εἶναι τὸ πρῶτον μάθημα ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τοῦ Ὁμίλου, ποὺ τὸ διεφύλαξα ὡς τὴν ὥραν κρυφόν». (εὐθ. ἀν. σ. 9).

Ὅλοι γνωρίζομεν τώρα ὅτι ἡ συνταγματικὴ διάταξις περὶ γλώσσης δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ ἐμπόδιον διὰ τὴν ἰδρυσίν τοῦ σχολείου, ἀφοῦ εὐθὺς ἀμέσως δὲν ἠμποδίσεν τὴν εἰσαγωγὴν τῆς «μεταρρύθμισης» εἰς τὴν Κρατικὴν Παιδείαν. Ἐλεῖπε λοιπὸν ἡ «εἰδικὴ ἀπροετοιμασία τοῦ Ὁμίλου», δηλαδὴ οἱ ἐκπαιδευτικοὶ του δὲν ἦσαν προητοιμασμένοι διὰ τὴν λειτουργίαν του.

Ἐγὼ λοιπὸν τὰ πάντα ἦσαν ἀπροετοίμαστα καὶ ἀνώριμα, τὸ πείραμα τὸ ὁποῖον προωρῖζετο νὰ δοκιμασθῇ εἰς ὀλίγα παιδιὰ τῶν μελῶν τοῦ Ὁμίλου, τὸ πείραμα, λέγω, ἐκλήθησαν νὰ ὑποστοῦν αἱ ἑκατοντάδες χιλιάδων τῶν Ἑλληνοποιδῶν. Καὶ ὅμως εἶχε διδάξει πρὸ πολλοῦ ὁ πολὺς Noreen ὅτι «τὸ σχολεῖον δὲν εἶναι ἐργαστήριον πρὸς πειράματα καὶ εἰς τὸν ἀγρὸν ὁ ὁποῖος μέλλει νὰ παραγάγῃ σῖτον δὲν ἐπιτρέπεται νὰ σπείρωμεν ἀμφίβολα σπέρματα ἢ λίθους».

Ἴσως τώρα μοῦ τεθῇ τὸ ζήτημα: Πολὺ καλὰ, ὁ ἐκπαιδευτικὸς δημοτικισμὸς εἰσῆχθη ὅπως εἰσῆχθη εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν, ἦτο ἀπροετοίμαστος, ἐπιστημονικῶς ἀθεμελιώτος καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ ὁποῖα μᾶς λέγετε. Ἐπέτυχεν ὅμως ἢ ἀπέτυχεν; Καὶ εἶναι ἱκανὸς νὰ

χρησιμεύσῃ ὡς γλῶσσα τῆς ἐθνικῆς παιδείας; Ναι ἢ ὄχι;

Ὁ Ἐκπαιδευτικὸς δημοτικισμὸς ἀπέτυχεν. Ἀπέτυχεν ἐκπαιδευτικῶς, ἀπέτυχεν πολιτικῶς, ἀπέτυχεν ἐπιστημονικῶς.

Ἐκπαιδευτικῶς ἀπέτυχεν ὁ δημοτικισμὸς, διότι μὲ τὴν ἐφαρμογὴν του ἀρχίζει εἰς τὰ σχολεῖα μᾶς ἕκδηλος πτώσις τοῦ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου καὶ κάμψις τοῦ φρονήματος διδασκόντων καὶ διδασκομένων, ἄγνωστος εἰς τὴν παλαιότεραν ἐποχὴν μὲ τὴν ἀδιατάρακτον προσήλωσιν εἰς τὰ ἐθνικά, θρησκευτικὰ καὶ οἰκογενειακὰ ἰδεώδη. Ἡ στροφὴ αὕτη ἡ ὁποία ἀνησύχησε τὴν οἰκογένειαν καὶ τὰς παραδόσεις τῆς, τὴν κοινωνίαν καὶ τὰς ἀντιλήψεις τῆς δὲν ὀφείλεται βεβαίως ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ συνθήματα τὰ ὁποῖα ἔρριψε τεχνέντως εἰς τὴν παιδείαν ἡ πολιτικὴ ἡγεσία τῆς «μεταρρύθμισης». Κατὰ σημαντικὸν ποσοστὸν ὅμως ὀφείλεται καὶ εἰς τὴν κρατήσαν περὶ τὴν γλωσσικὴν διδασκαλίαν ἀσυνδοσίαν καὶ ἀσυναρτησίαν.

Ἡ γλωσσικὴ διδασκαλία ἀσχετὴ μεγίστην μορφωτικὴν ἐπίδρασιν καὶ συντελεῖ ὅσον οὐδεὶς ἄλλος παράγων εἰς τὴν ψυχικὴν διαμόρφωσιν τοῦ δεχομένου αὐτῆς. Δὲν εἶναι δὲ τὸ ἴδιον πράγμα ἡ χοῆσις τῆς γλώσσης ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ σχολείου. Ὅταν ὁ γράφων εἶναι ἀπλὸς πολίτης δύναται νὰ συγγράφῃ βιβλία καὶ ἀρθρα ἀναλόγως τῶν ἀντιλήψεων του εἴτε εἰς καθαρὸν ἢ εἰς δημοτικὴν γλῶσσαν, διότι οὐδεὶς ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ μελετᾷ τὰ ὑπ' αὐτοῦ γραφόμενα. Ἡ ἐπιτυχία του καὶ ἡ ἐπίδρασις του ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ὑπὸ τοῦ κοινῶν ἀξιολόγησιν τοῦ ἔργου του, τὸ δὲ κοινόν, ὡς γνωστόν, ἀποφεύγει κατὰ κανόνα νὰ μελετᾷ ἔργα τὰ ὁποῖα προσκρούουν εἰς τὸ γλωσσικὸν του αἶσθημα.

Ὅταν ὅμως εἶναι ἐκπαιδευτικὸς λειτουργὸς ἢ ὅταν συγγράφῃ ἐκπαιδευτικὰ ἔργα, τὰ ὑπ' αὐτοῦ γραφόμενα ἢ διδασκόμενα ἐπιβάλλονται ὑποχρεωτικῶς εἰς τοὺς ἀναγνώστας καὶ ἀκροατάς του, διότι ὁ δεχόμενος τὴν διδασκαλίαν δὲν ἔχει οὔτε τὴν δύναμιν οὔτε τὸ δικαίωμα νὰ ἀντιδράσῃ. Κατὰ παράβασιν ἐν τούτοις πάσης παιδαγωγικῆς ἀρχῆς ὁ ἐκπαιδευτικὸς δημοτικισμὸς ἐπεχείρησε νὰ δικτατορεύσῃ γραμματικῶς τὴν ἐθνικὴν γλῶσσαν γραπτὴν καὶ προφορικὴν, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ προσκρούσῃ εἰς τὸ κοινὸν αἶσθημα, νὰ ἔλθῃ εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν γλωσσικὴν συνείδησιν τῶν μορφωμένων καὶ τῶν ἀμορφώτων ἀνθρώπων. Ἰσχυρίσθη καὶ διετυμάνισεν ὅτι ἡ γλῶσσα τὴν ὁποίαν ἠγάπησεν τὴν παιδείαν νὰ δεχθῇ εἶναι ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ. Οὐδεὶς ὅμως ὁμοῦς ἀνθρώπος ἦτο δυνατόν νὰ ἀναγνωρίσῃ ὡς ἰδικὴν του γλῶσσαν τὸ παρασκευάσμα αὐτὸ τῶν γλωσσοπλαστικῶν ἐργαστηρίων τοῦ ρυθμιστικοῦ δημοτικισμοῦ.

Ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος, μὲ τὴν διακρίνουσαν αὐτὸν οὐδεύειαν, δὲν ἐβράδυνε νὰ ἀντιληφθῇ ποῦ ὠδήγῃ ἡ μεταρρύθμισις πρὸς τὴν ὁποίαν τὸν παρέσυραν. Τὸ 1926 πεπεισμένος πλέον περὶ τῆς ἀποτυχίας τῆς γλωσσικῆς μεταρρύθμισεως ἐδήλωσε: «Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ χρησιμοποιοῦμεν ἀπὸ τοῦ δε τὴν δημοτικὴν εἰς ὅλα τὰ λοιπὰ (πλὴν τῆς λογοτεχνίας) εἶδη λόγου, ὄχι μόνον διότι δὲν εἶναι ἐπαρκῶς καλλιεργημένη, ἀλλὰ καὶ διότι ἡ καθαρὸν ἀποτελεῖ καθεστῶς, τὸ ὁποῖον

δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀνατραπῇ ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην ἡμέραν, καθ' ὅσον ἐξανίσταται κατὰ τοιαύτης ἀνατροπῆς τὸ γλωσσικὸν αἰσθηματῶν μορφωμένων... Ἐπομένως μόνον διὰ βαθμιαίου καθαρισμοῦ τῆς καθαρευούσης, διὰ τῆς ἀποβολῆς δηλαδὴ παντὸς νεκροῦ τύπου αὐτῆς, θὰ τὴν προσεγγίσωμεν πρὸς τὴν κοινῶς λαλουμένην καὶ θὰ ἡμπορέσωμεν μίαν ἡμέραν νὰ φθάσωμεν εἰς τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν, τὸν παραμερισμὸν δηλαδὴ τῆς διγλωσσίας».

Ἀπέτυχε λοιπὸν πολιτικῶς ὁ ἐκπαιδευτικὸς δημοτικισμὸς, δίδει τὸ μέγα κόμμα τῆς χώρας τὸ ὁποῖον τὸν εἶχεν υἱοθετήσῃ καὶ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν παιδείαν, τὸν ἀπεκήρυξεν εὐθὺς μετὰ τὴν πρώτην ἔφαρμόγην καὶ ἀποτυχίαν του.

Πολιτικῶς ὅμως ἀπέτυχεν ὁ ἐκπαιδευτικὸς δημοτικισμὸς καὶ δι' ἓνα ἄλλον σπουδαῖον λόγον. Τὸν ἀναπτύσσει εἰς τὸ βιβλίον του «Ἐκπαιδευτικὴ Μεταρρύθμιση» ὁ μακαρίτης Γ. Φραγκοῦδης, δημοτικιστῆς καὶ αὐτός, ὁ γνωστὸς Κύπριος διανοούμενος καὶ ἰδρυτὴς τῆς Παντείου Σχολῆς: «Κατὰ κακὴ τύχη στὴν ἐκπαίδευσιν ὑπερίσχυσαν τότε ἀπὸ τοὺς δημοτικιστὰς οἱ ἀριστεροί. Ἔτσι ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἐκείνης μεταρρυθμίσεως κατέληξε σὲ φανατικὸ κομμουνιστὴ, βουλευτὴ τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος. Καί, ἐνῶ οἱ πατέρες τοῦ δημοτικισμοῦ, Ψυχάρης, Πάλλης, Ἐφταλιώτης, Παλαμᾶς, Φωτιάδης κλπ. ὑπῆρξαν πατριωτικώτατοι, μὲ τὸ νὰ εἶναι ὅμως ἀριστεροὶ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ὁπαδοὺς των, ποὺ πρωτοστάτησαν στὴν ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμισιν, τὸ ἔργο τους δυσφημίστηκε ἀπὸ τὴν ἀρχή. Οἱ δάσκαλοι ἀρχισαν νὰ ἀναπτύσσουν θεωρίες ἐναντίον τῆς ἰδέας τῆς πατρίδος, τῆς θρησκείας καὶ τῆς οἰκογενείας. Ἀκόμῃ καὶ καθηγητὲς εἶχαν κατηγορηθῇ, πῶς δίδασκαν στὲς μαθήτριες τὸν «ἐλεύθερο ἔρωτα». Μὲ τοὺς ἀριστεροὺς ἡ μικτὴ ἐκπαίδευσις ἐθριάμβευε, γιὰ νὰ φέρῃ τὰ κακὰ ποὺ γνωρίζομε». (Ἐκπαιδευτικὴ Μεταρρύθμισις σ. 5).

Πλὴν τοῦ Φραγκοῦδη, ἀργότερον μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν καὶ τὸ Δεκεμβριανὸν κίνημα ἄλλοι διδάσκαλοι δημοτικισταί, προσπαθοῦντες νὰ δικαιολογήσουν τὴν ἐκτὸς τῆς λογοτεχνίας ἐκδηλον ἀποτυχίαν τοῦ δημοτικισμοῦ, ὑπεστήριξαν, ὅτι ὁ κομμουνισμὸς δῆθεν ἐπρόδωσε τὸν δημοτικισμὸν. Δὲν ἔχουν ὅμως δίκαιον, δίδει οἱ πιστότεροι ὁπαδοὶ τοῦ δημοτικισμοῦ, ὑπῆρξαν πάντες οἱ κομμουνισταί, οἱ ὁποῖοι καὶ ἠργάσθησαν περισσότερο παντὸς ἄλλου διὰ τὴν διάδοσιν καὶ ἐπιβολὴν του. Δὲν ὑπάρχει παράδειγμα ἔστω ἐνὸς κομμουνιστοῦ, ὁ ὁποῖος ἐπρόδωσε, δηλαδὴ ἐγκατέλειψε τὸν δημοτικισμὸν.

Ἄν ὁ κομμουνισμὸς κατέστη δλέθριος διὰ τὸν ρυθμιστικὸν δημοτικισμὸν σύμμαχος καὶ κατ' ὀρθωσιν νὰ δημιουργήσῃ εἰς πολὺν κόσμον τὴν γνώμην ὅτι τὰ δύο ταῦτα κινήματα ἀλληλοεξαρτῶνται κατὰ τινα τρόπον, τοῦτο δὲν ὀφείλεται εἰς οἰανδήποτε δῆθεν κακὴν μεταχείρισιν τοῦ δημοτικισμοῦ τούτου ἐκ μέρους τῶν κομμουνιστῶν, ἀλλὰ εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι συμπύκνουν πράγματι εἰς ἓν σημεῖον. Εἰς τὸ σημεῖον καθ' ὃ ἀμφότερα τὰ κινήματα ταῦτα ὑπενόμειναν τὴν ἐθνικὴν παράδοσιν. Ἀδιόφορον ἂν ὁ μὲν κομμουνι-

σμὸς ὑπενόμεινε πᾶσαν ἐθνικὴν παράδοσιν, ὁ δὲ ρυθμιστικὸς δημοτικισμὸς μόνον τὴν λογίαν γλωσσικὴν παράδοσιν τοῦ Ἑθνους.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ κομμουνισμὸς ἐξεμεταλλεύθη τὸν δημοτικισμὸν καὶ ἡγρευσεν εὐκόλως τὰ στελέχη του μετὰ τὴν ἐνθουσιώδους καὶ ἐστερημένης ψυχραΐμου σκέψεως ψευδοδιανοουμένης νεολαίας, μετὰ τῶν κυρίων καὶ τῶν δεσποινίδων καὶ τῶν νεαρῶν κυρίων ποὺ εἶδε συσχεπτομένους εἰς τὰ γραφεῖα τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου ὁ μακαρίτης Τσιριμῶκος. Τοῦτο ὅμως πρέπει νὰ καταλογισθῇ εἰς τὸ ἐνεργητικὸν τῆς ἡγεσίας τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ τμήματος τοῦ κομμουνισμοῦ καὶ εἰς τὸ παθητικόν, δηλαδὴ εἰς τὴν θανάσιμον ἀδράνειαν καὶ ἀφέλειαν τῶν μὴ κομμουνιστῶν ἡγετῶν τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ δημοτικισμοῦ.

Πλὴν τῆς ἐκπαιδευτικῆς καὶ πολιτικῆς του ἀποτυχίας ὅμως ὁ ἐκπαιδευτικὸς δημοτικισμὸς ἐσημείωσεν ὀλοκληρωτικὴν ἀποτυχίαν καὶ ἐξουθένωσιν εἰς τὸ ἐπιστημονικὸν πεδίον. Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἔλειψεν ἀπὸ τὴν θεωρίαν του τὸ ἐπιστημονικὸν βᾶθρον τὸ ὁποῖον θὰ τὴν ἐστήριζε. Ἡ ἐπιστημονικὴ του ἀποτυχία ὑπῆρξε δικόρυφος. Παρεγνώρισε πρῶτον ὅτι ἡ γραφομένη καθαρεύουσα γλῶσσα εἶναι προῖον ἱστορικῆς ἐξελίξεως καὶ κατὰ ταῦτα ἀνθεκτικὴ εἰς πᾶσαν ἀλόπειραν ἀνακοπῆς τῆς χρήσεώς της. Παρεγνώρισε δεύτερον ὅτι ἡ δημοτικὴ γλῶσσα, προῖον ὡσαύτως ἱστορικῆς ἐξελίξεως καὶ αὐτῇ, ἔχει ἰδικούς της νόμους, δὲν δύναται δὲ νὰ δανείσῃ τοὺς τύπους, τοὺς φθόγγους καὶ τὰς καταλήξεις της εἰς τὰ λόγια στοιχεῖα, διότι τοιοῦτοτρόπως κατασκευάζεται τὸ μυθικὸν τέρας, τὸ ὁποῖον εἶναι «πρόσθε λέων, ὀπισθεν δὲ δράκων, μέσση δὲ χίμαιρα».

Οἱ θεωρητικοὶ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ δημοτικισμοῦ παρεγνώρισαν καὶ παρημένησαν τὸ ζήτημα τῶν γραφομένων γλωσσῶν. Ἠγνόησαν πρὸ πάντων ὅτι ἡ ἱσοπέδωσις γραπτῆς καὶ προφορικῆς γλώσσης δὲν εἶναι ἐφικτὴ καὶ ὅτι ὅλαι αἱ γραφόμεναι γλῶσσαι τῆς Εὐρώπης παρουσιάζουν ζητήματα, ὀλιγώτερα ἴσως, ἀλλὰ πάντως ἀνάλογα πρὸς τὰ τῆς ἰδικῆς μας καθαρευούσης, ὅτι ἡ παιδεία εἰς ὅλα τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη ἀγωνίζεται ἐτη πολλὰ διὰ νὰ καταστήσῃ τοὺς μαθητὰς ἱκανοὺς νὰ διατυπώνουν τὰς ἰδέας των εἰς τὴν ἐπίσημον γλῶσσαν.

Ἡ παρεγνώρισις τῆς ἀναμφισβητήτου αὐτῆς ἀληθείας τοὺς φέρει ἀντιθέτους πρὸς ὅσα ἀλλαχοῦ διδάσκονται καὶ πιστεύονται ὡς ἐπιστημονικαὶ ἀλήθειαι. Ἰδοὺ δύο ἀκαταμάχητα ἐπιχειρήματα, αἵτινα καὶ ἄλλοτε ἐπεκαλέσθη:

Ὁ Η. Hirt γερμανὸς γλωσσολόγος διεθνοῦς φήμης, εἰς τὸ σύγγραμμά του «Ἱστορία τῆς γερμανικῆς γλώσσης (Μόναχον 1919) πραγματευόμενος τὸ ζήτημα γράφει ὅτι ἡ ἐπίσημος γερμανικὴ γλῶσσα εἶναι «νεκρὰ γλῶσσα» (σ. 220), εἶναι ὅμως ἀπολύτως ἀναγκαῖα διὰ τὸ Ἑθνος (σ. 22), «προέκυψε ἐκ τῆς Γερμανικῆς, ἡ ὁποία ἐγράφετο καὶ ἐτυποῦτο εἰς τὰ βιβλία, εἶναι δὲ ἔργον πρὸ πάντων τῶν διδασκάλων καὶ τῶν γραμματικῶν» (σ. 284), εἶναι γλῶσσα «ἡ ὁποία ἐκμανθάνεται κυρίως εἰς τὰ σχολεῖα» (σ. 285), εἶναι «διὰ τὴν πλειονοψηφίαν τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ μία ξένη γλῶσσα» (294), καὶ ἀφοῦ διερωτᾶται «τί θὰ ἐγινόμεθα ἂν δὲν τὴν εἶχαμε;» (221), καταλή-

γει: «Εἰς ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ἀνασκοπεῖ χωρὶς προκατάληψιν τὴν ἱστορίαν τῆς γερμανικῆς γλώσσης, δὲν δύναται νὰ διαλάβῃ τὸ γεγονὸς ὅτι κατὰ τοὺς τελευταίους δύο αἰῶνας ἐγέναν γιγαντιαῖα βήματα προόδου διὰ τῆς δραστηριότητος τῶν συγγραφέων πρὸ πάντων δὲ διὰ τῆς δραστηριότητος τῶν σχολείων. Τὸ σχολεῖον συνεισέφερε πολὺ εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς ἐπισήμου γλώσσης ὁφείλει δὲ καὶ εἰς τὸ μέλλον νὰ πράττῃ τοῦτο εἰς ἀκόμη μεγαλύτερον καὶ ὑψηλότερον μέτρον. Ἄνευ κόπου, ἄνευ ἐργασίας, μόνον μεγαλοφυΐαι δύνανται νὰ ἐπιτύχουν. Τὸ δένδρον τῆς γλώσσης χρειάζεται καλλιέργειαν. Ἄνευ αὐτῆς δὲν δύναται νὰ καρποφορήσῃ (298). Ὅπως βλέπετε τὸ ἀξίωμα τῆς ἡσσοнос προσπαθείας ἀπαγορεύεται εἰς τὰ γερμανικὰ σχολεῖα.

Ἐρχόμεθα εἰς τὴν Γαλλίαν. Εἰς ἐκ τῶν μεγίστων γλωσσολόγων τοῦ κόσμου, ὁ Γάλλος καθηγητῆς Α. Meillet εἰς τὸ ἔργον του «Αἱ γλώσσαι τῆς νέας Εὐρώπης», β' ἐκδ. Παρίσιοι 1928, πραγματεύεται τὸ ζήτημα τῆς γαλλικῆς ἐπισήμου γλώσσης (français litteraire) ἀπὸ σ. 163 καὶ ἔξῃς. Ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ἐπίσημος γλώσσα εἶναι ὄργανον τῆς πνευματικῆς ἀριστοκρατίας, ὅτι διαφέρει οὐσιωδῶς τῆς ὁμιλουμένης, ὅτι καὶ εἰς τὰς πλέον αὐστηρὰς ἐξετάσεις, κατόπιν μακρῶν σπουδῶν, ἐπιτυγχάνεται δυσκόλως ἡ ὁρθότης τῆς χρήσεως καὶ ὅτι «τὰ γαλλικὰ ἐνὸς ἡμιμορφωμένου εἶναι αἰτία νὰ γελοῦν εἰς κάθε του φράσιν, ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι χάρις εἰς τὴν γενικὴν μόρφωσιν τοῦ πνεύματός των καὶ τὴν ἐκμάθησιν τῆς ἀκριβοῦς σημασίας τῶν λέξεων, γνωρίζουν τὴν γλῶσσαν των» (σ. 166). Ἐν συνεχείᾳ ἀναφέρει ὅτι τὸ λεξιλόγιον τῆς γραφομένης γλώσσης διαφέρει οὐσιωδῶς τοῦ τῆς ὁμιλουμένης, ὅτι ὑπάρχουν γραμματικοὶ τύποι οἱ ὁποῖοι εἶναι συνήθεις εἰς τὴν γραφομένην, θὰ προεκάλουν ὅμως τὸν γέλωτα, ἂν τοὺς ἐχρησιμοποιοίεν κανεὶς εἰς τὴν προφορικὴν του ὁμιλίαν, ὅτι ὑπάρχουν συντακτικαὶ ἔκφοραὶ συνηθέσταται εἰς τὴν γραφομένην, τὰς ὁποίας οὐδεὶς τολμᾷ νὰ χρησιμοποιήσῃ εἰς τὸν προφορικὸν του λόγον καὶ καταλήγει: «Ἡ Γαλλία ἔχει σήμερον δημοκρατικὴν πολιτικὴν ὀργάνωσιν, ὅπου ὅλοι οἱ πολῖται δύνανται νὰ ἐπιτύχουν ὠρισμένην μόρφωσιν, συχνάκις ἀσθενὴ καὶ μάλιστα διὰ τοὺς περισσοτέρους τῶν τυχόντων μέσης παιδείας μετριωτάτην. Ἐχει ὅμως γλῶσσαν ἐκλεπτυσμένην, προωρισμένην διὰ τὴν ἀριστοκρατίαν, ἡ ὁποία συνήθως δὲν χρησιμοποιεῖται ὁρθῶς παρὰ ἀπὸ μίαν μικρὰν κοινωνικὴν τάξιν καὶ τὴν ὁποίαν δὲν δύναται νὰ γράψῃ καὶ ὁμιλήσῃ καλῶς παρὰ μόνον ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔχει φυσικὰ προτερήματα καλλιεργημένα διὰ μακρὰς ἀσκήσεως. Ἡ πολὺ μεγάλη θέσις τὴν ὁποίαν κατέχουν εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν δημοσιογραφίαν οἱ καθηγηταὶ καὶ οἱ δικηγόροι δὲν ὀφείλεται εἰς τὴν τύχην: Εἰς μίαν δημοκρατικὴν χώραν ὅπου τὸ πᾶν γίνεται διὰ τοῦ λόγου καὶ τοῦ τύπου, μόνον στερεὰ γνώσις τῆς γραφομένης γλώσσης, πρᾶγμα σπάνιον, ἐπιτρέπει τὴν ἐπιτυχὴ ἀσκήσιν ὠρισμένων λειτουργημάτων. Εἰς ἐκ-

λογικὰς προκηρύξεις, ὅπου πολιτευταὶ καὶ τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τῶν χωρίων ἀπευθύνονται δι' ἀφηρημένων ὄρων, οἵτινες δὲν ἀρμόζουν καθόλου εἰς ἐκλογεῖς, τῶν ὁποίων τὸ μεγαλύτερον μέρος τοὺς ἐννοεῖ ἀκόμη ὀλιγώτερον. δύνανται κανεὶς νὰ ἀναγνώσῃ τὰ γελοιωδέστερα καὶ τὰ θλιβερώτερα πράγματα. Ἡ κατάστασις εἰς τὴν Γαλλίαν, ἀπὸ αὐτῆς τῆς ἀπόψεως φθάνει μέχρις ὑπερβολῆς. Ὅλαι αἱ κοιναὶ γλώσσαι ὅμως, αἱ ὁποῖαι ἤρχισαν νὰ λαμβάνουν τὴν ὀριστικὴν των μορφήν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀναγεννήσεως, ἡ Ἀγγλική, ἡ Ἰταλική, ἡ Ἰσπανικὴ, ἡ Πορτογαλική, ἡ Γερμανικὴ, ἡ Πολωνικὴ, εἶναι γλώσσαι τῆς παραδόσεως, δημιουργηθεῖσαι ὑπὸ ἀριστέων τοῦ πνεύματος, διὰ τοὺς ἀριστεῖς τοῦ πνεύματος, αἱ ὁποῖαι δὲν δύνανται νὰ ὁμιληθοῦν καὶ νὰ γραφοῦν παρὰ μόνον κατόπιν αὐστηρᾶς ἐκμαθήσεως καὶ τῶν ὁποίων ἡ πρακτικὴ χρήσις προϋποθέτει ἰσχυρὰν μόρφωσιν» (σ. 175).

Ὅμοιως χαρακτηρίζει τὴν γραφομένην γαλλικὴν γλῶσσαν καὶ ὁ διάδοχος τοῦ Meillet καθηγητῆς J. Vendryès πρῦτανις τῶν συγχρόνων Γάλλων γλωσσολόγων. Εἰς τὸ σύγγραμμά του «Ἡ Γλῶσσα», Παρίσιοι 1921, σ. 325—326 γράφει περὶ τῆς Γαλλικῆς: «Ἡ ἀπόστασις μεταξὺ γραφομένης καὶ ὁμιλουμένης καθίσταται πολὺ μεγάλη. Οὐτε ἡ σύνταξις οὐτε τὸ λεξιλόγιον εἶναι τὰ ἴδια. Καὶ ἡ μορφολογία ἀκόμη ἐμφανίζει διαφορὰς: ὁ ἀπλοῦς ἀόριστος, ὁ παρατατικὸς τῆς ὑποτακτικῆς δὲν χρησιμοποιοῦνται πλέον εἰς τὴν ὁμιλουμένην. Ἡ διαφορὰ πρὸ πάντων τοῦ λεξιλογίου εἶναι καταφανὴς εἰς πάντας. Γράφομεν μίαν νεκρὰν γλῶσσαν, ἡ ὁποία ἀνάγεται εἰς τοὺς συγγραφεῖς τοῦ 17ου αἰῶνος. Ἀλλὰ ὁμιλοῦμεν τελείως διαφορετικά. Τὸ ἐν χρήσει λεξιλόγιόν μας μετεβλήθη ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ λέξεων ὁμιλουμένων καὶ λέξεων γραφομένων ἐνθυμίζει τὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ χυδαίων καὶ εὐγενῶν λέξεων. Θὰ ἐδισταζάμεν νὰ γράψωμεν τὰς περισσοτέρας τῶν λέξεων τὰς ὁποίας μεταχειρίζομεθα εἰς τὸν προφορικὸν λόγον».

Ταῦτα πάντα, διδασκόμενα ὑπὸ διεθνῶς ἀνεγνωρισμένων ἐπιστημονικῶν προσωποικητῶν ἀναμφισβητήτου κύρους, εἴτε ἠγνόησαν εἴτε ἀπέκρυψαν ἀπὸ τῆς ὑπευθύνου πολιτείας οἱ θεωρητικοὶ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ δημοτικισμοῦ. Τὸ θλιβερώτερον ὅμως εἶναι ὅτι δὲν παρηργήνευσαν μόνον ὅσα ἀλλαχοῦ διδάσκονται καὶ πιστεύονται ὡς ἐπιστημονικὰ δεδομένα ἀπολύτου κύρους, ἀλλὰ, τὸ καὶ σπουδαιότερον, καὶ ἐστάθησαν ἀνίκαντοι νὰ ἀφομοιώσουν καὶ νὰ ἐφαρμόσουν ὅσα περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ ἐξελίξεως τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης ἠρευνήθησαν καὶ ἐδιδάχθησαν ὑπὸ τῆς ἀξιωματικῆς ἐν Ἑλλάδι γλωσσικῆς ἐπιστήμης.

Ὁ μέγας Ἰδρυτὴς καὶ εισηγητὴς τῆς νεοελληνικῆς γλωσσολογίας Γεώργιος Κατζίδakis εἶχε μακρὸν πρὸ τῆς ἐκπαιδευτικῆς μεταρρυθμίσεως ἀποδείξει ὅτι τὸ παλαιὸν ψυχαικὸν δίδαγμα, ὅτι δῆθεν ἡ καθαρὸν χρῆσις τοῦ τυπικοῦ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, εἶναι ἀστήρικτον. Ἐπὶ τῇ βάσει ἐκτενοῦς καὶ

λεπτομεροῦς στατιστικῆς ἐρεῦνης ἀπέδειξεν ὁ Χατζιδάκις ὅτι: 1ον) Ἐκ τῶν πτωτικῶν ἦτοι ἐκ τῶν ὀνομάτων, ἀριθμητικῶν, ἀντωνυμιῶν, σώζονται κοινοὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ τὴν νέαν γλῶσσαν 198 τύποι, ἐπλάσθησαν νέοι τύποι 146, χρησιμοποιοῦνται ὑπὸ μόνῃς τῆς γραπτῆς 178 καὶ ἀπωλέσθησαν 208 τύποι. 2ον) Ἐκ τῶν ρημάτων, σώζονται κοινοὶ 124 τύποι, ἐπλάσθησαν νέοι 365 τύποι, εἶναι εὐχρηστοὶ εἰς τὴν γραφομένην μόνον 170 τύποι καὶ ἐπλάσθησαν 907 τύποι. Δὲν εἶναι κατὰ ταῦτα ἀρχαῖον τὸ τυπικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς, ἀλλὰ ἡ κοινὸν εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ τὴν νέαν ἢ μόνον νέον. Ἐν ποσοστὸν τοῦ τυπικοῦ αὐτοῦ πάλιν ὄχι πολὺ σημαντικὸν γράφεται μὲν, ἀλλὰ δὲν συνηθίζεται εἰς τὴν καθημερινὴν ὁμιλίαν καὶ μάλιστα τῶν ἀπλοϊκωτέρων.

Τὸ τυπικὸν λοιπὸν τῆς γραφομένης νέας ἑλληνικῆς κατὰ μέγιστον ποσοστὸν χρησιμοποιεῖται καὶ εἰς τὸν προφορικὸν λόγον. Πᾶσα περὶ τοῦ ἀντιθέτου διδασκαλία ὑλόκειται εἰς ἄμεσον ἀναντίλεκτον στατιστικὸν ἔλεγχον καὶ διάψευσιν.

Τὸ ἀναμφισβήτητον αὐτὸ ἐπιστημονικὸν δεδομένον ἔπρεπε νὰ λάβουν ὑπ' ὄψιν οἱ μεταρρυθμισταὶ καὶ οὕτω νὰ θέσουν ὡς βάσιν διαμορφώσεως τῆς σχολικῆς γλώσσης, ἂν πράγματι ἤθελαν νὰ βοηθήσουν τὴν νεολαίαν τοῦ ἔθνους νὰ κατακτήσῃ μίαν βαθμίδα γλωσσικῆς μορφώσεως προσεγγίζουσιν τὴν ἑκφρασὶν τῶν μορφωμένων τάξεων τοῦ ἔθνους. «Εἰς τὴν Γαλλίαν ἡ γραφομένη γλῶσσα δὲν παρουσιάζει σπουδαίαν διαφορὰν ἀπὸ τὴν συνήθη γλῶσσαν τῶν μορφωμένων ἀνθρώπων» γράφει ὁ πολὺς A. Meillet τὸν ὁποῖον ἀνέφερα (σ. 123) καὶ ἀλλαχοῦ «εἰς ὅλα τὰ ἔθνη σχολεῖον καὶ ἐφημερίδες ἐργάζονται διὰ τὴν ἐπίσημον γλῶσσαν».

Ἀντὶ ὅμως νὰ στραφοῦν πρὸς τὴν μόνην ἐνδεδειγμένην καὶ ἀπὸ μακροῦ ὑποδειχθεῖσαν λύσιν τῆς ὅσον τὸ δυνατόν ἀπλουστεύσεως τῆς καθαρυνούσης δι' εἰσδοχῆς στοιχείων ἐκ τῆς λαλουμένης κρινῆς, λύσιν ἐπιβαλλομένην ἐκ τῆς ἐν Ἑλλάδι διαμεμορφωμένης κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἑκατονταετοῦς τότε ἐλευθέρου βίου γλωσσικῆς καταστάσεως, σύμφωνον δὲ καὶ ἀνάλογον πρὸς τὰ ἀπανταχοῦ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου κρατοῦντα, ἐπεχείρησαν τὸ ἐπιστημονικῶς, λογικῶς καὶ ἐθνικῶς ἀπαράδεκτον ἔργον τῆς νοθείας τῶν στοιχείων τῆς γραφομένης διὰ προσαρμογῆς αὐτῶν εἰς τὴν φθογγολογίαν καὶ τὸ τυπικὸν τῆς προφορικῆς γλώσσης. Ἐνόμισαν ὅτι τοιοῦτοτρόπως θὰ ἐπιτύχουν νὰ κατασκευάσουν τὴν ποθητὴν εἰς αὐτοὺς ρυθμιστικὴν γραμματικὴν, ἀλλὰ περιήλθον εἰς ἀδιέξοδον. Τοῦτο δὲ διότι παρεγνώρισαν τὴν ἀναμφισβήτητον κύρον ἀρχήν, ὅτι ἡ γλῶσσα εἶναι θεσμὸς κατ' ἐξοχὴν δημοκρατικὸς καὶ ἐκδικεῖται ὁσους ἐπιχειροῦν νὰ τῆς ἐπιβάλουν ἀφυσικούς περιορισμούς.

Καὶ πράγματι ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα μὲ τὰ δεδοκιμασμένης ἀντοχῆς καὶ ἀκαταβλήτου δυνάμεως στοιχεία τῆς, τοὺς ἐξεδικήθη κατὰ τρόπον τὸν ὁποῖον οὐδέποτε ἦτο δυνατόν νὰ φαντασθῶν ὅταν ἐπροφύτευαν ὅτι μὲ τὸ κατασκευασμὰ τῶν παιδείας, ἐπιστήμης, τύπος, διοικήσεις, πᾶσα τέλος ἐκδήλωσις τοῦ ἐθνικοῦ βίου θὰ εὗρη τὴν ἀνταποκρινομένην πρὸς τὸ κοινὸν αἶσθημα γλωσσικὴν τῆς ἑκφράσεως.

Αἰτία τῆς ἀσυγχωρήτου αὐτῆς πλάνης καὶ ἀπο-

τυχίας τῶν ὑπῆρξεν ἡ ἐκ μέρους τῶν παραγνώρισιν τῶν διδαγμάτων τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης περὶ τοῦ τρόπου κατὰ τὸν ὁποῖον ἀναπτύσσονται καὶ ἐπιβάλλονται αἱ γλῶσσαι τῶν ἱστορικῶν λαῶν. Δὲν ἔλαβον ὑπ' ὄψιν ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τοῦ ἑκατονταετοῦς ἐλευθέρου βίου, ὅταν τὸ ἀναστὰν ἐκ τῆς δουλείας ἔθνος εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐκφράσῃ τὸν ἀπερραντον καὶ πολύμορφον νέον ἐθνικὸν βίον ὁ ὁποῖος ἐδημιουργεῖτο καὶ ἀνεπτύσσετο, πολλὰ χιλιάδες γλωσσικῶν στοιχείων τῆς παραδόσεως, τὰ ὁποῖα ὑπελάνθανον εἰς τὴν γλωσσικὴν συνείδησιν τοῦ ἔθνους, συντηρούμενα ὑπὸ τῆς ὁπωσδήποτε παρεχομένης κατὰ πάντας τοὺς αἰῶνας παιδείας καὶ τῆς ἐκκλησίας τῆς ὁποίας ἡ γλῶσσα «ἔβαψε» κατὰ τὸν Κοραῖν τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ, πολλὰ χιλιάδες γλωσσικῶν στοιχείων τῆς παραδόσεως ἀνέζησαν καὶ ἄλλαι πολλὰ δεκάδες χιλιάδων νέων στοιχείων ἐδημιουργήθησαν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ τυπικοῦ καὶ τῆς φθογγολογίας τῆς παραδεδομένης γραπτῆς γλώσσης. Μόνον αἱ νεόπλαστοι λέξεις ὑπελογίζοντο κατὰ τὸ τέλος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος εἰς 60.000, σήμερον δὲ ἀσφαλῶς θὰ εἶναι ὑπερδιπλάσιοι. Ὅλος αὐτὸς ὁ ὠκεανὸς τῶν παραδοθειῶν καὶ δημιουργηθειῶν νέων λέξεων ἔφθασε καὶ φθάνει ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν καὶ ὥραν διὰ τοῦ κηρύγματος, τῶν βιβλίων, τῶν περιοδικῶν, τῶν ἐγγράφων, τῶν ἐφημερίδων, τοῦ θεάτρου, τοῦ κινηματογράφου, τοῦ ραδιοφώνου μέχρη τῶν ἐσχαιτῶν τῆς ἑλληνικῆς πατριδος, ποτίζει, φρονιματίζει καὶ ἐξευγενίζει τὴν γλωσσικὴν συνείδησιν, ἐπηρεάζει καὶ ἐν πολλοῖς ἀλλοιώνει τὴν φθογγολογίαν καὶ τὸ τυπικὸν τῆς λαϊκῆς γλώσσης, πλουτίζει τὸ λεξιλόγιόν τῆς, ἀντικαθιστὰ τὰ ξένα στοιχεία τὰ ὁποῖα εἶχεν ἐπὶ αἰῶνας ἐπιβάλλει ἡ ἀνάμειξις μὲ ξένους λαούς. Ὅλίγα, πολὺ ὀλίγα ἀπὸ τὰ στοιχεία αὐτὰ κατορθώνει ὁ λαὸς νὰ πρᾶσαρμόσῃ πρὸς τὴν φθογγολογίαν καὶ τὸ τυπικὸν τῆς γλώσσης του. Ὅλα τὰ ἄλλα, τὰ πολλὰ, τὰ ἀμέτρητα στοιχεία τῆς λογίας παραδόσεως καὶ τῆς λογίας δημιουργίας τὰ ἀποδέχεται καὶ τὰ χρησιμοποιεῖ ὅπως τὰ ἔμαθε.

Τόσον μεγάλη εἶναι ἡ δύναμις τῶν λογίων στοιχείων εἰς τὸ κοινὸν αἶσθημα, ὥστε ἐνῶ τὸ τυπικὸν τῆς λαϊκῆς γλώσσης ἀποφεύγει καθόλου τὴν τρίτην κλίσιν, ἐπὶ τῇ βάσει λογίων στοιχείων αἶτινα ἀπεδέχθη καὶ ἀφομοίωσεν ὁ λαὸς ὄχι μόνον ἐσυνήθισε εἰς τὴν κλίσιν αὐτήν, ἀλλὰ καὶ δημιουργεῖ καὶ νεοελληνικά τριτόκλιτα. Δὲν λέγεται δηλαδὴ μόνον μηχανὴ τοῦ κεντήματος, ἀλλὰ καὶ μηχανὴ καὶ βελόνα τοῦ ραψίματος, καὶ σαποῦνι τοῦ πλυσίματος, καὶ χαρτὶ τοῦ γραψίματος καὶ τοῦ δεσίματος, τρεξίματος, καψίματος, φερσίματος, ταξίματος, φταιξίματος κλπ. κλπ. Λέγει βέβαια ὁ λαὸς διαλεκτικῶς δόντια τοῦ γαλάτου καὶ σπυριά τοῦ αἱμάτου, ἀλλὰ καὶ ἀρνάκι γάλακτος καὶ ἀνάλυσις αἵματος καὶ πάντοτε τοῦ κόμματος τοῦ συντάγματος τοῦ ἐγκλήματος κλπ. Τύποι ὅπως ἡ πραγματικότητα, ἡ κυριότητα, ἡ σκοπιμότητα, ἡ προτεραιότητα εἶναι πλαστοὶ καὶ ἄψυχοι, ὁ λαὸς εἶναι ἐντὸς τῆς πραγματικότητος ὄχι τῆς πραγματικότητος. Οἰκεῖ περὶ βάσεως, ἐξελίξεως, προὑποθέσεως, ὀρέξεως, ἐξαιρέσεως ὄχι περὶ βάσεως, ἐξελίξεως, ἐξαιρέσεως, κίνησης, παρεξήγησης, παραστάσεως.

*Αδικαιολόγητος λοιπὸν ἡ τριτοκλιτοφοβία τῶν μεταρρυθμιστῶν, ξένη πρὸς τὰ πράγματα καὶ τὰ γράμματα καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὸ γλωσσικὸν αἶσθημα ἢ προσπάθειά των νὰ τὴν ἐξοβελίσουν ἀπὸ τὴν σχολικὴν γλῶσσαν. Τόσον μεγάλη εἶναι ἡ τριτοκλιτοφοβία τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν, ὥστε δὲν διδάσκουν οὔτε εἰς αὐτὴν τὴν μεγάλην τῶν γραμματικῶν πῶς κλίνονται ὀνόματα, ὅπως τὰ συμπαγῆς, ἀσελγῆς, θηριοειδῆς, φιλοκερδῆς, ψοφοδεῆς, ἀπαθῆς, ὑγιῆς, ἀσθενῆς, δυσμενῆς, ἐκτενῆς, ἀχανῆς, ἐπιφανῆς, γαλλομανῆς, ὀφθαλμοφανῆς, καλλιεπῆς, ἀσκεπῆς, διαπρεπῆς, ἐλλιπῆς, ἐλλιποβαρῆς, ὕδροχαρῆς, κατωφερῆς, πρωτοετῆς, συναφῆς, εὐτραφῆς, εὐφυῆς, σαφῆς, συνεχῆς. Ὅλα αὐτὰ τὰ ὀνόματα τὰ ὁποῖα σᾶς ἀνέφερα δὲν εἶναι μεμονωμένοι λέξεις, ἀλλὰ τὰ πρότυπα ἢ οἱ ἀντιπρόσωποι μεγάλων οἰκογενειῶν λέξεων αἱ ὁποῖαι ἔχουν πλημυρίσει τὴν νεοελληνικὴν ἔκφρασιν. Παρὰ ταῦτα ἐνῶ διδάσκονται πῶς θὰ κλιθῇ τὸ κεραμιδῆς καὶ τὸ παρῆς καὶ τὸ ἀψυῆς ἀποφεύγουν νὰ εἰπουν πῶς θὰ κλιθῇ τὸ ψοφοδεῆς, ψοφοδεεῖς αὐτοὶ καὶ ἐπτοημένοι πρὸ τῆς διαλύσεως τοῦ γλωσσικοῦ των ὀνείρου.

Λεπτὸν σημεῖον διαχωρισμοῦ μεταξὺ λογίου καὶ δημοτικοῦ τυπικοῦ ἀποτελεῖ ἡ χρῆσις τῆς αὐξήσεως, ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι εἰς τὴν προφορικὴν γλῶσσαν ἡ αὐξήσις ὅταν δὲν τονίζεται παραλείπεται συνήθως· ἐτρώγα ἀλλὰ τρώγαμε, ἔγραφα ἀλλὰ γράφαμε κλπ. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἠθέλησαν νὰ ρυθμίσουν καὶ τὴν αὐξήσιν τοῦ ῥήματος ἐκλέγω καὶ ἔπαθον ἐκείνο ποὺ διηγεῖται ὁ μακαρίτης Τζάρτζανος: «Σὲ μιὰ τάξι τοῦ προτύπου δημοτικοῦ σχολείου διὰ βαζαν τὰ παιδάκια στὸ ἀναγνωστικὸ τους, γραμμένο στὴν ὀρθόδοξη δημοτικὴ, τὴ φράσι «οἱ πολῖτες ἐκλεγαν δήμαρχο» (ἀντὶ ἐξέλεγον). Φυσικὸ ἦταν τὸ ἐκλεγαν αὐτὸ νὰ τὸ πάρουν γιὰ τὸ ἐκλαίγαν καὶ ἔτσι ῥώτησαν τὸ δάσκαλό τους: «τί εἶχε πάθει, κύριε, ὁ δήμαρχος καὶ τὸν ἐκλαίγανε;..». (Τὸ γλωσσικὸν μας πρόβλημα σ. 13).

Πολὺ μεγάλην ἀγωνίαν δοκιμάζουν ἐπίσης οἱ μεταρρυθμιστὰς εἰς τὸ ζήτημα τῆς ρυθμίσεως τῶν μετοχῶν. Ἀφίνω καὶ πάλιν νὰ σᾶς ὁμιλήσῃ περὶ τοῦ ζητήματος ὁ γνωστὸς δημοτικιστὴς καὶ διακεκριμένος λογοτέχνης κ. Π. Παλαιολόγος εἰς χρονογράφημά του δημοσιευθὲν εἰς τὸ «Βῆμα» τῆς 21ης Μαΐου 1946: «... Ἀφῆσα τελευταῖες τίς μετοχές. Ἐδῶ εἶναι καὶ ἂν εἶνε. Ἀδύνατο νὰ διακριθῇτε ἂν δὲν ὑπογράψῃ τὴ μετοχὴ σας ἢ λογία γλῶσσα γιὰ νὰ γίνετε καὶ ἐσεῖς ἓνας ἄνθρωπος «διακεκριμένος». Ποῦ νὰ μᾶς ἔρθουν «ἐπιτετραμένοι»; Ποῦ νὰ φύγουν «ἀπεσταλμένοι» μας στὸ ἐξωτερικόν; Οὔτε «πολιτευόμενους» θὰ εἶχαμε ἂν δὲν ἐπαίρναν ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα τὸ χρεῖσμα τους. Μικρὸ βέβαιον τὸ κακόν. Ἀλλὰ θὰ εἶχαμε τάχα «μαθητευόμενους», «ἐμπορευόμενους», «ἀντιμαχομένους», «ἀστειευόμενους»; Ἀπὸ τὸ τελωνεῖο τῆς καθαρεύουσας θὰ περάσουν τὰ «εἰσαγόμενα» καὶ τὰ «ἐξαγόμενα». Λογίαν προέλευσιν ἔχει ὁ «προϊστάμενος» καὶ ὁ «ὑφιστάμενος» σας. Στὴν καθαρεύουσα ὀφείλεται τὸ

«κυμαίνόμενο» χρέος μας. Αὐτὴ δημιουργεῖ τὰ πλήθη τῶν «φορολογουμένων». Δικὰ τῆς τὰ «φαινόμενα» καὶ τὰ «περιεχόμενα», τὰ «γεγονότα». Δικὴ τῆς καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἢ «οἰκουμένη» καὶ θὰ χρειασθῇ βόμβα ἀτόμου διὰ νὰ ἀποβάλῃ τὴν καθαρουσιάνικη μορφὴ τῆς. Ἀτέλειωτη σειρά παραδειγμάτων. Πολυχρόνια συμβίωσις δημοτικῆς καὶ καθαρεύουσας ἔχουν δημιουργήσει ἓνα γλωσσικὸ κοκτέιλ ποὺ εἶναι δύσκολον νὰ τὸ ἀγνοήσετε. Τὸ ἀγνοεῖ ἡ μικρὴ μειονότης τῶν καθαρουσιάνων τῆς δημοτικῆς καὶ περιφρονώντας τὴ γλωσσικὴ πραγματικότητα, ποὺ καλὰ ἢ κακὰ ἔχει πιὰ ἐπιβληθῇ, σχολαστικοί, φανατικοὶ καὶ ἀδιάλλακτοὶ αὐτοὶ, προσπαθοῦν μὲ στοιχεῖα ἰσχνὰ καὶ ἀναιμικὰ νὰ φτιάξουν τὰ τεχνητὰ κατασκευάσματά τους. Τί κερδίζουν; Τὸ κοκτέιλ ζεῖ στὸ στόμα τῆς ὁλότητος, ἐνῶ οἱ γλωσσοβιομήχανοι ὅταν δὲν προκαλοῦν τὴν ἐξέγερσιν, ἢ ὅταν δὲν πέφτουν στὸ κωμικόν, μονολογοῦν στὸ κενόν, ξενόγλωσσοι ποὺ ἀφίνουν ἀδιάφορη τὴν κοινὴ γνώμη».

Ἐκεῖ ὅμως ποὺ ἐμφανίζεται ἀκατάβλητος ἡ δύναμις τῆς λογίας παραδόσεως εἶναι εἰς τὸν τομέα τῆς φθονολογίας. Τόσον μεγάλη εἶναι ἡ ἐπίδρασις τῆς εἰς τὴν νέαν ἑλληνικὴν, τόσον ἔχει εἰσέλθει καὶ κατακτήσει τὴν προφορικὴν γλῶσσαν ἀκόμη καὶ μὲ τὰ δυσκολώτερα ἀπὸ τὰ συμπλέγματά της, ὥστε ὁ Χατζιδάκις ἐρευνῶν τὸ ζήτημα ἀποφαίνεται: «Ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἡμῶν γλώσσῃ τὸ φαινόμενον τῆς ἀναμείξεως ἐξ ἀρχαίων, μεσαιωνικῶν καὶ νεωτέρων στοιχείων εἶναι τοσοῦτον συχνόν, ὥστε καταντᾷ κύριος χαρακτὴρ αὐτῆς. Διὰ τῆς ἀναμείξεως αὐτῆς φαίνεται ὡσεὶ μηδεὶς φθονγγικὸς νόμος κρατεῖ καὶ εἶναι ἔγκυρος ἐν αὐτῇ». Γενικὴ Γλωσσικὴ σ. 92). Καὶ ὅμως ἡ φωνητικὴ εἶναι ἐκεῖνη ἡ ὁποία δύναται κυρίως νὰ θέσῃ διαχωριστικὰ ὅρια μεταξὺ μιᾶς καὶ ἄλλης περιόδου ἱστορίας τῆς γλώσσης.

Παρὰ ταῦτα ἡ φωνητικὴ τῆς καθαρουσύσης ἐπεκράτησε μέχρι τοιοῦτον σημείου, ὥστε νὰ καταντᾷ μὲν κωμικὴ ἢ εἰσαγωγὴ τοῦ φωνητικοῦ τύπου τῆς δημοτικῆς εἰς στοιχεῖα τῆς καθαρουσύσης, ἀντιθέτως δὲ νὰ εἶναι ἐν πολλοῖς ἀνεκτὴ καὶ νὰ μὴ προσβάλῃ τὸ αἶσθημα ἢ μεταβολὴ τοῦ φωνητικοῦ τύπου τῆς δημοτικῆς λέξεως ἐπὶ τὸ λογιώτερον π.χ. 1ον) ὁ δημῶδης τύπος φτηνὸς δύναται νὰ γίνῃ φτηνὸς χωρὶς ἀντίδρασιν τοῦ αἰσθήματος. Εἶναι ἀδύνατον ὅμως νὰ εἰπῶμεν ἄφθονος ἀντὶ ἄφθονος, εὐτεῖα ἀντὶ εὐθεία. 2) Τὸ δημοτικὸν κομπὶ δύναται νὰ λεχθῇ καὶ νὰ γραφῇ κομπί. πβ. κομβιοδόχη, κόμβος συγκοινωνιῶν κ.λ.π. Ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ὅμως δυνάμεθα νὰ εἰπῶμεν συμπόλαιον ἀντὶ συμβόλαιον, συμπουλὴ ἀντὶ συμβουλὴ. 3) Τὸ φτωχὸς καὶ τὸ φτερό δὲν θὰ διστάσῃ κανεὶς νὰ εἴπῃ πτωχὸς, πτερό ὅπως καὶ τὰ λεφτὰ - λεπτά. Εἶναι ἀδύνατον ὅμως νὰ εἰπῶμεν λεφτομέρεια καὶ κωμικὸν νὰ εἰπῶμεν ὅτι αὐτὴ ἡ γυναῖκα εἶναι λεφτὴ ἢ ὅτι ἔχει λεφτὰ χαρακτηριστικὰ ἢ λεφτοὺς τρόπους.

Ἡ ἀποτυχία τοῦ ρυθμιστικοῦ δημοτικισμοῦ εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν τομέα ὑπῆρξεν ὀλοκληρωτικὴ, συντριπτικὴ. Ἐν τῇ ἀγωνιώδει προσπαθείᾳ τῶν θεωρη-

τικῶν του νὰ συμβιβάσουν τὰ ἀσυμβίβαστα ἐχρησιμοποίησαν ὅλα τὰ μέσα. Πολὺν κόπον λ.χ. κατέβαλαν διὰ νὰ κατορθώσουν νὰ παρουσιάσουν ἐπιστημονικὰ ἔργα εἰς τὴν γλῶσσαν των. Ἐφθασαν μέχρι σημείου νὰ ἀναλαμβάνουν νὰ μεταφράζουν εἰς τὴν ρυθμιστικὴν των γλῶσσαν τὰ συγγράμματα ἐπιστημόνων τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, ὅπως συνέβη μὲ τὴν Μαιευτικὴν τοῦ συναδέλφου κ. Λούρου, ὅπως ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ εἰς τὸν πρόλογον. Μάταιος κόπος. Ἄν ἐξαιρέσωμεν μερικὰ ἰδικὰ των βιβλία κυρίως φολολογικῶν καὶ παιδαγωγικῶν περιεχομένου, ἡ ἑλληνικὴ ἐπιστῆμη ἐν τῇ εὐρυτάτῃ της ἐννοίᾳ παρέμεινε ἕξνη καὶ ἀπαγορευτικὴ εἰς τὴν κίνησιν των.

Σήμερον δὲ πλέον δὲν δύναται νὰ μᾶς λέγουν διὲ εἶναι ἀκόμη ἀρχή, ὅτε ἔχουν ἀπὸ μακροῦ ἐξαντληθῇ πάντα τὰ ὅρια τὰ ὁποῖα ἔτασαν διὰ τὴν ἐπικράτησιν των, ἔχομεν ὅλο τὸ δικαίωμα νὰ τοὺς ἐρωτήσωμεν. Ἀφοῦ ἐπὶ τόσας δεκαετηρίδας διδάσκετε ὅπως λέγετε τὴν ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν, δύνασθε νὰ μᾶς ὑποδείξετε ποίους καὶ πόσους ἐπιστήμονας τοῦ ἔθνους ἐπέλατε νὰ σᾶς ἀκολουθήσουν; Τί ἔχουν καὶ διατὶ δὲν σᾶς ἀκολουθοῦν ἡ μαθηματικὴ ἐπιστῆμη, τὰ μαθηματικά, ἡ ἀλγεβρα, ὁ πειραματικὸς λογισμὸς, ἡ γεωμετρία, ἡ στερεομετρία, ἡ ἀστρονομία, ἡ μηχανικὴ, ἡ ἀνθρωπολογία, ἡ βιολογία, ἡ φαρμακολογία, ἡ ζωολογία, ἡ βοτανικὴ, ἡ γεωλογία, ἡ γεωφυσικὴ, ἡ γεωχημεία, ἡ δασολογία; Διατὶ σᾶς ἀποκλείουν τὸ ἀστικόν, τὸ διεθνές, τὸ ἐκκλησιαστικόν δίκαιον, ἡ ἐγκληματολογία; Διατὶ δὲν σᾶς ἀκολουθοῦν ἡ κλιματολογία, ἡ μετεωρολογία, ἡ σεισμολογία, ἡ ἀναλυτικὴ, ἡ ὀργανικὴ, ἡ ἀνόργανος χημεία, ἡ πετρογραφία, ἡ παλαιοντολογία; Τί κάνει ἡ ἱατρικὴ ἐπιστῆμη, ἡ ἀνατομικὴ, ἡ παθολογία, ἡ ὀφθαλμολογία, ἡ νευρολογία, ἡ ὀδοντιατρικὴ; Ποῦ εἶναι αἱ θεολογικαὶ ἐπιστῆμαι, οἱ πολυτεχνικαί, αἱ λογιστικαί, αἱ βιομηχανικαί, τὸ ἐμπόριον, ἡ βιοτεχνία;

Διατὶ δὲν σᾶς ἀκολουθοῦν αἱ ἐφημερίδες, πολλοὶ διευθύνται τῶν ὁποίων εἶναι φίλοι σας καὶ θεωρητικοὶ ὑποστηρικταὶ τῶν ἰδεῶν σας, ἀλλὰ μόνον ἐννοεῖται θεωρητικοί, διότι οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἀποτολμᾷ νὰ ἐφαρμόσῃ τὰς περὶ γλώσσης ἰδέας του εἰς τὴν ἐπιχειρήσιν του;

Διατὶ τέλος δὲν ἐφορμῶζουν τὰς γλωσσικὰς σας θεωρίας εἰς τὰς ἀγορεύσεις των, ὅσοι ἐκ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς χώρας σᾶς ὑποστηρίζουν;

Ὅλους αὐτοὺς τοὺς τομεῖς τῆς ἐθνικῆς ζωῆς τοὺς ὁποίους ἀνέφερα καὶ ὅσους ἀναριθμήτους ἀκόμη παρέλειψα, ἔπρεπε νὰ πείσουν οἱ κύριοι μεταρρυθμιστὰδες νὰ δεχθοῦν καὶ νὰ ἐφαρμόσουν τὰς περὶ γλώσσης ἰδέας των καὶ πάλιν δὲν θὰ ἦτο ἀκόμη καιρὸς νὰ εἰσαγάγουν τὴν γλῶσσαν των εἰς τὰ σχολεῖα τοῦ κράτους. Δὲν θὰ ἦτο καιρὸς, διότι θὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ ἀντιμετωπισθῇ προηγουμένως καὶ τὸ μέγα ζήτημα πῶς θὰ ἐγίνετο ἡ ἀναδρομὴ εἰς τὸ μέγα συγγραφικὸν ἔργον τῶν προηγηθειῶν γενεῶν τοῦλάχιστον ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως καὶ ἑξῆς.

Ὅλα αὐτὰ τὰ παρέβλεψαν ὡς παρρηχίδα καὶ ἔσπευσαν μόλις εὖρον τὴν εὐκαιρίαν νὰ συγγράψουν προχειρῶς ἀναγνωστικά, νὰ κατασκευάσουν ὅπως ὅπως μίαν γραμματικὴν καὶ νὰ ἀνατρέψουν τὸν παραδεδομένον τρόπον γλωσσικῆς ἀγωγῆς τῶν Ἑλλη-

νοπαίδων. Πρὸς ποῖον σκοπὸν;

Ἵσως θὰ μᾶς εἰπουν διὰ νὰ ἐξαφανίσουν τὴν ἀντιδρασιν, νὰ ἐξαλείψουν τὸν ἀρχαϊσμόν ἀπὸ τὴν παιδείαν. Ψεῦδος μέγα θὰ ἀπαντήσωμεν ἀμέσως καὶ ἀδιστακτικῶς. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπῆρχον τότε, ὅπως δὲν ὑπάρχουν καὶ σήμερον τίμιοι Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι νὰ ἀντιδρῶν εἰς τὴν πρόδοον τῆς μορφώσεως τῶν παιδιῶν των. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν ἀρχαϊσμόν αὐτὸν δὲν τὸν ἐξήλειψαν αὐτοί, ἀλλὰ τὰ διδάγματα καὶ οἱ ἀγῶνες τοῦ Γεωργίου Χατζιδάκι, ὁ ὁποῖος ἐδίδασκεν ἤδη ἀπὸ τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος διὲ ἐπιστροφὴ εἰς τὴν ἀρχαίαν δὲν εἶναι δυνατὴ, ἀλλὰ καὶ ἂν ἦτο δυνατὴ θὰ ἦτο ὄχι ἐθνικὴ ὠφέλεια, ἀλλὰ ἐθνικὴ συμφορά.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χατζιδάκι ὁ ἀρχαϊσμός ἐπέσθη καὶ ὑπεχώρησε, οἱ τελευταῖοι τοῦ ἐκπρόσωποι εἶχον ἀπὸ μακροῦ ἀποθάνει ὅταν ἐπεχειρήθη ἡ μεταρρύθμιση. Ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χατζιδάκι καὶ ἑξῆς ἐγιναν βεβαίως πολλοὶ καὶ σκληροὶ γλωσσικοὶ ἀγῶνες, ἀλλὰ αὐτοὶ διεξήχθησαν μεταξὺ καθαρυνόντων καὶ μαλλιαρῶν, τοὺς ὁποίους μαλλιαροὺς καὶ αὐτοὶ οἱ μεταρρυθμιστὰ ὑποστηρίζουν διὲ ἀντιμάχονται.

Ὅλα αὐτὰ ὅμως ἀνήκουν εἰς τὸ παρελθόν. Τὸ γλωσσικὸν ζήτημα ἔπαυσε νὰ ὑφίσταται εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἐπιστῆμην. Ὁ πλησιασμός γραφομένης καὶ ὁμιλουμένης τὸν ὁποῖον προῖδεσθαι ὁ Χατζιδάκις ὡς ἀναγκαῖον ἐπακολούθημα τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἔθνους ἐπιτυγχάνεται βραδέως ἀλλὰ σταθερῶς. Δὲν ὑπάρχουν πλέον εἰς τὴν Ἑλλάδα οὔτε ἀρχαῖστοι οὔτε μαλλιαροί. Ὅταν ἐνίστε, ὁμιλῶν περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, λέγω εἰς τοὺς φοιτητάς μου διὲ ὑπῆρξεν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ παλαιότεροι συνάδελφοι των ἔχωρίζοντο εἰς καθαρυνόντας καὶ δημοτικιστάς καὶ διεπληκτιζοντο καὶ συνεπλέκοντο, γελοῦν ἐπὶ τῷ ἀκούσματι καὶ δὲν θέλουν νὰ τὸ πιστεύσουν. Εἰς τὸ Πανεπιστήμιον ἐπικρατεῖ ἀνθρωπισμός καὶ ἀπόλυτος κατανόησις τοῦ ζητήματος. Γνωρίζομεν διὲ ἡ διαφορὰ μεταξὺ γραφομένης καὶ λαλουμένης καθίσταται ὁσημέραι ὀλιγώτερον διαφορὰ τύπου καὶ περισσότερον διαφορὰ ὕφους, ἔχομεν τύπον ἀπλουστεράς γραφομένης ἱκανῆς νὰ διδάξῃ καὶ νὰ φρονιματίσῃ γλωσσικὰς τοὺς μαθητάς τῶν σχολείων καὶ τύπον συνθετώτερον αὐτῆς, εἰς τὸν ὁποῖον ἐκφράζονται αἱ ἀνώτεροι βαθμίδες τοῦ πολυμῶρφου ἐθνικοῦ βίου.

Δὲν γεννᾶται λοιπὸν καμμία ἀμφιβολία διὲ ὁ ἐκπαιδευτικὸς δημοτικισμὸς ἀπέτυχεν ἐν τε τῇ θεωρίᾳ καὶ τῇ πράξει. Μεταξὺ τῶν ἄλλων του βασικῶν θεωρητικῶν σφαλμάτων παρεγνώρισεν τὴν θεμελιώδη γλωσσικὴν ἀρχήν, καθ' ἣν τὰ στοιχεῖα τῆς γλώσσης τότε μόνον ἐκβάλλονται τῆς χρήσεως ὅταν ἀντικατασταθῶν ὑπ' ἄλλων ἐκφραστικωτέρων κατὰ τὸ αἰσθημα τῶν λαλούντων. Διατὶ λοιπὸν θὰ ἐκρίνετο ἐκφραστικώτερον νὰ εἰπῶμεν τῶν ἁγίων Θεοδώρων ἀντὶ τῶν ἁγίων Θεοδώρων, διατὶ οἱ κλειδώσεις καὶ ὄχι αἱ κλειδώσεις, διατὶ οἱ θαλαμηγοὶ καὶ οἱ κιβωτοὶ καὶ ὄχι αἱ θαλαμηγοὶ καὶ κιβωτοί; Διατὶ ὁ γόητας καὶ ὄχι ὁ γόης, ὁ κόμητας καὶ ὄχι ὁ κόμης; Διατὶ τοποθετιοῦνται καὶ ὄχι τοποθετοῦνται; Τοιαῦτα στοιχεῖα εἰσῆλθον εἰς τὴν γλῶσσαν

τοῦ λαοῦ καὶ ἱκατοποίησαν τὸ αἶσθημά του, κατὰ ταῦτα οὐδεμία δύναμις δύναται νὰ τὰ μεταβάλῃ.

Μία ἀπὸ τὰς μεγάλας αὐθαιρεσίας τοῦ ρυθμιστικοῦ δημοτικισμοῦ, ἀσυγχώρητος αὐτῇ καὶ αὐτόχρημα ἐγκληματικὴ εἶναι ἡ κατὰ τὸ δοκοῦν μεταβολὴ τῆς παραδεδομένης ὀρθογραφίας καὶ τοῦ τονισμοῦ τῶν λέξεων. Ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐπιστημονικῆς αἰτιολογήσεως, ὅλως αὐθαιρέτως καὶ αἰφνιδίως ἀπεφάσισαν καὶ ἐνομοθέτησαν ὅτι τὸ α εἰς τὸ τέλος τῶν ἀρσενικῶν καὶ θηλυκῶν εἶναι μακρὸν καὶ οὕτω τονίζουν μὲ ὀξεῖαν γλώσσα, μούσα, πείρα, πείνα κλπ. Ὅλα αὐτὰ εἶναι λέξεις λογίας παραδόσεως καὶ περισπῶνται εἰς τὰ ἄλλα βιβλία πλὴν τῶν βιβλίων τὰ ὁποῖα ἐκδίδουν οἱ μεταρρυθμιστάδες. Μερικὰ μάλιστα εἶναι ἀδιανόητα καὶ καταντοῦν εἰς τὸ κωμικόν. Ἐνῶ δηλαδὴ διδάσκει ἡ γραμματικὴ τῶν ὅτι ὀνόματα ὅλον ἀμαξάς, κοσκινάς, μαρμαράς τσουκαλάς κλπ. ὀξύνονται, εἰς ἄλλο ὀνημεῖον ἐπίτηδες χωρισμένον διὰ νὰ μὴ φαίνεται ἡ ἀντίθεσις, διδάσκουν ὅτι κύρια ὀνόματα ὅπως Παλαμᾶς, Σκουφᾶς περιπῶνται. Τώρα διατὶ ὁ Παλαμᾶς νὰ περισπᾶται καὶ ὁ κοσκινᾶς νὰ ὀξύνεται αὐτὸ ἀποτελεῖ δῆλιον πρόβλημα. Χαρακτηριστικὸν ὅμως τῆς ἀσυναρτησίας τῶν εἶναι ὅτι λησμονοῦν καὶ εἰς ἄλλο σημεῖον τῆς γραμματικῆς τῶν διδάσκειται ὅτι τὸ Μαρμαράς λ. χ. ὡς κύριον ὄνομα ὀξύνεται.

Πανταχοῦ τοῦ βιβλίου τούτου βασιλεύει σύγχυσις. Εἰς τὰ παραθετικὰ καταργοῦν τὴν παράδοσιν περὶ ποσότητος τῶν διχρόνων καὶ γράφουν λ. χ. παναγιότατος, σεβασμιότατος, μακαριότατος μὲ ὀμικρον, ἐπίσης δὲ τιμιότερος, μετριότατος κλπ.

Ἡ περιώνυμος αὐτῇ γραμματικὴ δὲν ἀντέχει βεβαίως εἰς ἐπιστημονικὸν ἔλεγχον. Ἐχῶ ἄλλωτε ὑποδείξει θεμελιώδη καὶ ἀσυγχώρητα ἐπιστημονικὰ σφάλματα τοῦ βιβλίου αὐτοῦ, δύναμαι δὲ προκαλούμενος ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν νὰ ἀποδείξω ὅτι ὡς ἐπιστημονικὸν καὶ ὡς παιδαγωγικὸν βιβλίον δὲν εἶναι καθόλου ἀξιόλογον. Νομίζει κανεὶς ὅτι ἐγράφη ὅχι διὰ νὰ διδάξῃ τὴν νεοελληνικὴν γραμματικὴν, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ ἐπίτευξις τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ εἶναι ἔργον ἀσύλληπτον καὶ ἀκατόρθωτον. Οὐδεὶς Ἕλλην διδάσκαλος δύναται νὰ ἀφομοιώσῃ δι' ἐκπαιδευτικούς λόγους τὸ περιεχόμενον τῆς, διὰ τὴν ἐκμάθησίν τῆς δὲν ἐπαρκεῖ ὁ ἀνθρόπινος βίος, οὐδ' αὐτὸς ὁ Μαθουσάλειος. Καὶ ὅμως διευτυμπανίσθη ὅτι «παραδίδεται εἰς τὴν δημοσιότητα μὲ τὴν ἐλπίδα πὺς θὰ εἶναι ἐκεῖνη ποὺ προῖδεάστηκαν ἐμπνευσμένοι πρωτοπόροι τῆς νεώτερης πνευματικῆς Ἑλλάδας καὶ πὺς θὰ ἀνταποκριθῇ στὶς προσδοκίαις καὶ στὶς ἀξιώσεις τοῦ κράτους, τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ κόσμου, τῶν συγγραφέων, τῶν λογοτεχνῶν καὶ τῆς φωτισμένης κοινωνίας»!

Εἰς τὴν πραγματικότητα δὲν ἐπρόλαβε νὰ ἐκδοθῇ καὶ ἤρχισεν ἄγριος πόλεμος μεταξὺ αὐτῶν τούτων τῶν συντακτῶν τῆς περὶ τῆς ὀρθότητος τῆς ὀρθογραφίας τῆς. Ἀμφισβητεῖται ὑπὸ εἰδικῶν δημοτικιστῶν ἡ ὀρθότης τῆς ἐφαρμοσθείσης διαιρέσεως τῶν ὀνομάτων εἰς κλίσεις καὶ μία ἐκδοθεῖσα ἐπιτομή τῆς παρέστη ἀνάγκη νὰ προβῇ εἰς σοβαρὰς καινοτομίας. Ἄν ἐξαιρέσωμεν τὸ πολὺ δέκα λόγιους οἱ ὁποῖοι προσπαθοῦν χωρὶς πάντοτε νὰ τὸ κατορθώσουν, νὰ ἐφαρμόσουν εἰς τὰ δημοσιεύματα τοὺς κανόνας τῆς,

οὐδεὶς ἄλλος συγγραφεὺς καὶ οὐδεὶς λογοτέχνης ἐφαρμόζει τὰ διδάγματά τῆς. Παρὰ ταῦτα ἐξακολουθεῖ νὰ χαρακτηρίζεται ὡς δῆθεν γραμματικὴ τοῦ Ὑπουργείου καὶ νὰ θεωρῆται τρόπον τινὰ ὡς ἐπίσημος κρατικὴ γραμματικὴ. Ἴσως διὰ νὰ ὑπενθυμίσῃ τὴν ἐπιπολαιότητα καὶ τὴν σύγχυσιν ἡ ὁποία ἐπεκράτησεν ἀπὸ μακροῦ χρόνου εἰς τὰ ἐκπαιδευτικά μας πράγματα.

Δ' Ἡ ἐπιβαλλομένη ἐθνικὴ λύσις

Δὲν χρειάζεται, νομίζω, νὰ εἰπῶ περισσότερα διὰ νὰ ἀποδείξω τὴν ἐπιστημονικὴν, τὴν ἐκπαιδευτικὴν καὶ τὴν κοινωνικὴν χρεωκοπίαν τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ δημοτικισμοῦ. Τὸ κράτος δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐξακολουθῇ νὰ παραβλέπῃ τὴν σύγχυσιν καὶ τὴν ἀμβλυνσιν τοῦ γλωσσικοῦ αἰσθηματός τὴν ὁποίαν ἐπιφέρει, τὸν κλονισμόν τῆς γλωσσικῆς συνειδήσεως τῶν Ἑλληνοπαίδων, τὴν ἀμχανίαν τὴν ὁποίαν προκαλεῖ εἰς τὸν ἐκπαιδευτικὸν κόσμον.

Ὁ ἴδιος ὁ ἐκπαιδευτικὸς δημοτικισμὸς συναισθανόμενος τὴν χρεωκοπίαν καὶ τὴν ἀποτυχίαν του, ἔχει κατεβάσει τὸν τόνον τῆς φωνῆς καὶ ἤρχισεν ἀπὸ τινος ἐκλιπαρῶν θέσιν ἰσοτιμίας εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς παιδείας. Τοῦτο διότι προαισθάνεται ὅτι ὅταν μίαν ἡμέραν ἀργὰ ἢ γρήγορα ἀποφασίσῃ ἐπὶ τέλος τὸ Κράτος νὰ ἐνδιαφερθῇ κάπως σοβαρώτερον μὲ τὰ ἐκπαιδευτικά μας ζητήματα, ὁ ρυθμιστικὸς δημοτικισμὸς θὰ προσέλθῃ εἰς τὴν τράπεζαν τῆς συζητήσεως μὲ πολὺ μειωμένα δικαιώματα.

Ἀπατᾶται ὅμως ἀπάτην μεγάλην. Δικαίωμα ἰσοτιμίας ἔχει βεβαίως ὁ λογοτεχνικὸς καὶ ὁ ρυθμιστικὸς δημοτικισμὸς. Αὐτὴν δὲ τὴν φορὰν ὁ ρυθμιστικὸς δὲν θὰ κατορθώσῃ νὰ ταυτίσῃ ἑαυτὸν πρὸς τὸν λογοτεχνικὸν δημοτικισμὸν καὶ νὰ δημιουργήσῃ σύγχυσιν.

Ἡ γλῶσσα τοῦ τμήματος τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων ἐπὶ τοῦ ὁποίου θὰ ἀσκήται ὁ μαθητὴς εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῶν κανόνων τῆς γλώσσης του καὶ ἡ γλῶσσα ὅλων τῶν ἄλλων, πλὴν τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων πρέπει νὰ εἶναι ἐνιαία, ὁμοιόμορφος, ἡτλη, μὲ σταθερὸν γραμματικὸν τύπον. Ὁ τύπος γλώσσης ὁ ὁποῖος θὰ ἐμπεδωθῇ εἰς τὴν συνειδήσιν τῶν μαθητῶν καὶ τὸν ὁποῖον θὰ χρησιμοποιοῦν πρὸς ἔκφρασιν τῶν διανοημάτων των θὰ εἶναι ἀναγκαστικῶς ὁ τύπος τῆς γλώσσης τῶν βιβλίων των.

Ποῖος γλωσσολόγος καὶ ποῖος παιδαγωγὸς μὲ ὑγιὲς φρόνημα εἶναι δυνατόν νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι δύναται νὰ ἀσκηθῇ θετικὴ γλωσσικὴ ἀγωγὴ στηριζομένη ἐπὶ τῶν ἀνωμάτων καὶ ἀλληλοσυγκρουομένων παρασκευασμάτων τοῦ στατικοῦ, ἀψύχου καὶ μηχανικοῦ ἐκπαιδευτικοῦ δημοτικισμοῦ ὁ ὁποῖος ἀσχεῖ τὸ ἀχαρὶ καὶ ἀκατόρθωτον ἔργον τῆς ἰσοπεδώσεως τῆς γλωσσικῆς παραδόσεως τοῦ ἔθνους; Δὲν εἶναι δυνατόν παρὰ νὰ κριθῇ οὗτος ἀπόβλητος, διότι πολέμιος αὐτὸς τῆς ἀπεριορίστου ἐκφραστικῆς δυναμικότητος τῆς φυλῆς, πολέμιος τῆς δημοκρατικῆς ἀντιλήψεως περὶ καλλιέργειας τοῦ γλωσσικοῦ φρονήματος, ἀντιμέτωπος τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν ἀπαραγράπτων δικαιωμάτων τοῦ ἱστορικοῦ παρελθόντος ἐπεχείρησε νὰ δεσμεύσῃ εἰς τὰ γραμματικά του κάτεργα τὴν δυναμικωτέραν τῶν γλωσσῶν τοῦ κόσμου.

Τὸ Κράτος δὲν εἶναι δυνατόν παρὰ νὰ ἀναγνώ-

ρίση και ἐγκρίνη ὀριστικῶς ὡς γλῶσσαν τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας τὴν κατὰ παράδοσιν γραφομένην καθαρεύουσαν γλῶσσαν ἀπλουστάτην καὶ ἀνάμικτον εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις τῆς στοιχειώδους παιδείας. Εἶναι ἄλλως τε ἐπιδεκτικὴ πάσης ἀπλουστεύσεως. Τὸ τυπικόν τῆς ἐπιδέχεται τὴν εἰσδοχὴν μεγίστου ἀριθμοῦ στοιχείων τῆς λαϊκῆς γλώσσης, ἡ δὲ φωνητικὴ τῆς ἔχει κατακτήσει τὴν γλωσσικὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ. Ἡ φραστικὴ τῆς διατύπωσης καλλιεργεῖ ἐξόχως τὸ γλωσσικὸν φρόνημα καὶ δημιουργεῖ τὸν τύπον γλώσσης, τὴν ὁποίαν χρησιμοποιοῦν κατὰ τὰς συναναστροφὰς καὶ τὰς συζητήσεις των οἱ μορφωμένοι ἄνθρωποι τοῦ Ἑθνους.

Ἐκφράζει κατ' ἀπόλυτον ἐπάρκειαν ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ἐθνικῆς δραστηριότητος. Ὡς συνεχίζουσα τὴν λογίαν παράδοσιν τοῦ Ἑθνους ἔχει ὑπὲρ αὐτῆς τὴν μεγάλην ἱστορικὴν ἀλήθειαν ὅτι κατὰ τὴν τρισχιλιετῇ ἱστορίαν του ὁ πνευματικὸς βίος τῶν Ἑλλήνων ἐκφράζεται σχεδὸν ἀποκλειστικῶς διὰ τοῦ ἱστορικοῦ αὐτῆς τύπου.

Ὅπως ἀνέκαθεν τοιοιτοτρόπως καὶ κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν χρόνους δι' αὐτῆς μεταβιβάζονται εἰς τὸν λαὸν τὰ κελεύσματα τῆς πολιτείας καὶ τὰ διδάγματα τῶν πεπαιδευμένων Ἑλλήνων, τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὰς περὶ Θρησκείας, Πατριδος καὶ Ἐπιστήμης γνώσεις. Τὰ στοιχεῖα τῆς ἀπεδείχθησαν ὅτι ἔχουν ἀκατάβλητον παιδευτικὴν δύναμιν, διότι συνδέουν ἀνεπιγνώστως τοὺς σημερινούς Ἕλληνας πρὸς τοὺς ἱστορικούς των προγόνους. Καθίσταται εἰς αὐτοὺς δυνατόν καὶ εὐκόλον νὰ παραλαμβάνουν τὴν γραπτῶς κληρονομηθεῖσαν σοφίαν καὶ πείραν τῶν παλαιότερων, νὰ φωτίζονται ἐξ αὐτῆς καὶ νὰ κατευθύνωνται εἰς τὴν συνέχισιν τῶν πεπωμένων τῆς Φυλῆς. Πᾶν ὅ,τι ἀξιόλογον πνευματικῶς ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ τὸ Ἑθνος ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεώς του καὶ ἐξῆς, πλὴν τῆς λογοτεχνίας, ἔχει γραφῇ εἰς τὴν καθαρεύουσαν. Δι' αὐτῆς μόνον γίνονται εὐκόλως προσιτὰ εἰς τοὺς ἑλληνομαθεῖς ξένους καὶ μεταδίδονται τὰ πνευματικὰ δημιουργήματα τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Ὁ λαὸς ὅχι μόνον κατανοεῖ αὐτὴν εὐκόλως, ἀλλὰ καὶ κυρίως δι' αὐτῆς ἀντλεῖ τὰς γνώσεις του. Παράδειγμα μέγα αἱ ἑφημερίδες, αἱ ὁποῖαι συντάσσονται εἰς καθαρεύουσαν γλῶσσαν καὶ αποτελοῦν τὴν κατ' ἐξοχὴν πνευματικὴν τροφὴν τοῦ λαοῦ. Παρατήρησις τυχὸν ὅτι πολλὰ μέρη τῶν ἑφημερίδων γράφονται εἰς τὴν δημοτικὴν ἀνατρέπεται εὐκόλως, διότι κορμὸς τῆς ἑφημερίδος εἶναι τὰ ἄρθρα, τὰ σχόλια καὶ αἱ εἰδήσεις, ταῦτα δὲ πάντα γράφονται ἀποκλειστικῶς εἰς καθαρεύουσαν.

Ἡ καλλιέργεια καὶ περαιτέρω ἐξελίξεις τῆς πρέπει νὰ γίνῃ κοινὸν μέλημα ὅλων τῶν μορφωμένων Ἑλλήνων, ὁ πληθυσμὸς τῆς πρὸς τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς ἰδίους. Εἶναι ἄλλως τε γεγονὸς μὴ ἐπιδεχόμενον συζήτησιν, ὅτι ὁ πληθυσμὸς γραφομένης καὶ ὁμιλουμένης γλώσσης, ἀναγκαῖον ἐπακολούθημα τῆς ἀκαταπαύστου πνευματικῆς ἀναπτύξεως τοῦ Ἑθνους, συντελεῖται ἐνώπιόν μας ἀνὰ πᾶσαν σιγμήν. Συντελεῖται δὲ δι' ἐξαπλώσεως τῆς γραφομένης γλώσσης, διὰ διαρκοῦς ἐξευγενισμοῦ καὶ ἀνόδου τοῦ γλωσσικοῦ αἰσθηματος τῶν εὐρυτέρων λαϊκῶν μαζῶν. Ὁ νεοελληνικὸς πολιτισμὸς εἰς πᾶσαν ἄλλην ἐκδήλωσιν πλὴν τῆς λογοτεχνίας ἐκφράζεται

κατ' ἀπόλυτον ἐπάρκειαν εἰς καθαρεύουσαν γλῶσσαν.

Αἱ ἑφημερίδες, αἱ ὁποῖαι αποτελοῦν τὴν κατ' ἐξοχὴν πνευματικὴν τροφὴν τοῦ λαοῦ, παρέχουν τὸ κριτήριον τῆς διαδόσεως τοῦ νεοελληνικοῦ γραπτοῦ λόγου. Ὁ λαὸς δὲν ἀναγινώσκει φιλολογικὰς ἐπιφυλλίδας καὶ μουσικοκριτικὰ σημειώματα, ἀλλὰ ἄρθρα, σχόλια καὶ εἰδήσεις. Ἡ σύνταξις τοῦ κορμοῦ τῆς ἑφημερίδος εἰς τὴν δημοτικὴν δὲν θὰ εὗρισκε σύμφωνον τὸ γλωσσικὸν αἶσθημα τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ.

Δὲν γεννᾶται λοιπὸν ἀμφιβολία ὅτι ὁ τύπος τῆς γλώσσης τῆς παιδείας δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι διάφορος ἀπὸ τὸν τύπον τῆς γλώσσης εἰς τὴν ὁποίαν ἐκφράζονται αἱ σημαντικώτεραι ἐκδηλώσεις τοῦ ἔθνικοῦ βίου.

Μὲ τὴν διαπίστωσιν αὐτὴν συλλαμβάνομεν ἅπλως τὸ πρόβλημα, δὲν τὸ λύομεν. Ἡ ὑφισταμένη ἀνώμαλος κατάστασις τῆς σχολικῆς γλωσσικῆς ἀγωγῆς ἀπαιτεῖ βαθμιαίαν μελετημένην θεραπείαν.

Πρῶτον μέγα βῆμα θὰ ἀποτελέσῃ ἡ ἐκ μέρους τῆς πολιτείας ἀναγνώρισις τῆς ἀνάγκης ἀσκήσεως ὑπερχομματικῆς πολιτιπῆς εἰς τὰ ζητήματα τῆς παιδείας. Ἐφ' ὅσον γίνεται παραδεκτὸν ὅτι τὸ μελετιωδέστερον ζήτημα τῆς παιδείας εἶναι ἡ γλωσσικὴ ἀγωγή τῶν μαθητῶν, ἐπιβάλλεται ἀπόλυτος ὁμοφωνία τοῦ πολιτικοῦ κόσμου, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν τύπον τῆς γλώσσης τοῦ σχολείου.

Ἐπιστημονικῶς καὶ παιδαγωγικῶς ἀποκρούεται ὡς ἀπαράδεκτος ἡ ἐκπαιδευτικὴ διγλωσσία. Δύο καὶ περισσοτέρας ἀκόμη ξένας γλώσσας εἶναι δυνατόν νὰ ἐκμάθῃ ὁ μαθητής. Δύο γραμματικὰς ὁμως μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς γλώσσης ποτέ. Καταδικάζεται νὰ παραμείνῃ γραμματικῶς ἀκατάρτιστος, ἀνορθόγραφος, ἀσύντακτος, γλωσσικῶς ἀσυνάρτητος.

Θὰ ἀποβάλωμεν λοιπὸν τὴν δημοτικὴν μας γλῶσσαν ἀπὸ τὰ σχολεῖα; Ὁχι. Θὰ ἀποβάλωμεν μόνον τὸν χρεωκοπημένον καὶ ἐπιστημονικῶς νεκρὸν ρυθμιστικὸν δημοτικισμόν. Ἡ εἰσαγωγή του εἰς τὴν παιδείαν ἐπλήγωσε θανάσιμως τὴν γραμματικὴν συνείδησιν διδασκόντων καὶ διδασκομένων.

Ἡ δημοτικὴ μας γλῶσσα θὰ ἀντιπροσωπεύεται μὲ ἐκλεκτὰ τεμάχια τῆς λογοτεχνικῆς πεζογραφίας καὶ μὲ ποιήματα τῶν ἐκλεκτοτέρων ποιητῶν μας. Αὐτὰ εἰς τὰ ἀναγνωστικὰ τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ τὰ νεοελληνικὰ ἀναγνώσματα τοῦ Γυμνασίου. Παιδαγωγικὸς σκοπὸς τῶν δημοτικῶν λογοτεχνικῶν κειμένων θὰ εἶναι ὁ φρονηματισμὸς ἐκ τοῦ περιεχομένου καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῶν καλαισθητικῶν διαφορόντων καὶ τάσεων τῶν μαθητῶν, ἡ ἀντίληψις τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἀξιοποιοῦνται φιλολογικῶς τὰ στοιχεῖα τῆς μητρικῆς γλώσσης. Ὁ μέγας αὐτὸς παιδαγωγικὸς σκοπὸς ἐξασφαλίζει τιμητικὴν θέσιν τῆς λογοτεχνίας εἰς τὴν ἐθνικὴν μας παιδείαν.

Ἡ γλωσσικὴ ἀγωγή τῶν μαθητῶν, ἡ ἐμπέδωσις τῶν γραμματικῶν καιόνων, ἡ διδασκαλία τῆς σύνταξεως καὶ ἡ ὀρθογραφικὴ των κατάρτισις θὰ θεμελιούνται ἐπὶ τῆς ἐπισήμου γλώσσης. Ἡ ἐξελίξις τῆς καὶ ἡ διάδοσις τῆς εἰς εὐρύτερα λαϊκὰ στρώματα ἀπέδειξαν ὅτι εἶναι ἐπιδεκτικὴ μεγίστης ἀπλουστεύσεως καὶ ἀναλύσεως. Παραλαμβάνει ἀκαταπαύστως στοιχεῖα τῆς γλώσσης τοῦ λαοῦ, τὰ ὁποῖα τῆς ἐξασφαλίζουν διαρκὴ ἀνανέωσιν καὶ ζωτικότητα.

Ἡ καθαρεύουσα, ὅπως κάθε γραφομένη γλῶσσα,

ΚΛΑΣΣΙΚΑΙ ΣΠΟΥΔΑΙ

**Ὁ λόγος τοῦ Προέδρου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν κ. Κ. Α. Ρωμαίου
στὴν πανηγυρικὴ συνεδρίαση τῆς 27ης Δεκεμβρίου 1956**

Πολὺ ἀπλὰ καὶ μὲ ἀκριβείαν ἔχει διατυπωθῇ ἀπὸ ἐγκρίτους φιλολόγους τὸ τί χρησιμεύουν αἱ κλασσικαὶ σπουδαὶ καὶ γενικὰ ἡ ἐπιστήμη τῆς Ἀρχαιότητος. Χρησιμεύουν εἰς τὸ νὰ κατανοήσωμεν οἱ νεώτεροι, ποῖοι πρῶτον εἴμεθα καὶ ποῖοι ἔπειτα πρέπει νὰ γίνωμεν. Ἀλλ' ἐδῶ χρειάζεται ἡ προϋπόθεσις, νὰ γνωρίζωμεν ἀρκετὰ τὸν σύγχρονόν μας πολιτισμόν, ἰδιαίτερος τὸν βασικὸν λαϊκόν, καὶ συνειδητὰ νὰ τὸν ἐκτιμῶμεν. Ἀτυχῶς τοῦτο διὰ τὰς περιστάσεις δὲν συνέβη εἰς τὸν τόπον μας παρὰ μετὰ καθυστέρησιν καὶ δι' αὐτὸ ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ δὲν ἦτο καὶ δὲν εἶναι μεγάλη καὶ οὐσιαστική.

Ὅταν ὁ Διονύσιος Σολωμὸς μετὰ τὸν ἔθνικόν ὕμνον (1823) ἐδημοσίευσεν περὶ τὸ 1825 τὸν περίφημον διάλογόν του μετὰ τὸν λογιώτατον, ὅπου ἰσχυρίζετο, ὅτι μετὰ τὴν ἐκδίωξιν τῶν Τούρκων **ἔπρεπε νὰ διώξουν καὶ τοὺς λογιωτάτους**, τὸ κήρυγμα τοῦτο τοῦ ἐθνικοῦ ποιητοῦ δὲν εὔρε τὴν ἀναμενόμενην ὑποδοχὴν. Ὅχι διότι τότε δὲν ὑπῆρχε κρίσις περὶ τὸ ἐπίμαχον ζήτημα τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως. Ἦδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ διαφωτισμοῦ τοῦ 18ου αἰῶνος καὶ παλαιότερα ἀρκετοὶ καὶ σημαντικοὶ λόγιοι ὑπεστήριζαν λόγῳ καὶ ἔργῳ **ὅτι μόνον μετὰ τὴν λαϊκὴν γλῶσσαν θὰ ἦτο δυνατὴ ἡ ἀναμόρφωσις τοῦ ἔθνους καὶ ἡ διαφώτισις αὐτοῦ**, βυθισμένον

εἰς τὸ σκότος τῆς μακρᾶς δουλείας. Ἀλλ' ὅμως μετὰ τὸν αἵματηρόν καὶ μακροχρόνιον ἀγῶνα, τὰ ἐρείπια καὶ τὴν ἐξαθλίωσιν, τίποτε δὲν ἦτο ἱκανὸν νὰ ἐμπνεύσῃ θάρρος καὶ φρόνημα εἰς τὸν ἐξηντημένον Ἑλληνικὸν λαόν. Τίποτε ἀπὸ τὰ ἰδικά του πράγματα. Ἡ γλῶσσα του, τὰ τραγούδια του; Ἀλλ' αὐτὰ ἦσαν τόσον κοινὰ καὶ τόσον ταπεινά, ῥάκη τῆς δουλείας ἔλεγον οἱ λόγιοι, ὅσον καὶ τὰ ἔλεινα καλύβια του καὶ ἡ κατεστραμμένη καλλιέργεια. Τοὺς ὠνόμαζαν Ἑλληνας καὶ Ἑλληναδες οἱ ἀρχηγοὶ τῶν κατὰ τὰς μάχας, ἀλλ' αὐτὰ ἦσαν πρῶγμα ἀσήμαντον, **ἀφοῦ ἔλειπεν ἡ γνωριμία μετὰ τὴν Ἱστορίαν**. Δὲν ἠνείχοντο οἱ σκληρὰ ταλαιπωρημένοι ἀγέρωχοι πολεμισταὶ τοὺς καλαμαράδες, ἀλλ' ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος αὐτοὶ ἦσαν οἱ γραμματισμένοι καὶ κατεῖχαν τὰς σπουδαίας θέσεις τῆς Διοικήσεως καὶ τῶν δικαστηρίων. **Καὶ οἱ γραμματισμένοι αὐτοὶ ὠμίλουν διαφορετικά, ἀρχαῖα ἑλληνικὰ μιλῶσαν**. Ἐδῶ λοιπόν, συνετέραν οὐ μαρτυρικὸς καὶ καρτερικὸς λαὸς τῶν πατέρων μας, ὑπάρχει τὸ μυστικὸν τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἀξίας. Μία λέξις ἀγνωστὴ, ἀρχαῖα ἑλληνική, ἡ κατάληξις ἢ καὶ ἓνας φθόγγος ἀκόμη διαφορετικὸς εἶχε μόνιμον γοητείαν καὶ προκαλοῦσε θαυμασμόν καὶ ἐξυψώσιν ἀπὸ τοῦ ταπεινοῦ λαϊκοῦ ἐπιπέδου. Καθολικὴ λοιπὸν ἦτο τοῦ λαοῦ καὶ τῶν λογίων του ἡ ἐξόρμησις νὰ μάθουν ἀρχαῖα ἑλληνικά, τὰ γερά ἢ

ἔχει βέβαια καὶ αὐτὴ τὰς ἀτελείας της. Τὸ μεγαλύτερόν της μειονέκτημα εἶναι ἡ ἀπόστασις ἡ ὁποία ὑφίσταται μετὰ τὴν αὐτῆς καὶ τῆς γλώσσης τῆς λογοτεχνίας. Δὲν πταίει ὅμως ἡ καθαρύουσα, ἂν ἡ λογοτεχνικὴ γλῶσσα ἀναζητῇ ἀκόμη τὴν μορφὴν της καὶ δὲν γνωρίζομεν πότε καὶ ποῦ θὰ τὴν εὔρῃ.

Ἡ σύγχρονος πορεία τῆς γλώσσης τῶν λογοτεχνῶν μας ἐγκαταλείπει τὴν καλλιέργειαν τῆς ἐπισήμου γλώσσης εἰς τὴν δραστηριότητα ἄλλων κατηγοριῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων. Εἶναι βεβαίως τοῦτο σοβαρὸν μειονέκτημα, ἀλλ' εὐτυχῶς μόνον φαινομενικόν καί, ὥς ἐλπίζομεν, πρόσκαιρον. Ἡ λογοτεχνικὴ γλῶσσα παραλαμβάνει ὅλον ἐν καὶ περισσότερα στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα καταξιώνει καὶ θέτει εἰς κοινὴν χρῆσιν ἢ λογοτεχνικὴ δραστηριότης. Καὶ ἐπὶ τοῦ σημείου αὐτοῦ λοιπὸν συντελεῖται ἔστω καὶ ἀνεπίγνως ὁ πληθισμός.

Τὴν καλλιέργειαν τῆς καθαρυνούσης ἐπιχειρεῖ κατ' ἐξοχὴν ὁ ἐπιστημονικός, ὁ πολιτικός καὶ ὁ δημοσιογραφικός κόσμος τῆς χώρας. Ὁ κόσμος αὐτὸς δραστηριοποιεῖ διὰ τῆς δραστηριότητός του γιγαντιαίαν γλωσσικὴν δημιουργίαν. Τὸν ἀκολουθοῦν καὶ τὸν ἐνισχύουν εἰς τὴν γλωσσικὴν του δραστηριότητα ἀπειράριθμοι ἄλλοι τομεῖς τῆς ἐθνικῆς ζωῆς.

Ὑπὲρ πάντας ὁμως τοὺς ἄλλους παράγοντας ἡ γλωσσικὴ καλλιέργεια πρέπει νὰ ἀσκῆται εἰς τὸ θεο-

μὸν περιβάλλον τοῦ σχολείου. Εἶδομεν ἀνωτέρω ὅτι οἱ ἱστορικοὶ τῆς γερμανικῆς καὶ τῆς γαλλικῆς γλώσσης ἐξαιροῦν τὴν συμβολὴν τοῦ διδασκαλικοῦ κόσμου τῶν κρατῶν αὐτῶν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν γραφομένων τῶν γλωσσῶν.

Ἀπομένει νὰ βοηθήσωμεν καὶ ἡμεῖς τὸν Ἑλληνα διδάσκαλον νὰ ἐπιδοθῇ ἀπερίσπαστος εἰς τὸν γλωσσικὸν φρονηματισμὸν τῶν μαθητῶν του. Τοῦτο θὰ ἐπιτύχῃ ὅταν τὸν ἀπαλλάξωμεν ἀπὸ τὴν ἀπαράδεκτον ἐκπαιδευτικὴν διγλωσσίαν. Ὅταν δὲν τὸν ὑποχρεώωμεν μὲ ἀλληλοσυγκρουόμενα ἐκπαιδευτικὰ προγράμματα νὰ καταστρέφῃ εἰς τὴν μίαν τάξιν, ὅτι δημιουργεῖ εἰς τὴν ἄλλην, πολλάκις μάλιστα νὰ διδάσκῃ τὴν μίαν ὥραν πραγματικῶς ἀντίθετα ἀπὸ ἑκείνα τὰ ὁποῖα ἐδίδασκε τὴν ἄλλην.

Ὅλα αὐτὰ δύνανται νὰ συμβοῦν ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι θὰ συμφωνήσωμεν καὶ θὰ σφραγίσωμεν ἐπὶ τέλους. Ὅτι θὰ ἀντιληφθῶμεν ὅτι παίζοντες μὲ τὸ ζήτημα τῆς γλώσσης τῆς παιδείας παίζομεν ἐν οὐ παικτοῖς.

Τὸ σχολεῖον δὲν εἶναι τόπος ἐφαρμογῆς τῶν θεωριῶν μας. Εἴ/αι ὁ ἱερὸς χώρος ὅπου χαλκεύεται ἡ ἐθνικὴ ψυχὴ, ὅπου προετοιμάζονται τὰ παιδιὰ μας νὰ συνεχίσουν τὸ ἔργον τῶν πατέρων των, νὰ γίνουν οἱ φορεῖς τῶν πεπρωμένων τῆς Φυλῆς.

Γ. Γ. ΚΟΥΡΜΟΥΛΗΣ

καλὰ γράμματα, ὅπως τὰ ἔλεγαν, ὅσον καὶ ἂν τὰ γράμματα αὐτὰ ἐνεφάνιζαν τὴν ἐξωτερικὴν τῶν μόνον ὄψιν καὶ ἐλάχιστα παρείχον ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴν τῶν πνευματικὴν οὐσίαν. Ἔτσι οἱ ἐτερογνώμονες λόγοι ἦσαν ἀνίσχυροι νὰ ἀντιδράσουν καὶ μαζὶ μὲ τὸν μουσοτραφῆ Ζακύνθιον ποιητὴν ταχέως ἐλησημονήθησαν.

Σήμερον ἀποβλέπομεν μὲ ἡρεμίαν καὶ περισκεψιν εἰς τὴν τραγικότητα τῶν περιστάσεων καὶ **εὐρίσκομεν ἱστορικῶς δικαιολογημένην τὴν στενότητα τῶν τότε ἀντιλήψεων. Δὲν ὑπῆρχεν ἄλλη διέξοδος.** Ἡ ἀλήθεια εἶναι, ὅτι πολὺ ἔβλαψε καὶ ἐπὶ μακρὸν χρόνον παρετάθη ἡ στενὴ αὕτη γραμματικὴ καὶ σχολαστικὴ ἀντίληψις. **Δὲν ἦτο δυνατόν νὰ πάρωμεν τίποτε τὸ οὐσιαστικὸν ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν Κλασσικὴν λογοτεχνίαν, διὰ τὴν ἡγενοῦμεν ἢ καὶ καταφρονοῦμεν τὴν ἰδικὴν μὲς λογοτεχνίαν** καὶ δὲν εἰχομεν καμμίαν ἢ πολὺ μικρὰν ἰδέαν διὰ τὸν σύγχρονόν μας λαϊκὸν πολιτισμόν. Ὁ Νικόλαος Πολίτης ἀπὸ τοῦ 1870, ὅτε ἐξέδωκε τὴν νεανικὴν του μελέτην περὶ τοῦ βίου τοῦ νεωτέρου Ἑλληνικοῦ λαοῦ, διὰ τῶν πολυαριθμῶν καὶ πολυτίμων συγγραφῶν του καὶ τοῦ περιοδικοῦ τῆς Λαογραφίας κατέδειξε μὲ τὴν οἰκίαν πολυμαθειαν καὶ ἐπιστημοσύνην, **ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν ἀπώλεσε, καὶ μέσα εἰς τὴν δουλείαν ὑπὸ ξένους λαούς, τὴν ἱστορικὴν ἐθνικὴν του ὑπόστασιν.** Ὁ Γεώργιος Χατζηδάκης ἐξ ἄλλου περιφανῶς καὶ πειστικῶς δι' ὅλον τὸν διεθνή κόσμον **ἀπέδειξεν, ὅτι ἡ νεοελληνικὴ λαϊκὴ γλῶσσα εἶναι μία φάσις τῆς αὐτῆς ἱστορικῆς ἀρχαίας γλώσσης, ἐπίσης αὐτάρκης καὶ αὐτοδύναμος, ὥς αἱ παλαιότεραι, καὶ ἀξία πάσης προσοχῆς καὶ ἐμπιστοσύνης.**

Ἔτσι οἱ δύο οὔτοι μεγάλοι ἐπιστήμονες ἤνοιξαν τοὺς σωτηρίους δρόμους πρὸς ὠδήγησαν τὸ ἔθνος εἰς τὴν αὐτοεπίγνωσίν του. Ἀλλὰ τὰ ἐπιστημονικὰ αὐτὰ κατορθώματα, καθὼς ἦσαν μάλλον θεωρητικά, δὲν εἶχον παρὰ περιορισμένην ἐπίδρασιν. Τὰς ἐξ αὐτῶν συνεπεὶς **ἐπραγματοποίησε μόνον καὶ εἰς σημαντικὸν βαθμὸν τὸ μέγα καὶ ἱστορικὸν κίνημα τοῦ δημοτικισμοῦ.** Ὅσον καὶ ἂν ἦσαν ὑπερβολικὰ φανατικοὶ κατ' ἀρχὰς οἱ πρωτοπόροι τοῦ κινήματος καὶ τραχεῖς οἱ ἀγῶνες μεταξὺ τῶν ἀντιμαχομένων, ὅμως κατορθώθη βραδύτερον μὲ ἡρεμώτερον πνεῦμα καὶ ἐνεργὸν πρᾶξιν νὰ ἐμπεδωθῇ ἡ ἰδέα εἰς σημαντικὸν μέρος τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ, **ὅτι μόνον ἡ δημοτικὴ, ἡ γλῶσσα τῆς ζωῆς ὅλων μας, εἶναι τὸ φυσικώτερον καὶ ἀσφαλέςτερον μέσον νὰ ἐκφράζεται κανεὶς, νὰ συνεννοεῖται καὶ νὰ μετέχῃ ἀνετα καὶ ἀποτελεσματικὰ εἰς κάθε ἀνωτέραν πνευματικὴν κίνησιν.** Ἡ δυσχέρεια ἐκ τῶν τοπικῶν ἰδιωμάτων ὑπερενικήθη μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς κοινῆς δημοτικῆς, πρὸς παρελάβε τὸ φωνητικὸν καὶ τὸ κοινότερον λεξιλόγιον τῆς Πελοποννήσου. Ἀκολουθῶς ἡ κοινὴ αὕτη δημοτικὴ ἐπεκράτησε τελείως εἰς τὸ θέατρον καὶ εἰς ὅλα τὰ λογοτεχνικὰ εἶδη, ἐπίτευγμα τοῦτο σημαντικώτατον διὰ τὴν ὅλην τοῦ ἔθνους πνευματικὴν μόρφωσιν. **Ἀληθῶς λυτρωτικὴ ὑπῆρξεν ἡ εἰσαγωγή καὶ ἡ σχετικὴ ἐπικράτησις τῆς δημοτικῆς εἰς τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν καὶ οἱ γυμνασιόπαιδες ἀναγινώσκον πολὺ μεγαλύτερον ἀριθμὸν ἀναγνωσμάτων τῆς νεωτέρας λογοτεχνίας.** Ἀφ' ἑτέρου ἡ ἀντίπαλος

καθαρεύουσα ἀπώλεσε τὴν παλαιότεραν ἀκαμψίαν τῆς καὶ ἐγένεν ἀπλουστέρα, ἀλλ' ὥς ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ Κράτους διατηρεῖ ἀκλόνητος τὰς θέσεις τῆς εἰς τὰς ἐπιστήμας, μὲ πλουσίαν καὶ μακρὰν γραπτὴν παράδοσιν, τὰ δικαστήρια, τὴν Βουλὴν καὶ τὰ πολιτικὰ ἄρθρα τῶν ἐφημερίδων. Ἐν τούτοις ὁ ἀνταγωνισμὸς δὲν παύει καὶ αὐτὴν τῆς φορὰν εὐτυχῶς ὄχι διὰ κραυγῶν καὶ ἀντεγκλήσεων, ἀλλὰ διὰ σιωπηλῆς ἐργασίας καὶ μὲ συμπαράστασιν, ἐπίσης ἀθόρυβον καὶ ἐνεργόν, τοῦ μεγάλου ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ. **Ἀπὸ 30 ἐτῶν ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τῆς Θεσσαλονίκης ἐκήρυξεν ἱστίμους τὴν δημοτικὴν καὶ τὴν καθαρεύουσαν καὶ ἔκτοτε δημοσιεύονται βιβλία ἐπιστημονικὰ καὶ πραγματεῖαι εἰς τὴν δημοτικὴν.** Ποῦ θὰ καταλήξῃ ὁ ἀνταγωνισμὸς αὐτός, οὐδεὶς δύναται νὰ προῖδῃ. Ἀλλ' ἔνα εἶναι ἀπολύτως βέβαιον, **ὅτι ἡ ὑπὲρ τῆς λαϊκῆς γλώσσης θυελλώδης ἐξέγερσις πολὺ ὠφέλησε τὴν ἐθνικὴν παιδείαν καὶ ἀσφαλῶς μέλλει νὰ ὠφελήσῃ.**

Πραγματικὰ ὁ ἐκπαιδευτικὸς δημοτικισμὸς ἐπετέλεσε διὰ τὸ ἔθνος ὅλον ἐξαιρετικὴν διαφώτισιν. Δὲν περιορίσθη εἰς τὴν ἔξαρσιν τοῦ πολυτίμου θεσμοῦ τῆς λαϊκῆς ἐθνικῆς γλώσσης. Ἐτόνισε συγχρόνως, ὅτι πρέπει ἐξ ἴσου νὰ ἐκτιμηθῶν καὶ τὰ ἄλλα στοιχεῖα τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἡ λογοτεχνία, ἡ ἠθικὴ καὶ ἡ λαογραφία του—τραγούδια, χοροὶ—καὶ μὲ τὰ μέσα αὐτὰ ἀσφαλέςτερα νὰ προσεγγίσωμεν τὸν ἀρχαῖον καὶ τοὺς νεωτέρους πολιτισμούς. **Κατὰ ταῦτα ἐπετεύχθησαν ἔργα σημαντικὰ, ὄχι μόνον διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ὅλην ἐθνικὴν ἀνάπτυξιν.**

Ὑπενθυμίζομεν, ὅτι αἱ Δελφικαὶ ἐορταί, αἱ ὀργανωθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Ἀγγέλου καὶ τῆς Εὐδίας Σικελιανοῦ καὶ ἐκτελεσθεῖσαι τὸ 1927 καὶ 1930, εἶχον ἐπιτυχίαν ἐξαίρετον. Ἐπροξένησαν ὄχι μόνον εἰς τὸν περίγυρον τῶν Δελφῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλην τὴν πνευματικὴν Ἑλλάδα καὶ παλλὰς προσωπικότητας τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐντύπωσιν ἀλησμόνητον. Ἰδιαιτέρως ἡ παράστασις τοῦ Προμηθεῖος εἰς γλῶσσαν δημοτικὴν, μέσα εἰς τὸ καλῶς διατηρούμενον ἀρχαῖον θέατρον, μὲ τὴν μεγαλειώδη σκηνογραφίαν, τὸ δόλυμπιον τοῦ Πόνου Φαιδριάδων, τὴν ἀτμόσφαιραν πλήρη ἀπὸ τὰς λαμπροτέρας ἀναμνήσεις τοῦ ἀρχαίου πανελληνίου ἱεροῦ καὶ μάλιστα τὴν ἐπιβολὴν τοῦ ἐκτάκτως συνηγμένου ἐκλεκτοῦ καὶ λαϊκοῦ κόσμου, ὑπῆρξε θέαμα καὶ ἀκρόαμα μεγίστης ἀξίας. Ἐλαμψε τότε ἐκθαμβωτικὸν τὸ φῶς τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ εἰς ὅλα τὰ μάτια. Ἀλλὰ καὶ τὰλλα θεάματα, ὥς ἡ ἐκτέλεσις ὑποθετικοῦ πυρριχίου, τὸ λαϊκὸ πανηγύρι τῶν ἐντοπίων καὶ περιοίκων εἰς τὸ Στάδιον καὶ ἡ ἐκθεσις ἔργων λαϊκῆς τέχνης, ἐπλούτισαν τὰς ἐορτάς. Βεβαίως παρατηρήθησαν ἀτέλειαι καὶ ἐγράφησαν σχόλια εἰρωνικά ὑπὸ ξένων καὶ ἰδικῶν μας δημοσιογράφων, ὅμως πολὺ περισσότερον ἐνδιαφέρει ὅ,τι θετικὸν καὶ πολῦτιμον τότε ἐπετεύχθη. Τὸ ζεῦγος Σικελιανοῦ μὲ τὴν γενναίαν προσπάθειάν του κατέδειξε, πῶς εἶναι δυνατόν εἰς τὸν τόπον μας νὰ προσεγγίσωμεν ἐμπράκτως καὶ διὰ μίαν τὸν πολυμήνητον ἀρχαῖον πολιτισμόν καὶ νὰ ἀναγνωρίσωμεν ἀφ' ἑτέρου τὴν πραγματικὴν καὶ μεγάλην ἀξίαν τοῦ νεωτέρου καὶ συγχρόνου μας ἑλληνισμοῦ.

Κατὰ γενικὴν ἀναγνώρισιν ὁ Ἀγγελος Σικελια-

νός καταλέγεται μεταξύ των μεγάλων λυρικών της εποχής του. Έλληνολάτρης μεγαλόστομος, ψυχόρητος και πηγαίος, φυσικόν ήτο να περιπέσει εις υπερβολάς, όπου καθόλου δέν είναι ανάγκη να τὸν ἀκολουθήσωμεν. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ υπερβολαί, πού, ἂν συγκερασθῶν μετὰ τὰς ὑπαρχούσας ἄλλας ἀνάγκας, εἶναι εὐκόλῳ νὰ ἀποδειχθῶν εὐεργετικά. Εἶναι γνωστὸν π.χ. ὅτι τὸ ζεῦγος τῶν Σικελιανῶν προσεπάθησε νὰ ἀποφύγῃ κάθε μίμησιν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ θεάτρου. Ἡ Εὐὰ ἐπιμόνως ἐφρόντισε νὰ προσαρμόσῃ τὰς ἐνδυμασίας, στάσεις καὶ κινήσεις τῶν χορευτῶν μετὰ ἀρχαίας ἀγγειογραφίας. Ἐπειτα τὸ λαϊκὸν πανηγύρι τοῦ Σταδίου ἀφῆκαν νὰ διεξαχθῇ ἀνεπηρέαστον καὶ χωρὶς τὴν παραμικρὰν ἐπιτηδευσιν ἀνωτέρου, δῆθεν, πολιτισμοῦ. Μετὰ αὐτὰ ἐκδηλός ἦτο ἡ πρόθεσις τῶν ὁργανωτῶν νὰ ἀντιδράσων καὶ διατηρήσων τὴν γνησιότητα τοῦ ἀρχαίου καὶ νεωτέρου πολιτισμοῦ. *Ἡ ῥοπή τοῦ ἔθνους πρὸς τὸν προχωρημένον πολιτισμὸν τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς εἶναι ἀναπότρεπτος, ἀλλὰ τὰ δυσάρεστα ἐπακόλουθα τοῦ μμητισμοῦ πρέπει μετὰ πάντα τρόπον νὰ καταπολεμηθῶν, μάλιστα εἰς τὰ βασικὰ στοιχεῖα, τὴν λαϊκὴν γλῶσσαν, τὴν μουσικὴν καὶ τὸν χορὸν.* Εἶναι οἰκτρὸν νὰ ἀκούωμεν οἱ Ἕλληνες εἰς τὸν κινηματογράφον τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον καὶ τοὺς Μακεδόνας νὰ ὁμιλοῦν ἀγγλικά.

Παρὰ τὸ ὑπὲρ πάντα σημαντικὸν γλωσσικὸν στοιχεῖον ἡ μουσικὴ καὶ ὁ χορὸς εἶναι ἐξαιρετοὶ χαρακτηρισμοὶ τοῦ ἱστορικοῦ μας πολιτισμοῦ. Δύσκολον βεβαίως εἶναι καὶ εἰς τὸν εἰδικὸν λαογράφον νὰ συγκεντρώῃ εἰς δοθεῖσαν στιγμὴν ὅλα ἢ πολλὰ ἀπὸ τὰ ἀμέτρητα ἔθιμα, παραδόσεις καὶ τὰς λοιπὰς ἀντιλήψεις περὶ τῆς ζωῆς, ὥστε νὰ ἀπαρίσῃ πιστὴν εἰκόνα τοῦ ἐθνικοῦ βίου. Ἀλλὰ δέν τὰ χρειάζεται καθόλου ἐκείνος πού θὰ ἀκροασθῇ ἓνα κλέφτικο τραγούδι μετὰ τελείαν ἐκτέλεσιν. Αὐτομάτως θὰ αἰσθανθῇ τὴν γνώριστον φωνὴν τῆς ψυχῆς τοῦ ἔθνους του καὶ θὰ σκιρτήσῃ ἀπὸ χαρὰν καὶ ὑπερηφάνειαν, ὅταν ἴδῃ ὅχι εἰς κάποιο θεῖον, ὅπου θὰ παρωδηθῶν, ἀλλ' εἰς πανηγύρι ἐκλεκτῶν χορῶν Ἑλληνικὸν μετὰ ὅλην τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν ἐορταστικὴν του λάμψιν. Ἡ μουσικὴ καὶ ὁ χορὸς, οἷαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ καταγωγὴ τῶν, ἀπὸ αἰώνων ἔχουν γίνῃ μετὰ τὴν ὑπάρχουσαν γηγενῆ ἀφομοιωτικὴν δύναμιν ἀπαραγνώριστα ἑλληνικὰ κτήματα. Οὐδαμοῦ τραγουδοῦν παρόμοια τὸ κλέφτικο τραγούδι μετὰ τὸ ἡρωϊκὸν πάθος του καὶ τὴν ἔκστασιν πού ἐμπνέει καὶ δέν χορεύονται ἄλλοῦ ὃ Κалаματιανὸς ἢ ὃ Πεντοζάλης.

Ἡ μεγάλη σημασία τοῦ χοροῦ δέν ἐτονίσθη τὸ πρῶτον κατὰ τὰς Δελφικὰς ἐορτάς. Παλαιότερα τὸ Λύκειον τῶν Ἑλληνίδων κατέβαλε φιλοτιμους προσπάθειας καὶ ἐπέτυχε νὰ γνωσθῇ ὁ Ἑλληνικὸς χορὸς ἀπὸ ὅλας τὰς νεανίδας τῆς πρωτευούσης καὶ νὰ κινήσῃ μετὰ θαυματικὰς ἐκτελέσεις Ἑλληνικῶν χορῶν εἰς τὸ Στάδιον τὴν προσοχὴν καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸν τοῦ κοινού. Ἀλλ' ἡ προσπάθεια τοῦ Λυκείου δέν ἐπεστηρίχθη ἀρκετὰ ἀπὸ τὴν εὐρωπαϊζούσαν ἀστικὴν τάξιν εἰ μὴ κατὰ τὸ φαινόμενον καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο μόνον ἀξέπαινη σχολικὴ ἐπιτυχία. Ἐπειτα πρέπει νὰ σημειωθῇ, ὅτι οἱ Ἕλληνικοὶ χοροὶ δέν ἐκμανθάνονται μετὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν βημάτων καὶ τῶν ἄλλων λεπτομερειῶν, ἀλλ' ὡς σύνολα καὶ ἐκ συναρ-

παγῆς κατὰ τὴν μικρὰν ἡλικίαν τῶν 5—10 ἐτῶν, ὅτε ἡ αἰσθητικὴ ἀντίληψις εἶναι ἀκμαία.

Σχετικὰ μετὰ τὴν μουσικὴν ἡ Ἑθνικὴ Ραδιοφωνία μετὰ τὰς τακτικὰς ἐκπομπὰς τῆς δημοτικῶν τραγουδιῶν ἀπὸ ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς χώρας διέδωσε τὸν τέως ἀγνωστον πλοῦτον τῶν λαϊκῶν μελωδιῶν. Ἀλλ' ἡ ἐκτέλεσις τῶν τραγουδιῶν συχνότατα εἶναι μετρία ἢ ἐλαττωματικὴ, σπανίως δὲ ἐπιτυχής. Ἐλαχίστη παρέκκλισις ἀρκεῖ νὰ νεκρώσῃ ἢ νὰ ἐξευτελίσῃ μέχρι γελοιοποιήσεως τοῦ δημοτικοῦ. Διὰ τοῦτο πολὺ πρέπει νὰ προσέξουν εἰς τοῦτο τὸ κεφάλαιον οἱ σχετικοὶ ἀρμόδιοι. Ἡ ἐκτέλεσις τῶν λαϊκῶν μελωδιῶν ὑπὸ τοῦ τραγουδιστοῦ καὶ τῶν ὁργανοποικῶν πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἀρίστη. Ἀλλως νὰ λείπῃ.

Παρὰ τὴν σχετικὴν μακρολογίαν ὡς πρὸς τὴν ἐκτίμησιν τοῦ συγχρόνου μας ἐθνικοῦ πολιτισμοῦ διαπιστώνεται τοῦτο τοῦλάχιστον τὸ εὐχάριστον, ὅτι ἡ σημερινὴ νεολαία τῶν Γυμνασίων μας εἶναι πολὺ καλύτερα προετοιμασμένη νὰ δεχθῇ καὶ ὠφεληθῇ ἀπὸ τὰ παλαιὰ κλασσικὰ κείμενα καὶ τὸν ἀρχαῖον πολιτισμὸν.

Μετὰ τὸ γοητευτικὸν προηγούμενον τῶν δελφικῶν ἐορτῶν, πολλὰς προσπάθειας καὶ πειραματισμούς τὸ ἐθνικὸν θεῖον σήμερον, ὡς καὶ ἄλλοι θεατρικοὶ θίασοι, ἐκτελεῖ λαμπρὰς παραστάσεις ἀρχαίων δραμάτων καὶ ὅλος ὁ κόσμος γνωρίζει τώρα, ὅτι ὁ Εὐριπίδης, ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ Αἰσχύλος δέν εἶναι τὰ σκιώδη φαντάσματα τῶν σχολείων καὶ βιβλιοθηκῶν ἀλλ' εἶναι ποιητὰι μεγάλοι, ἀρχαῖοι καὶ μὰζι σύγχρονοι, πού μᾶς μιλοῦν κάτω ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολιν, τὴν Ἐπίδαυρον ἢ τοὺς Δελφούς καὶ βαθύντατα μᾶς συγκινοῦν. Μᾶς συγκινοῦν βέβαια πρῶτα μετὰ τὴν ἐπιβολὴν τοῦ θεάτρου καὶ τοῦ συνηγμένου πολλοῦ κόσμου, ἀλλ' ἔπειτα καὶ κυρίως, διότι μᾶς ὁμιλοῦν εἰς τὴν γλῶσσαν μας.

Τοῦτο τὸ πρᾶγμα, ὅτι μόνον μετὰ μεταφράσεις προσεγγίζομεν καὶ λίγο ἢ πολὺ αἰσθανόμεθα τὴν ψυχοπνευματικὴν οὐσίαν τῆς ἀρχαίας ποιήσεως εἶναι ἄξιον πολλῆς προσοχῆς. Δέν διαφεύγει, ὅτι μεθόδικὴν διδασκαλίαν καὶ καθοδήγησιν κατορθώνουν ἐλάχιστοι, 2—3, ἐκ τῶν μαθητῶν μιᾶς γυμνασιακῆς τάξεως προικισμένοι μετὰ εὐαισθησίαν καὶ φιλοτιμίαν νὰ ὑπερνήκῃσιν τὰ γλωσσικὰ δυσκολία καὶ νὰ πάρουν κάτι τὸ ψυχικὸν καὶ ἐξυψωτικὸν τῆς ζωῆς τῶν. Ἡ μεγάλη ὅμως πλείονότης σαλεύει εἰς τὸ σκότος τῶν ἀγνώστων λέξεων καὶ τῆς συνηθισμένης συντάξεώς τῶν, συμβουλευτέται τυχὸν τὸ λεξικὸν ἢ ἀποστηθίζουσα τυχαίως μεταφράσεις καταρτίζει τὸ νόημα τῆς περιόδου τοῦ ἀρχαίου κειμένου, ἓνα νόημα πού δέν εἶναι ποτὲ τὸ ἠθελημένον καὶ τὸ πραγματικόν. Διότι πρέπει ἀπὸ ὅλους νὰ ἀναγνωρισθῇ ἡ στοιχειώδης ἀλήθεια ὅτι τὰ κλασσικὰ κείμενα, ποιητικὰ ἢ πεζογραφικά, εἶναι ὅλα ἔργα λογοτεχνικά. Λογοτέχνης δέν εἶναι μόνον ὁ Ὅμηρος ἢ ὁ Αἰσχύλος, ἀλλὰ καὶ ὁ Θουκυδίδης καὶ ὁ Ξενοφών, ὁ Πλάτων, ὁ Δημοσθένης καὶ οἱ λοιποὶ ἀρχαῖοι πεζογράφοι μέχρι καὶ τοῦ Πανσανίου μετὰ διαφορετικὴν φυσικὰ ἐπίδοσιν. *Μᾶς ἀπατοῦν τὰ γλωσσικὰ σύμβολα, ἱστορικός, φιλόσοφος, ρήτωρ, πού ποτὲ δέν εἶναι ἀκριβεῖς ὁρισμοί, ἀλλὰ σημαίνουν μόνον τὴν εἰδοποιὸν διαφορὰν.* Κατὰ βάσιν κάθε ὕγιες ἄτομον εἶναι ἕνας, ἔστω μικρὸς, λογοτέχνης, ἀφοῦ κατέχει εἰς ἓνα βα-

θμὸν τὰς δύο βαρυνημένους πνευματικὰς δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου, τὴν νόησιν καὶ τὴν αἰσθητικὴν διεισδυτικὴν ἐνεργητικότητα. Ἄλλ' εἰς τοὺς μεγάλους ποιητὰς ἔχουν δοθῇ, «Θεῖα μοῖρα», κατὰ Πλάτωνα, εἰς μέγαν βαθμὸν ἀνεπτυγμένοι οἱ δίδυμοι αὐταὶ δυνάμεις. Δὲν εἶναι πολὺ κατώτεροι οἱ μεγάλοι πεζογράφοι, ἱστορικοί, φιλόσοφοι ἢ ῥήτορες καὶ ὅλοι εἶναι λογοτέχναι κατ' ἐξοχὴν. Τὸ ἔργον των, διὰ τὴν κατανόησιν καλύτερον, χρήσιμον εἶναι τὸ παραβάλλωμεν μὲ τὰ ἔργα τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν καὶ τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς.

Ἄλλως ἢ ἱστορία τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς τέχνης εἶναι κεφάλαιον μέγα καὶ σημαντικόν, ἀναπόσπαστον ἀπὸ τὰς κλασσικὰς σπουδὰς. Εἰδικῶς βέβαια ἀσχολοῦνται εἰς τοῦτο οἱ ἀρχαιολόγοι, ἀλλ' ὅσον οὗτοι ὀφείλουν νὰ εἶναι ἐγκρατεῖς τῆς ἀρχαίας φιλολογίας, ἄλλο τόσον καὶ οἱ φιλόλογοι καὶ μάλιστα οἱ Ἕλληνες φιλόλογοι ὑποχρεῶνται νὰ μὴ μένουν ἀδιάφοροι, ἀλλὰ νὰ κατέχουν γενικὰς καὶ οὐσιαστικὰς γνώσεις σχετικὰ μὲ τὰ ἀρχαῖα καλλιτεχνήματα. Διότι καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις πρόκειται νὰ συλλάβωμεν ἐπὶ τέλους μὲ ἀσφάλειαν, τί εἶναι τὸ βασικὸν νόημα τῆς Τέχνης.

Ὅταν εὐρισκώμεθα πρὸ ἐνὸς ἀγάλματος, ἔστω τοῦ γνωστοῦ εἰς ὅλους Ἑρμοῦ τοῦ Πραξιτέλους, συνήθως ἀπατώμεθα, ὅταν νομίζωμεν ὅτι τὸ ἄγαλμα εἶναι πιστὸν ἀντίγραφον τῆς φυσικῆς ζωῆς, καὶ τῆς ἐξωτερικῆς πραγματικότητος, τῆς γνωστῆς εἰς ὅλους. Ἀληθινὰ τὸ ἔργον εἶναι πιστὸν ἀντίγραφον τοῦ ἐσωτερικοῦ παραστατικοῦ κόσμου τοῦ καλλιτέχνου καὶ σύμφωνα ὅλαι αἱ ἀνατομικαὶ λεπτομέρειαι, ὅλαι αἱ ἀμέτρητοι μικραὶ κινήσεις καὶ στάσεις τοῦ Ἑρμοῦ, τοῦ μικροῦ Διονύσου καὶ τοῦ παρερριμένου ἱματίου αἱ πτυχαι μέχρι τῶν ἐλαχίστων ἔχουν τροποποιηθῇ καὶ κάπως ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὴν φυσικὴν ἀλήθειαν καὶ ἔτσι μετουσιωμένοι ἔχουν ἐνταχθῇ ὑπὸ τὴν καθολικὴν ἰδέαν τοῦ καθησυχάζοντος τοῦ θεῖου βρέφους ὠραίου Θεοῦ, τὴν ἐνιαίαν μορφήν. Ἀδύνατον εἶναι τῶρα νὰ ξεχωρίσωμεν τὸ περιεχόμενον ἀπὸ τὴν μορφήν. Ἄν τοῦτο μὲ τὸν ἀναλυτικὸν τρόπον τῆς σκέψεώς μας ἐπιχειροῦμεν, ὁ σκοπὸς μας εἶναι νὰ ἐπιτύχωμεν σαφεστέραν νοητικὴν εἰκόνα. Ὅπως σύγχρονα παραβλέπομεν τὸ ἕτερον ψυχοπνευματικόν μας ἐφρόδιον, τὸ αἰσθητικόν, πού δὲν ἐπιτρέπει τὸν χωρισμόν. Μορφή καὶ περιεχόμενον εἶναι ἓνα πρᾶγμα ἀδιαίρετον.

Ὅσον καὶ ἂν ἔχωμεν μελετήσῃ λεπτομερῶς τὰ συστατικὰ μέλη τοῦ ἀρχαίου ναοῦ, τὸ κρηπίδωμα κάτω μὲ τὰς βαθμίδας, τὸν τύπον τοῦ δωρικοῦ κίονος, τὸ ἐπιστύλιον, τὴν ζώνην τῶν τριγλύφων καὶ μετοπῶν, τὸ ἀέτωμα καὶ τὴν στέγην, ἐν τούτοις μὲ τὰς θεωρητικὰς αὐτὰς γνώσεις μας δὲν θὰ κατορθώσωμεν μεγάλα πράγματα, ὅταν σταθῶμεν πρὸ τοῦ Παρθενῶνος. Διότι ὅλα, ὅσα γνωρίζομεν, ἔχουν τροποποιηθῇ. Ἡ μορφολογία εἰς τὰ καθέκαστα εἶναι διαφορετική, ἡ συμμετρία, ἡ ἀναλογία καὶ οἱ σχετικοὶ ρυθμοὶ ἀπὸ τοῦ μικροτάτου μέχρι τοῦ μεγίστου τῆς ὕλης προσόψεως ἀσχοῦν μεγάλην ἐπίδρασιν ὡς πρὸς τὴν ἐντύπωσιν καὶ ἐνώνουν τὰ πάντα εἰς ἓν. Εἰς τὸ αὐτὸ συντείνουν αἱ καμπυλότητες, αἱ κλίσεις,

ἡ μείωσις καὶ ἡ ἔντασις τῶν κίωνων. Καὶ ὅλ' αὐτὰ θέλει τὰ παρακολουθήσῃ κανεὶς μόνος του, αἰσθητικὰ καὶ ὁλόψυχα. Θὰ συγκινηθῇ τότε ἐνδομύχως καὶ ἀντὶ τῶν συνηθισμένων κενῶν θαυμαστικῶν φράσεων θὰ ἔχῃ βαθιὰ ἐκτιμήσῃ τὸ περιλάλητον ἔργον.

Πόρισμα τῶν ἀνωτέρω εἶναι πρῶτον, ὅτι ἀνεχώριστα εἶναι τὸ περιεχόμενον καὶ ἡ μορφή καὶ δεύτερον, ὅτι χωρὶς ψυχικὴν μέθεξιν καὶ συγκίνησιν καμία ἐκτίμησις τοῦ ἔργου τῆς τέχνης εἶναι κατορθωτή. Ὅτι τὰ ἴδια συμβαίνουν καὶ εἰς τὰ κλασσικὰ κείμενα εἶναι αὐταπόδεικτον, καθόσον πρόκειται περὶ ἔργων τέχνης. Καὶ ἂν πάρωμεν μόνον μίαν παράγραφον ἐκ τοῦ Ἐπιταφίου τοῦ Θουκυδίδου θὰ πεισθῶμεν, ὅτι κάθε λέξις μὲ τὴν θέσιν πού κατέχει μεταξὺ τῶν ἄλλων, μὲ τὴν ἀλληλεπίδρασιν καὶ τὴν ἀναγκαίαν ὑποταγὴν εἰς τὴν συνολικὴν ἰδέαν ἔχει μετουσιωθῇ καὶ ἔχει πάρει χρῶμα καὶ σημασίαν δυσκολοεῦρετον εἰς τὰ λεξικά. Ἀπαιτεῖται λοιπὸν ἐκτὸς ἀπὸ τὴν βαθεῖαν γνώσιν τῆς ἀρχαίας γλώσσης νὰ ἐξακριβώσωμεν τὰ ἐκφραστικὰ σχήματα καὶ τοὺς ρυθμούς, μικροὺς καὶ μεγάλους, πού δένουν τὸν λόγον κατὰ τὸν ἀρχιτεκτονικὸν τρόπον καὶ τὸν καθιστοῦν δυνατὸν καὶ ἐπιβλητικόν. Ἔτσι μόνον δεχόμεθα μεγάλας ἐντυπώσεις, φρόνημα, ἠθικὴν ἀνύψωσιν καὶ τὰ κλασσικὰ γράμματα γίνονται ἐλκυστικὰ καὶ ἀγαπητὰ. Ἐπειδὴ ὅμως ὄχι μόνον εἰς τὸ Γυμνάσιον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον ἀκόμη πρόβλημα εἶναι ἡ ἐκμάθησις τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς γλώσσης καὶ ἡ ἀκολουθοῦσα ἀξιολόγησις τῶν κειμένων—παραλείπομεν τὰς σπανίας ἐξαιρέσεις ἀτόμων ἐκλεκτῶν—χάριν τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν μαθητευομένων, πού πολὺ περισσότερον ἐνδιαφέρει, φερόμεθα εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ζητήσωμεν τὴν ἐπικουρίαν τῶν μεταφράσεων. Κάθε μετάφρασις ὅμως, ἐπειδὴ στερεῖται τὴν καλλιτεχνικὴν μορφήν τοῦ ἀρχαίου κειμένου, παρέχει περιεχόμενον ἄλλο, σημαντικὰ πτωχότερον. Ἄλλ' ὑπάρχει καὶ θεραπεία τοῦ κακοῦ ἀξιοπρόσεκτη. **Ἡ μετάφρασις ἂν ἔχῃ γίνῃ ἀπὸ δοκιμασμένον λογοτέχνην, γνώστην τῆς κλασσικῆς φιλολογίας, χειριζόμενον δεξιῶς τὴν σύγχρονον λογοτεχνικὴν γλῶσσαν. δηλ. τὴν δημοτικὴν, μᾶς δδηγεῖ πλησιέστερα πρὸς τὸ ἀρχαῖον κείμενον.** Ἐπειτα πρὸς περὶ νὰ μὴ ἀφηνώμεθα ἀποκλειστικὰ εἰς τὰς μεταφράσεις, ἀλλ' ἐκ παραλλήλου νὰ μελετῶμεν μὲ ἐπιμονὴν καὶ ἐμβριθείαν περιορισμένα εἰς ἔκτασιν μέρη, ἐκλεγόμενα μετὰ προσοχῆς, τῶν κλασσικῶν κειμένων.

Ἐν τέλει καὶ χάριν τῆς ποθητῆς εἰς τὸ ἀκροατήριον συντομίας συνοψίζομεν τοὺς λόγους μὲ δύο αἰτήματα. 1) Ἡ Ἰλιάς ὁλόκληρη καὶ ἡ Ὀδύσσεια καὶ περισσότεραι τῆς μιᾶς τραγωδία νὰ προφέρονται εἰς τοὺς μαθητὰς τῶν Γυμνασίων εἰς μεταφράσεις. Αὐταὶ νὰ εἶναι λογοτεχνικαὶ καὶ ἀξιόλογοι, ὡς εἶναι αἱ τοῦ Πολυλά, Πάλλη, Καζαντζάκη, Κακριδῆ, καὶ μάλιστα αἱ ὑποδειγματικαὶ μεταφράσεις τραγωδιῶν τοῦ Αἰσχύλου καὶ Σοφοκλέους ἀπὸ τὸν ἀείμνηστον Γρυπάρην. 2) Ἡ ἐξέτασις ὠρισμένων ποιητικῶν ἢ πεζογραφικῶν κειμένων νὰ γίνεται μὲ κάθε φροντίδα, ἐπιμονὴν καὶ ἀγάπην.

JEAN PIAGET, Καθηγητού της Ψυχολογίας των Πανεπιστημίων Γενεύης και Παρισιών

ΟΙ ΗΘΙΚΕΣ ΚΡΙΣΕΙΣ ΠΟΥ ΚΑΝΕΙ ΤΟ ΠΑΙΔΙ

(LE JUGEMENT MORAL CHEZ L' ENFANT)

Έπιτομή του έργου από τον δημ. ΣΠΥΡ. Δ. ΡΑΛΛΗΝ
Παιδαγωγόν—Ψυχολόγον, του Πανεπιστημίου της Γενεύης

(Συνέχεια εκ του προηγούμενου)

Συμπέρασμα: Η έννοια δικαιοσύνης.—Για να τελειώσουμε την έρευνά μας ως εξετάσουμε τās απαντήσεις που δόθηκαν σε μιάν έρώτηση, η οποία συμπυκνώνει όλες τις προηγούμενες: Οι πειραματίζονται έζητησαν από τὰ παιδιά, η στην αρχή, η στο τέλος των έρωτηματολογίων, να τους δώσουν μόνα τους παραδείγματα αυτού που θεωρούν σαν άδικο.

Οι απαντήσεις που δόθηκαν είναι τεσσάρων ειδών: 1ο Θεωρούν άδικο τη διαγωγή που είναι αντίθετη προς έντολές που δέχθηκαν από τον ένηλικο: ψέμμα, κλοπή, σπάσιμο αντικειμένων κ.λ.π., με λίγα λόγια κάθε τι που απαγορεύεται. 2ο Τη διαγωγή που είναι αντίθετη προς τους κανόνες του παιχνιδιού. 3ο Τη διαγωγή, την αντίθετη προς την ισότητα (άνισότητα στις κυρώσεις καθώς και στο μεταχείρισμα). 4ο Τις άδικίες, τις σχετικές με την κοινωνία των ένηλικών (άδικία οικονομική ή πολιτική). Η στατιστική δίνει αποτελέσματα πολύ καθαρά, έν συναρτήσει προς την ηλικία:

Ηλικία	Απαγορευόμενο Παιχνίδι	Άνισότης	Κοινωνικές άδικίες
6-8 χρόνων	64%	9%	27%
9-12 »	7%	9%	73%
			11%

Αυτές οι απαντήσεις μάς επιτρέπουν να συμπεράνουμε για την ύπαρξη τριών μεγάλων περιόδων στην ανάπτυξη της δικαιοσύνης στο παιδί: μία περίοδος που εκτείνεται ως τὰ 7—8 χρόνια, κατά τη διάρκεια της οποίας η δικαιοσύνη υποτάσσεται στην αυθεντία του ένηλικού· μία περίοδος μεταξύ των 8 και 11 χρόνων, που είναι η περίοδος της προοδευτικής ισότητας· και τελικά μία περίοδος, η οποία αρχίζει από τὰ 11—12 χρόνια και κατά τη διάρκεια της οποίας η δικαιοσύνη της ισότητας μετριάζεται από την έννοια της ευθύτητας.

Η πρώτη περίοδος χαρακτηρίζεται από μιάν αδιαφοροποίηση των έννοιών του δικαίου και του άδικου με τις έννοιες του καθήκοντος και της υπακοής: είναι δίκαιο, δε είναι σύμφωνο με τις έντολές που επιβάλλονται από την αυθεντία του ένηλικού. Για να λέμε την αλήθεια, κατά τη διάρκεια αυτού του σταδίου ήδη, το παιδί θεωρεί ώρισμένες απαντήσεις σαν άδικες: αυτό γίνεται όταν ο ένηλις μεταχειρίζεται σαν άδικος: αυτό γίνεται όταν ο ένηλις δεν ακολουθεί έναντι των παιδιών τους νόμους που ο ίδιος καθιέρωσε (τιμωρεί π.χ. ένα σφάλμα που δεν έγινε, απαγορεύει κάτι που προηγούμενως τδ δεν έγινε, απαγορεύει κάτι που προηγούμενως τδ είχε επιτρέψει κ.λ.π.). Άλλ' αν ο ένηλικος επιμένει στους κανόνες του, κάθε τι που διατάζει θεωρείται σαν δίκαιο.

Στην περιοχή της ανταποδοτικής δικαιοσύνης, κάθε κύρωση γίνεται δεκτή σαν έντελως νόμιμη, απαραίτητη, και σαν ν' αποτελεί την αρχή της ηθικότητας: αν τδ ψέμμα δεν τιμωρείτο, τδ επιτρεπόταν

να λέμε ψέμματα, κλπ. Στις ιστορίες, στις οποίες οι πειραματίζονται έθεσαν σε σύγκρουση την ανταποδοτική δικαιοσύνη και την ισότητα, τδ παιδί αυτού του σταδίου τοποθετεί την ανάγκη της κυρώσεως πάνω από την ισότητα. Στην έκλογή των τιμωριών, η εξιλαστήρια κύρωση προέχει από την κύρωση κατ' άμοιβαίοτητα, χωρίς η αρχή αυτού του τελευταίου τύπου νάχη άκριβώς κατανοηθή από τδ παιδί. Στην περιοχή της ένυπαρχούσης κυρώσεως, περισσότερο από τὰ 3/4 των παιδιών, ως τὰ 8 χρόνια, πιστεύουν σε μιάν αυτόματη δικαιοσύνη, που πηγάζει από τη φύση και τ' άψυχα αντικείμενα.

Όταν θέτουμε σε σύγκρουση την υπακοή και την ισότητα, η έκλογή του παιδιού είναι πάντα υπέρ της υπακοής: η αυθεντία του ένηλικού προέχει από τη δικαιοσύνη. Στην περιοχή, τελικά, της δικαιοσύνης μεταξύ των παιδιών, η ισότητα αποτελεί ήδη μιάν ανάγκη, αλλά στην οποία τδ παιδί δεν επιδίδεται ελεύθερα παρά μόνον εκεί όπου κανένας ανταγωνισμός με την αυθεντία του ένηλικού δεν είναι δυνατός. Π.χ. η πράξη της ανταποδόσεως των κτυπημάτων που δεχθήκαμε, η οποία εμφανίζεται, σ' ένα παιδί 10 χρόνων, σαν μέτρο στοιχειώδους δικαιοσύνης, θεωρείται άσχημη από τδ παιδί 6 και 7 χρόνων, αν και, φυσικά, τδ κάνει τακτικά στην πράξη (θυμούμεθα δε ο έτερόνομος κανόνας, όσο κι αν είναι σεβαστός από τη συνείδηση του παιδιού, δεν έχει, απαραίτητα, παρατηρηθή μέσα στην πραγματική ζωή). Έξ άλλου, ακόμα και μέσα στις σχέσεις μεταξύ παιδιών, η αυθεντία του μεγάλου υπερισχύει στην ισότητα.

Με λίγα λόγια, μπορούμε να πούμε δε σ' όλη αυτή την περίοδο, κατά τη διάρκεια της οποίας ο μονόπλευρος σεβασμός υπερέχει από τον άμοιβαίο σεβασμό, η έννοια δικαιοσύνης τδ αναπτυσσόταν μόνον σε ώρισμένα σημεία, εκεί άκριβώς που η συνεργασία διαγράφεται ανεξάρτητα από τον καταναγκασμό. Σε όλα τ' άλλα σημεία, τδ δίκαιο συγχέεται μ' αυτό που επιβάλλεται από τδ νόμο, κι ο νόμος είναι έντελως έτερόνομος και επιβαλλόμενος από τον ένηλικο.

Η δευτέρα περίοδος εμφανίζεται προς τὰ 7 ή 8 χρόνια. Μπορούμε να πούμε δε αυτή η περίοδος είναι η περίοδος της προοδευτικής ανάπτυξεως της αυτονομίας καθώς και της υπεροχής της ισότητας έν σχέσει με την αυθεντία του ένηλικού. Στην περιοχή της ανταποδοτικής δικαιοσύνης, η έννοια της εξιλαστήριας κυρώσεως δεν γίνεται πια άποδεκτή με την ίδια ευθείτητα όπως και προηγούμενως, κι οι μόνες κυρώσεις που θεωρούνται πραγματικά σαν νόμιμες είναι οι κυρώσεις που απορρέουν από την άμοιβαίοτητα.

Η πίστη στην ένυπαρχουσα δικαιοσύνη ελαττώ-

νεται πολύ κι η ηθική πράξη αναζητείται γι αυτήν καθ' εαυτήν, ανεξάρτητα από την κύρωση. Όσον αφορά τη διανεμητική δικαιοσύνη, η ισοότητα υπερ-ισχύει από κάθε άλλη έννοια. Στις συγκρούσεις μεταξύ της κυρώσεως και της ισοότητας, η ισοότητα προωτεύει, από ζήτημα αρχών. Πολύ περισσότερο συμβαίνει το ίδιο στους ανταγωνισμούς με την αυθεντία του ενηλίκου. Τελικά, στις σχέσεις μεταξύ παιδιών, η ίση μεταχείριση επιβάλλεται προοδευτικά με το πέρασμα της ηλικίας.

Πρός τα 11—12 χρόνια (τρίτη περίοδος) βλέπουμε να διαγράφεται μια νέα στάση, την οποία μπορούμε να χαρακτηρίσουμε με το συναίσθημα της ευθύτητας—*équité*—, η οποία δεν είναι τίποτ' άλλο παρά μια ανάπτυξη της ίσης μεταχειρίσεως προς την κατεύθυνση της σχετικότητας: αντί ν' αναζητήσει την ισοότητα μέσα στην ταυτότητα, το παιδί δεν νοιώθει τα ίσα δικαιώματα των ατόμων παρά μόνον σχετικά με την ιδιαίτερη κατάσταση καθενός. Στην περιοχή της ανταποδοτικής δικαιοσύνης, το παιδί κρίνει ότι δεν μπορούμε πια να εφαρμόζουμε την ίδια κύρωση σε όλους, αλλά να υπολογίζουμε τις ελαφρυντικές περιστάσεις μερικών. Στην περιοχή της διανεμητικής δικαιοσύνης, το παιδί κρίνει ότι ο νόμος πρέπει να είναι ταυτόσημος προς όλους, αλλά να υπολογίζουμε τις προσωπικές περιστάσεις καθενός (να ευνουούμε τους μικρούς, κλπ.). Μακριά από το να είναι προνομιούχος, μια τέτοια στάση οδηγεί στο να καταστήσει την ισοότητα πια αποτελεσματική, πράγμα που δεν ήταν προηγουμένως.

4. ΟΙ ΔΥΟ ΗΘΙΚΕΣ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΤΥΠΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ.

Θέλοντας και μή, οι συζητήσεις, στις οποίες επιδοθήκαμε με την ευκαιρία της παιδικής ηθικής, οδηγούν στην καρδιά των προβλημάτων που μελετούν οι σύγχρονες κοινωνιολογία και συλλογική ψυχολογία.

Για τους διαδοχούς του Durkheim, η κοινωνία αποτελεί τη μόνη πηγή της ηθικότητας. "Αν είν' έτσι, καμμία επιστήμη δεν είναι ικανότερη, να το αντιληφθῇ, από την ψυχολογία του παιδιού. "Επίσης κάθε κοινωνιολογία καταλήγει σε μια παιδαγωγική («Ηθική αγωγή» του Durkheim).

Σ' αυτό το κεφάλαιο ο Piaget ξετάζει μερικές θέσεις της κοινωνιολογίας, η της ηθικής ψυχολογίας της σήμερα και τις παραβάλλει με τ' αποτελέσματα που αναφέρονται στα προηγούμενα κεφάλαια. Οι θέσεις που ξετάζει είναι οι εξής: οι ιδέες του Durkheim και του Fauconnet για την ευθύνη, το δόγμα του Durkheim για την αυθεντία ως πηγή της παιδικής ηθικής ζωής, τις θεωρίες του Baldwin, και πρό παντός τις θεωρίες του P. Bovet για τη γένεση των ηθικών συναισθημάτων και τελικά μερικές ιδέες παιδαγωγών που αφορούν την αυτονομία της παιδικής συνειδήσεως.

Οι θέσεις του Durkheim και του Fauconnet για την ευθύνη. Στο βιβλίο του περί ευθύνης ο Fauconnet ανέπτυξε τις ιδέες του Durkheim για την ανταποδοτική δικαιοσύνη και το ποινικό δίκαιον. Καταλήγει ν' αποδείχνει ότι η αρχική και η μορφή η πια καθαρή της ευθύνης δεν είν' άλλο πράγμα από

την αντικειμενική ευθύνη της οποίας είδαμε τόσα παραδείγματα ξεετάζοντας τα παιδιά. Αυτή η θέση είναι η ουσία των θεωριών του Durkheim: η ιδέα, δηλαδή, ότι η κοινωνία είναι μία κι ότι οι διαρκείς χαρακτήρες της εξασφαλίζουν την ύπαρξη και τη σταθερότητα των ηθικών αξιών.

Η ευθύνη, κατά τον Fauconnet, είναι «η ιδιότητα αυτών οι οποίοι οφείλουν, δυνάμει ενός κανόνα, να εκλεγούν σαν παθητικά υποκείμενα μιας κυρώσεως»: είμαι υπεύθυνος θά πῃ ακριβώς είμαι τιμωρήσιμος. Τα υπεύθυνα υποκείμενα αποτελούνται αποκλειστικά στις πολιτισμένες μας κοινωνίες, από τους υγιείς στο μυαλό και ζωντανούς ενηλίκους. Στις κοινωνίες της αρχαιότητας ή στις απολίτιστες, καθώς και κατά τον Μεσαίωνα και συχνά κατά μία πρόσφατη χρονολογία, τα υπεύθυνα υποκείμενα συμπεριλαμβάνουν, εκτός από τα παιδιά, τους φρενοβλαβείς, τους νεκρούς, τα ζώα και πρό παντός τις κοινωνικές ομάδες.

Στις κοινωνίες μας, η πρόθεση ή η αμέλεια, η λησμοσύνη κλπ. είναι απαραίτητες προϋποθέσεις της ευθύνης. Στην ηθική, το πᾶν είναι η πρόθεση. Στο δίκαιο, γιά το έγκλημα χρειάζεται ένα σώμα, αλλά δεν υπάρχει έγκλημα παρά μόνον ἂν υπάρχει πρόθεση, απερισκεψία, ή αμέλεια. Στις πρωτόγονες ηθικές, ή στο αρχαϊκό δίκαιο υπάρχει ευθύνη ακόμα και γιά πράξη ακούσια, έπεισοδιακή και διαπραχθεῖσα με απερισκεψία ή αμέλεια. Με λίγα λόγια, η πρωτόγονη ευθύνη είναι πρῶτ' ἂν ὅλα αντικειμενική και μεταδόσιμη, ή δική μας είναι υπόκειμενική και αὐστηρά ατομική.

Τί είναι λοιπόν η ευθύνη;

Τιμωρούν λέει ο Fauconnet, παντού και πάντοτε το έγκλημα, κι ἂν η κύρωση δεν πέφτει ἂν ευθείας στον δράστη του εγκλήματος, πέφτει σ' ὅποιονδήποτε ἄλλον. Το έγκλημα ακόμα και σαν πράξη ὕλική, ανεξάρτητη από τις προθέσεις, είν' ένα είδος ἐστίας μολύνσεως, την οποία πρέπει να καταστρέψουμε, αυτήν και κάθε τι που την περιβάλλει από κοντά ή μακριά. Η ποινή κατευθύνεται προς το έγκλημα.

Εδώ έπεμβαίνει η θεωρία του εγκλήματος που καλλιέργησε ο Durkheim. Κάθε κοινωνία αποτελεί πρωτίστως ένα σύνολο πεποιθήσεων και ἄλληλεγγύων συναισθημάτων, τα οποία πρόκειται να προφυλάξουμε. Ο πυρήνας αυτών των πεποιθήσεων είναι το συναίσθημα του ιερού, που είναι πηγή ηθικής και θρησκειών. Το έγκλημα είναι πηγή ἀκαθαρσίας και μολύνσεως. Πρέπει λοιπόν να το εξαλείψουμε και να ξαναβάλουμε τα πράγματα στη θέση τους. Η κύρωση είναι η μυστική μέθοδος αυτής της επανορθώσεως.

Εκτός, λίγο ενδιαφέρει που πέφτουν οι κυρώσεις. Το σπουδαίο είναι να έκτελούνται και να είναι ἀνάλογες με το έγκλημα. Υπάρχει ένα «ἔθιμο ευθύνης». Η ευθύνη πέφτει πάνω στον ἔνοχο ἐκ των ἔξω. Έχει, λοιπόν, μιαν ὀρισμένη λειτουργία: «να καταστήσει δυνατή την πραγματοποίησή της ποινής, επιτρέποντάς της να παῖξει τὸν χρήσιμο ρόλο της. Αυτός ο ρόλος είναι οὐσιαστικά ηθικός. Η ύπαρξη της ηθικότητας εξασφαλίζεται ὑπό τὸν ὅρο να υπάρχουν κυρώσεις: η κύρωση καί, ἐν συνεχείᾳ η εὐ-

θύνη, συμμετέχουν, λοιπόν, στην αξία της ήθικότητας.

Η ευθύνη όμως παρουσιάζει την τάση να περιορίζεται αδιάκοπα. Στην αρχή, η κοινωνία τιμωρεί ένα όποιονδήποτε και το άτομο δεν είναι παρά ένα απλό μέσο. Στις κοινωνίες μας τιμωρούν με δυσάρεσκα και δίνουν στον ένοχο κάθε ευκαιρία για να υπερασπίσει τον εαυτό του και να ξεφύγει την κύρωση.

Εξ ου δύο συνέπειες: «μπορούμε να πούμε ότι η ευθύνη, κατά την εξέλιξή της, ατομικεύεται», εξ ου μία δεύτερη άποψη της εξέλιξης της ευθύνης: η πνευματικοποίησή της. Η αρχική ευθύνη είναι πρώτ' απ' όλα αντικειμενική. Η σχέση που ένώνει το έγκλημα με τον υπεύθυνο είναι σχέση υλική. Αντίθετα, για τους συγχρόνους μας η ευθύνη γεννιέται μέσα στη συνείδηση του υπευθύνου με την ευκαιρία ενός πνευματικού θρησκευτικού γεγονότος, εξ αιτίας μιας ψυχολογικής σχέσεως μεταξύ αυτής της συνειδήσεως κι αυτού του γεγονότος. Η αιτία αυτού του φαινομένου της πνευματικοποίησεως είναι ότι η κοινωνία, η οποία στην αρχή είναι εξωτερική προς τις συνειδήσεις καθίσταται, όσο πάει και πιο πολύ, ένυπαρχουσα στο άτομο. Ένα μέρος, όλο και πιο μεγάλο του εαυτού του, κοινωνικοποιείται. Αυτό που προέρχεται από την κανονική ζωή επιπροστίθεται σιγά-σιγά σ' αυτό που είναι προελεύσεως οργανικο-ψυχικής, για να το τροποποιήσει. Με λίγα λόγια, αν η ευθύνη σήμερα λαβαίνει υπ' όψει της μόνο τις προθέσεις, αυτό γίνεται δυνάμει της ίδιας λειτουργίας ή όποια την έχει ατομικεύσει: όσο, η κοινωνική ζωή, ατομικεύεται, τόσο γίνεται περισσότερο έσωτερική. Η ήθική μας συνείδηση είναι το έσωτερικευμένο υπόλειμμα της συλλογικής συνειδήσεως. Από παιδαγωγική άποψη, θα ήταν λοιπόν φυσικό να συμπεράνωμε, μαζί με τον Durkheim, για την ανάγκη ενός συστηματικού σχολικού ποινολογίου, τη διαρκή πηγή κάθε ευθύνης.

Η μεγάλη διδασκαλία της συγκριτικής κοινωνιολογίας, είναι ότι υπάρχουν δύο τουλάχιστον τύποι ευθύνης, ή μία αντικειμενική και μεταδόσιμος, ή άλλη υποκειμενική και ατομική κι ότι η κοινωνική έκαμε ώστε η δεύτερη να κυριαρχήσει πάνω στην πρώτη.

Από τα δεδομένα της ήθικης ψυχολογίας του παιδιού αναγνωρίσαμε την ύπαρξη δύο ήθικών στο παιδί, την ήθική του καταναγκασμού και την ήθική της συνεργασίας. Η ήθική του καταναγκασμού είναι ή ήθική του καθαρού καθήκοντος και της έτερονομίας: το παιδί δέχεται από τον ενήλικο ώρισμένες έντολές, στις οποίες πρέπει να υποταχθεί, όποιες-δήποτε κι αν είναι οι περιστάσεις. Το αγαθόν είναι αυτό που είναι σύμφωνο μ' αυτές τις έντολές, το κακό, αυτό που δεν είναι σύμφωνο μ' αυτές τις έντολές: Σ' αυτή την έννοια ή πρόθεση παίζει έλάχιστο ρόλο, και η ευθύνη είναι αντικειμενική.

Αλλά στο περιθώριο αυτής της ήθικης, και κατόπι έν αντιθέσει προς αυτήν, αναπτύσσεται σιγά-σιγά ή ήθική της συνεργασίας, της όποιας ή αρχή είναι ή άλληλεγγύη και ή όποια θέτει όλον τον τόνο στην αυτονομία της συνειδήσεως, στη σκοπιμότητα και συνεπώς στην υποκειμενική ευθύνη. Εάν, λοιπόν, ή ήθική του άμοιβαίου σεβασμού αντικαθίσταται,

από την άποψη των αξιών, στην ήθική του μονοπλεύρου σεβασμού, προέρχεται έν τούτοις απ' αυτή την ίδια την άποψη της αλειτουργίας της εξέλιξεως: Όσο το παιδί γίνεται άντρας, οι σχέσεις του με τον ενήλικα τείνουν προς την ισότητα. Ο μονόπλευρος σεβασμός, που χαρακτηρίζει τον καταναγκασμό, δεν είναι σταθερή μορφή ίσορροπίας, και ή ίσορροπία προς την όποια αυτός τείνει δεν είναι άλλη παρά ό άμοιβαίος σεβασμός.

Τό άνθρώπινο όν υποτάσσεται στις έντολές γιατί σέβεται τους μεγαλυτέρους του. Η κοινωνία είναι μία σειρά γενεών που πιέζουν ή μία την άλλη, κι ό Auguste Comte έλεγε, με τό δικιο του, ότι τό σπουδαιότερο φαινόμενο της κοινωνιολογίας είναι αυτή ή δράση των γενεών, της μιās πάνω στην άλλη.

Όσο ή κοινωνία γίνεται πολύπλοκη, τόσο ή προσωπικότητα γίνεται αυτόνομη και τόσο σπουδαιότερες γίνονται οι σχέσεις συνεργασίας μεταξύ όμοίων ατόμων. Αν λοιπόν, ή συνεργασία διαδέχεται τόσο φυσικά τον καταναγκασμό, και συνεπώς ή ήθική του άμοιβαίου σεβασμού διαδέχεται την ήθική της έξουσίας του ώρίμου, δεν βλέπομε γιατί ή υποκειμενική ευθύνη θα έπρεπε να θεωρηθεί σαν μία νοθευμένη μορφή της αρχικής ευθύνης. Νομίζομε ότι ή υποκειμενική ευθύνη είναι ή φυσική κατάληξη της αντικειμενικής ευθύνης.

Οι έννοιες του σφάλματος και της κυρώσεως εξελίσσονται συγχρόνως με τις έννοιες του καθήκοντος, του αγαθού και του κακού, καθώς και της διανεμητικής δικαιοσύνης. Η έτερονομία που χαρακτηρίζει τον καταναγκασμό γεννάει την αντικειμενική ευθύνη, όπως ή αυτονομία, που χαρακτηρίζει τον άμοιβαίο σεβασμό και τη συνεργασία, γεννάει την υποκειμενική ευθύνη. Τελικά, ή ήθική της συνεργασίας, ή όποια υπάρχει έν σπέρματι μέσα σ' όλες τις κοινωνίες, καταπνίγεται από τον καταναγκασμό μέσα στις πρωτόγονες κοινωνίες. Η κοινωνική διαφοροποίηση και ή οργανική άλληλεγγύη, που χαρακτηρίζουν τις πολιτισμένες κοινωνίες, τους επιτρέπουν την ανάπτυξη κι έξηγοούν έτσι τις μεταμορφώσεις της ευθύνης.

Βέβαια στην κοινωνία μας βρίσκομε ακόμα ίχνη συλλογικής ευθύνης. Όταν, κατά τη διάρκεια ενός πολέμου, ένας όλόκληρος λαός καθίσταται υπεύθυνος για τα σφάλματα των άρχηγών του, υπάρχει συλλογική ευθύνη. Αλλά τέτοιες κρίσεις δεν γίνονται δεκτές από την όμαλή συλλογική συνείδηση και πρόκειται για ύπολείμματα ή αναδρομές μάλλον παρά για ανανέωση της ευθύνης.

Με λίγα λόγια, ή σύγχρονη ευθύνη τείνει να καταστή έξ ολοκλήρου ατομική και υποκειμενική. Αλλά πρέπει να πάμε άκόμη μακρύτερα. Μεταξύ των άρχικών έννοιών της ευθύνης και μερικών σημερινών έννοιών, υπάρχει διαφορά, όχι μόνον βαθμού αλλά και φύσεως. Για τις πρώτες, ή ιδέα της κυρώσεως είναι ή κατ' έξοχήν ήθική έννοια: ή έννοια της κυρώσεως έχει πρώτα-πρώτα σημασία, τόσο μαγική όσο και μυστικιστική: άφου τό έγκλημα είναι έστία φυσικής και ήθικης μόλυνσεως, ή κύρωση έχει άποτελέσματα υλικά και πνευματικά.

Μιά άκόμα ιδέα πολύ διαδεδομένη είναι ότι μιá κακή πράξη άξίζει να τιμωρηθεί και μιá καλή πράξη ν' ανταμοιφθεί. Αυτή ή έννοια είναι προϊόν των άρ-

ΜΙΧΑΗΛ ΓΑΚΗ

Η ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΗΣ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΟΥ ΒΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Συνέχεια εκ του προηγούμενου

Ἡ ψυχολογικὴ πραγματικότης συνίσταται εἰς συνολικά λειτουργικά συστήματα (systèmes opératoires d'ensemble) καὶ ὄχι εἰς μεμονωμένας νοητικὰς λειτουργίας. Τὸ κυριώτερον λοιπὸν πρόβλημα τῆς ψυχολογίας, τῆς σκέψεως καὶ τῆς λογικῆς, διὰ τὸν Piaget, εἶναι ἡ ἐξαγωγή τῶν νόμων τῆς ἰσορροπίας αὐτῶν τῶν συστημάτων.

Ἀφοῦ αἱ νοητικαὶ λειτουργίαι εἶναι πράξεις, ἡ ἰσορροπία τῆς λειτουργικῆς σκέψεως εἶναι ἕνα σύστημα ἀνταλλαγῶν καὶ μεταβολῶν, αἱ ὁποῖαι

συνεχῶς ἀντισταθμίζονται. Εἶναι ἡ ἰσορροπία μιᾶς πολυφωνίας, ὅπως λέγει ὁ Piaget, καὶ ὄχι ἑνὸς συστήματος ἀκινήτων μαζῶν. Παρουσιάζονται τότε δύο προβλήματα: α) Ποῖοι εἶναι οἱ ὅροι αὐτῆς τῆς ἰσορροπίας καὶ β) πῶς δημιουργοῦνται διὰ τῆς γενετικῆς ὁδοῦ.

Οἱ ὅροι εἶναι 4 διὰ τὸ μαθηματικὸν «groupe» (τὸ σύνολον τῶν δυνατῶν θεμελιωδῶν πράξεων εἰς τοὺς ἀκεραίους ἀριθμοὺς) καὶ 5 εἰς τὸ «σύστημα» (groupement) ποιητικῆς (λογικῆς) μορφῆς. α) Δύο στοιχεῖα ἑνὸς συστήματος (groupe-

χικῶν, ἀντικειμενικῶν καὶ ἡμι-ὕλικῶν ἐννοιῶν τῆς εὐθύνης. Μόνον ὅτι μπορεῖ κανεὶς νὰ διαπιστώσῃ πῶς ἕνας μεγάλος ἀριθμὸς συγχρόνων μας ξεπέρασε αὐτὴν τὴν ἔννοια: βρίσκομε πολλὰς συνειδήσεις πού ὄχι μόνον ἀναζητοῦν τὸ ἀγαθὸν ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο τὸ ἀγαθόν, ἀλλὰ πού θεωροῦν κάθε κύρωση σὰν ἀνήθικη.

Φυσικὰ πρέπει νὰ διακρίνωμε ἐδῶ τὴν ποινικὴ ἀποψη καὶ τὴν ἠθικὴ ὁποψη. Ὑπὸ τὴ στενὴ ἔννοια τοῦ δικαίου, ἡ κύρωση εἶναι ἴσως ἀναγκαία σὰν μέσο ὑπερασπίσεως τῆς κοινωνίας, ἂν καὶ πολλοὶ σύγχρονοι ποινικολόγοι δίνουν περισσότερη ἀξία στὶς ἰδέες τῆς ἀναμορφώσεως καὶ τῆς κοινωνικῆς ἀναπροσαρμογῆς, παρὰ στὸν ἐξιλασμό. Ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἠθικὴ ἀποψη, ἡ κύρωση ἐμφανίζεται πάντοτε, περισσότερο σὰν μιὰ διαφοροῦμένη ἔννοια, γιὰ τὴν ὁποία τὸ λιγώτερον πού μπορεῖ νὰ πῇ κανεὶς εἶναι ὅτι καθιστᾷ ἀδύνατον τὴν αὐτονομία τῆς συνειδήσεως.

Μὲ λίγα λόγια, μεταξὺ τῆς ἐσωτερικῆς εὐθύνης, ἡ ὁποία συμβαδίζει μὲ τὴν αὐτονομία τῆς συνειδήσεως καὶ ἡ ὁποία προέρχεται ἀπὸ τὶς σχέσεις συνεργασίας, ἀφ' ἑνός, καὶ τῆς μορφῆς τῆς εὐθύνης, ἡ ὁποία συνδέεται μὲ τὴν ἰδέαν τῆς ἐξιλαστῆρας κυρώσεως καὶ συνεπῶς μὲ τὸν καταναγκασμὸ καὶ τὴν ἑτερονομία, ἀφ' ἑτέρου, δὲν ὑπάρχει ἀπλὴ συγγενικὴ σχέση: ἕνας νέος τύπος ἠθικῆς στάσεως διαδέχθηκε μιὰ παρατεταμένη στίσις καὶ ἡ συνέχιση τοῦ γεγονότος δὲν πρέπει νὰ καλύπτῃ τὴ διαφορὰ τῆς φύσεως.

Καὶ γιὰ νὰ καταλήξουμε σὲ συμπέρασμα, ὁ κοινωνικὸς καταναγκασμὸς καὶ ἡ συνεργασία δὲν καταλήγουν σὲ ἠθικὰ ἀποτελέσματα, πού μποροῦν νὰ συγκριθοῦν. Ὁ κοινωνικὸς καταναγκασμὸς ἔχει ἐπὶ τοῦ ἀτόμου ἀποτελέσματα ἀνάλογα μ' αὐτὰ τοῦ καταναγκασμοῦ τοῦ ἐνηλίκου ἐν σχέσει πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ παιδιοῦ. Μπορεῖ κανεὶς νὰ ὑποστηρίξῃ ἀκόμη ὅτι ὁ ρεαλισμὸς τῶν πρωτογόνων ἐννοιῶν γιὰ τὸ ἔγκλημα καὶ τὴν κύρωση εἶναι, σὲ ὥριμα ἡλικία, μιὰ παιδαριώδης ἀντίδραση. Γιὰ τοὺς ἀπολιτίστους, λαούς, ὁ ἠθικὸς κόσμος καὶ ὁ φυσικὸς κόσμος εἶναι τὸ ἴδιο πράγμα: ὁ κανόνας εἶναι συγχρόνως νόμος τοῦ σύμπαντος καὶ ἀρχὴ διαγωγῆς. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο τὸ ἔγκλημα ἀπειλεῖ τὴν ἰσορροπία αὐτοῦ τοῦ ἴδιου

τοῦ σύμπαντος καὶ πρέπει μυστηριωδῶς νὰ ἐκμηδενιστῇ μὲ τὸν ἀρμόζοντα ἐξιλασμό.

Ἀλλ' αὐτὴ ἡ συγχρόνως φυσικὴ καὶ ἠθικὴ ἰδέα εἶναι στὸ κέντρο τῆς παραστάσεως τοῦ κόσμου τοῦ παιδιοῦ. τὸ ὁποῖο παιδί, κάτω ἀπὸ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ καταναγκασμοῦ τοῦ ἐνηλίκου, δὲν μπορεῖ νὰ νοιώσῃ τοὺς νόμους τοῦ φυσικοῦ κόσμου παρὰ σὰν εἶδος ὑπακοῆς τῶν πραγμάτων στὸν κανόνα. Ὅσο γιὰ τὶς ἰδέες τῆς κυρώσεως καὶ τοῦ ἐξιλασμοῦ, πῶς θὰ ἔπαιρναν μιὰ τέτοια ἔκταση μέσα στὴν κοινωνία τῶν ἐνηλίκων, ἂν οἱ ἄνδρες δὲν ἦσαν ὅλοι πρῶτα παιδιὰ καὶ ἂν τὸ παιδί δὲν ἐσεβόταν, ἀπὸ τὰ πρῶτα βήματα τῆς πνευματικῆς του ἀναπτύξεως, τὶς ἀποφάσεις τοῦ ἐνηλίκου, ὁ ὁποῖος τὸ μαλώνει καὶ τὸ τιμωρεῖ;

Ἀντίθετα, μὲ τὴν κοινωνικὴ διαφοροποίηση καὶ τὴν συνεργασία, τὸ ἄτομο κατέχειται ὅσο πάει καὶ λιγώτερον ἀπὸ τὴ λατρεία τοῦ παρελθόντος καὶ ἀπὸ τὸν ὑποχρεωτικὸ ὁμοιομορφισμό πού τὴ συνοδεύει. Τὸ ἄτομο γίνεται τότε πραγματικὰ ἐνῆλικο καὶ τὰ γεγονότα τῆς παιδικῆς νοοτροπίας, τὰ ὁποῖα κυριαρχοῦν στὸ ὁμοιομορφικὸ πνεῦμα, παραχωροῦν τὴ θέση τους στὰ χαρακτηριστικὰ πού πηγάζουν ἀπὸ τὴν συνεργασία.

Ἡ αὐτονομία τῆς συνειδήσεως παίρνει ἔτσι τὴ θέση τῆς ἑτερονομίας, ἐξ οὗ οἱ μεταμορφώσεις τὶς ὁποῖες ὁ Fauchonnet ἐμελέτησε στὴν περιοχὴ τῆς εὐθύνης, καὶ ἡ κριτικὴ πού τοῦ ἔγινε γιὰ τὴν ἰδέαν τῆς ἐξιλαστῆρας κυρώσεως: ἡ ἐσωτερικὴ εὐθύνη τῆς συνειδήσεως, ἡ ὁποία μέμφεται τὶς ἐλλείψεις τῆς γιὰ τὸ ἰδεῶδες, διαδέχεται ἔτσι τὴν εὐθύνη πού πηγάζει ἀπὸ τὶς ἀντιδράσεις τῆς ομάδας.

Βέβαια, αὐτὴ ἡ ἐσωτερικὴ εὐθύνη παραμένει ἕνα κοινωνικὸ φαινόμενο: χωρὶς τὴν συνεργασία τῶν ἀτόμων, ἡ συνείδηση θ' ἀγνοοῦσε τὸ ἠθικὸ ἀγαθόν καὶ τὸ συναίσθημα τῆς ἐνοχῆς. Ἀλλ' εἶναι ἕνα φαινόμενο ἄλλης τάξεως ἀπ' ὅ,τι εἶναι τὰ γεγονότα τοῦ καταναγκασμοῦ, ἂν καὶ ἀποτελεῖ τὴ μορφὴ ἰσορροπίας, πρὸς τὴν ὁποία τείνει ὅλη ἡ ἱστορία τῆς εὐθύνης.

(Ἀκολουθεῖ)

ment) ἡμποροῦν νὰ προστεθοῦν μεταξύ των καὶ δίδουν ἓνα νέον τοιοῦτον τοῦ αὐτοῦ συστήματος. Δύο τάξεις ἡμποροῦν νὰ ἐνωθοῦν εἰς μίαν συνολικὴν τάξιν, δύο σχέσεις $A < B$ καὶ $B < C$ ἐνώνονται εἰς μίαν σχέσιν $A < C$. Ψυχολογικῶς ὁ πρῶτος αὐτός ὅρος ἐκφράζει τὸν δυνατόν συνδυασμὸν τῶν νοητικῶν ἐνεργειῶν.

β) Κάθε μετοβολὴ εἶναι ἀντίστροφος, αἱ δύο τάξεις καὶ αἱ δύο σχέσεις ποὺ ἠνώθησαν ἡμποροῦν νὰ χωρισθοῦν καὶ πάλιν. Εἰς τὴν μαθηματικὴν σκέψιν, κάθε ἀριθμητικὴ ἐνέργεια ἐνὸς groupe ἐμπεριέχει καὶ τὴν ἀντίθετό της (πρόσθεσις—ἀφαίρεσις). Ἡ ἀντίστροφος νοητικὴ ἐνέργεια (réversibilité) εἶναι τὸ κυριώτερον γνώρισμα τῆς νοημοσύνης, διότι, ὡς λέγει ὁ Piaget, εἰν ἡ ἀντίληψις καὶ ἡ κινητικότης γνωρίζουν τὴν σύνθεσιν, παραμένουν ἐν τούτοις χωρὶς δυνατότητα ἀντιστροφῆς, ὡς συμβαίνει π.χ. μὲ μίαν κινητικὴν συνήθειαν. Ἡ νοημοσύνη ἀντιθέτως δύναται νὰ εὕρῃσκῃ ὑποθέσεις καὶ νὰ ἐπιστρέφῃ εἰς τὴν ἀφειτηρίαν. Ἡ σκέψις τοῦ παιδιοῦ εἶναι τόσον περισσότερο ξένη πρὸς τὴν ἀντιστροφὴν νοητικὴν ἐνέργειαν ὅσον πλησιέστερον εὕρῃσκεται εἰς τὰ ἀντιληπτικοκινητικὰ σχήματα.

γ) Ἡ σκέψις παραμένει ἐλευθέρᾳ ν' ἀκολουθήσῃ πολλοὺς δρόμους, δηλ. αἱ νοητικαὶ ἐνεργεῖαι ἡμποροῦν νὰ ἀθροίζωνται κατὰ πολλοὺς τρόπους. Ἡ ἀντίληψις καὶ ἡ κινητικότης γνωρίζουν ἓνα καὶ μόνον «δρομολόγιον» ἀφοῦ ἡ συνήθεια εἶναι στερεότυπος.

δ) Μία νοητικὴ ἐνέργεια συνδυαζομένη μὲ τὴν ἀντιστροφὴν τῆς ἐξουδετεροῦται, π.χ. $+1-1=0$.

ε) Εἰς τὴν ἀριθμητικὴν, μία μονὰς προστιθέμενη εἰς τὸν ἑαυτὸν τῆς δίδει ἓνα νέον ἀριθμόν. Ἀντιθέτως, ἓνα ποιοτικὸν (λογικὸν) στοιχεῖον ἐπαναλαμβάνόμενον δὲν μεταβάλλεται, ὑπάρχει ἐπομένως ταυτολογία: $A+A=A$.

Ὁ Piaget ἐκφράζει ὡς ἑξῆς τοὺς πέντε δρους τοῦ συστήματος (groupement): α) πρόσθεσις (composition) $x+y=\psi$. β) Ἀντίστροφος νοητικὴ ἐνέργεια (réversibilité): $\psi-x=y$. γ) Ἀθροιστικότης (associativité): $x+(y-z)=y+(x-z)$. δ) Ταυτότης (identité): $x-x=0$ ε) Ταυτολογία (tautologie): $x+x=x$. Κάθε κατάστασις λογικῆς ἰσορροπίας ἀναγνωρίζεται ἀπὸ μίαν ὀρισμένην μορφήν ἀντιστροφῆς νοητικῆς ἐνεργείας (réversibilité). Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς δομῆς (structure) τῆς σκέψεως ἡ δυνατότης ἐπιστροφῆς εἰς τὴν ἀφειτηρίαν παρουσιάζεται ὑπὸ δύο μορφάς: Εἶναι δυνατόν ἡ ἐπιστροφή εἰς τὴν ἀφειτηρίαν μὲ τὴν ἐξουδετέρωσιν τῆς ἐκτελεσθείσης νοητικῆς ἐνεργείας τοῦτο δὲ ὀνομάζεται ἀντιστροφή (inversion) ἢ ἀρνήσις (négation). π.χ. $+1-1=0$. Εἶναι δυνατόν ἐπίσης ἡ ἐπιστροφή εἰς τὴν ἀφειτηρίαν μὲ τὴν ἐκμηδένισιν τῆς διαφορᾶς, ὑπὸ τὴν λογικὴν σημασίαν τῆς λέξεως, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ μίαν ἀμοιβαιότητα (réciprocité): τὸ προϊόν τότε δύο ἀμοιβαίων λογικῶν ἐνεργειῶν εἶναι μία ἰσοτιμία (équivalence) π.χ. $A=B$ καὶ $B=A$.

Αἱ νοητικαὶ συγκεκριμέναι ἐνεργεῖαι ἐνερ-

γοῦν ἀμέσως ἐπὶ τῶν ἀντικειμένων διὰ νὰ τὰ ἐνώσουν εἰς τάξεις διαφόρων εἰδῶν ἢ νὰ καταρτίσουν τὰς μετοξὺ των σχέσεις. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, ὑπάρχουν καὶ αἱ ὑπολογικαὶ (infralogiques) ἐνεργεῖαι, αἱ ὁποῖαι συνίστανται εἰς τὴν συνένωσιν μερῶν τοῦ οὐτοῦ ἀντικειμένου.

Αἱ συνολικαὶ μορφαὶ ἢ δομαὶ (structures d'ensemble) τῶν τάξεων καὶ τῶν σχέσεων εἶναι μορφαὶ περιορισμέναι, διότι ἐνεργοῦν τὴν ἐνωσιν τάξεων ἢ σχέσεων συνεχόμενων ἀντικειμένων. Αἱ συγκεκριμέναι συνολικαὶ μορφαὶ τῶν τάξεων συνίστανται ἀποκλειστικῶς εἰς ἀπλᾶς ἢ πολλαπλᾶς προσθετικὰς ταξινομήσεις τῶν ἀντικειμένων, ἐνῶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν σχέσεων συνδυάζουν μετοξὺ των τὰς συμμετρικὰς ἢ ἀσυμμέτρους σχέσεις.

Τὰ στοιχειώδη λοιπὸν λογικὰ συστήματα, κατὰ τὸν Piaget, ἔχουν δύο κύρια χαρακτηριστικά: α) Ἀποτελοῦν σύστημα ἀπλῶν ἢ πολλαπλῶν διαρθρώσεων χωρὶς ὅμως νὰ φθάνουν εἰς ὅλους τοὺς δυνατοὺς συνδυασμοὺς τῶν στοιχείων. β) Παρουσιάζουν μίαν ἀντίστροφον ἐνέργειαν (réversibilité), ἡ ὁποία εἶναι ἡ ἀντιστροφή (inversion) εἰς τὰς τάξεις ἢ ἀμοιβαιότης (réciprocité) εἰς τὰς σχέσεις, ἀλλὰ δὲν γίνεται εἰς τὸ στάδιον αὐτὸ ὁ συνδυασμὸς τῶν δύο οὐτῶν μορφῶν τῆς ἀντιστροφῆς νοητικῆς ἐνεργείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Η ΑΦΗΡΗΜΕΝΗ Ἡ ΕΙΔΟΛΟΓΙΚΗ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ

Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τὰ 11—12 ἔτη, μίαν ἀντιστροφή παρατηρεῖται μετοξὺ τοῦ πραγματικοῦ (réel) καὶ τοῦ δυνατοῦ (possible). Ἀντί, ὅπως μέχρι τοῦδε, τὸ «δυνατόν» νὰ ἐκδηλώνεται ἀπλῶς ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς προεκτάσεως τοῦ «πραγματικοῦ» ἢ τῶν πράξεων, αἱ ὁποῖαι ἐκτελοῦνται εἰς τὴν πραγματικότητα, ἀντιθέτως τὸ πραγματικὸν ὑποτάσσεται εἰς τὸ δυνατόν. Ἡ ἀφηρημένη σκέψις εἶναι κατ' οὐσίαν ὑποθετικο-ἀφαιρετικὴ. Ἡ ἀφαίρεσις (déduction) δὲν συντελεῖται ἐπὶ τῆς ἀντιλήψεως τῆς πραγματικότητος ἀλλ' ἐπὶ τῶν ὑποθετικῶν προτάσεων.

Ἡ ἀφηρημένη (formelle) λοιπὸν σκέψις, λέγει ὁ Piaget, στηρίζεται ἐπὶ τῶν λεκτικῶν στοιχείων καὶ ὄχι ἀμέσως ἐπὶ τῶν ἀντικειμένων, ὡς συνέβαινε κατὰ τὴν περίοδον τῆς συγκεκριμένης λειτουργικῆς νοημοσύνης. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον προστίθεται εἰς τὴν λογικὴν τῶν τάξεων καὶ τῶν σχέσεων τῶν ἀντικειμένων ἡ λογικὴ τῶν προτάσεων: «Ἡ Ἑλένη εἶναι πιδ ξανθὴ ἀπὸ τὴν Γεωργίαν καὶ ἡ Ἑλένη εἶναι πιδ μελαχροινὴ ἀπὸ τὴν Τασίαν. Ποία ἀπὸ τὰς τρεῖς εἶναι ἡ πλέον μελαχροινὴ;» Εἰς τὸ πρόβλημα αὐτὸ ἔχουμε μόνον προτάσεις. Ἡ νέα αὕτη μορφή λογικῆς ἔχει περισσοτέρας λειτουργικὰς δυνατότητας ἀπὸ τὰ ἀπλᾶ συστήματα τῶν τάξεων καὶ τῶν σχέσεων. Ἡ σκέψις αὕτη ἔχει ὡς ἀφειτηρίαν τὴν ὑπόθεσιν, δηλ. τὸ δυνατόν. Εἶναι ἐπομένως μία λογικὴ μὲ ὅλους τοὺς δυνατοὺς συνδυασμοὺς τῆς σκέψεως εἴτε πρόκειται περὶ πειραματικῶν προβλημάτων ἢ ἐρωτημάτων λεκτι-

κής φύσεως. Αι μεταβολαί αὐταί τῆς σκέψεως ἀρχίζουν εἰς τὰ 11—12 ἔτη καὶ φθάνουν εἰς τὴν ἰσορροπίαν τῶν εἰς τὰ 14—15 ἔτη, ἀποτελοῦν δὲ τὸ πέρασμα ἀπὸ τὴν λογικὴν τοῦ παιδιοῦ εἰς τὴν λογικὴν τοῦ ἐφήβου.

Εἰς τὴν ἡλικίαν αὐτὴν, λέγει ὁ Piaget, ἐμφανίζεται ὁ ὑποθετικο ἀφαιρετικὸς συλλογισμὸς. Τὸ ἄτομον κάμνει τὸν συλλογισμὸν τοῦ ἐπὶ καθαρῶν ὑποθέσεων. Ἐνῶ τὸ παιδί εἰς τὸ στάδιον τῶν συγκεκριμένων νοητικῶν ἐνεργειῶν δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἐξαγάγῃ ὁρθῶς τὰ ἀναγκαῖα συμπεράσματα ἀπὸ προτάσεις, εἰς τὰς ὁποίας δὲν πιστεύει, ὁ ἀφηρημένος (formel) συλλογισμὸς συνίσταται εἰς τὴν παραδοχὴν τῶν δεδομένων ὑποθετικῶς καὶ τὴν ἐξαγωγὴν τῶν ἀναγκαίων συμπερασμάτων (παραλόγοι φράσεις κ.λ.π.). Ἡ ἀλλαγὴ αὕτη παρουσιάζεται καὶ εἰς τὸν πειραματικὸν συλλογισμὸν. Τὰ ἄτομα ἐμπρὸς εἰς τὰ πειραματικὰ ὄργανα δὲν ἀρχίζουν ἀμέσως τὴν πρᾶξιν, ὅπως εἰς τὸ προηγούμενον στάδιον, ἀλλὰ μετὰ ἀπὸ μερικοὺς δοκιμαστικούς πειραματισμοὺς καταρτίζουσι τὸν πίνακα δυνάμεων δυνατῶν ὑποθέσεων καὶ ἀκολουθῶς ἀναζητοῦν νὰ ἐλέγξουν τὰ λογικὰ συμπεράσματα.

Εἰς τὸ στάδιον αὐτὸ ἐμφανίζεται ἡ λογικὴ τῶν προτάσεων, ἡ ὁποία ἐπιτρέπει τὸν ὑποθετικο ἀφαιρετικὸν συλλογισμὸν. Αἱ συγκεκριμέναι νοητικαὶ ἐνέργειαι συνίστανται εἰς τὴν ταξινόμησιν, σειρὰν, ἀναλογίαν, δηλ. εἰς τὴν συγκέντρωσιν ἀντικειμένων ὑπὸ μορφήν (structure) τάξεων, σχέσεων ἢ ἀριθμῶν. Αἱ νοητικαὶ αὗται ἐνέργειαι συνοδεύονται ἀπὸ λεκτικὰς προτάσεις, αἱ ὁποῖαι ἐξετάζονται ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον τῶν, εἶναι ἐπομένως, ὅπως λέγει ὁ Piaget ἐνδο-προτασιακαὶ (intrapositionnelles). Ἀντιθέτως ἡ λογικὴ τῶν προτάσεων, ἡ ὁποία ἀρχίζει εἰς τὰ 11—13 ἔτη, «συνίσταται εἰς τὸν συνδυασμὸν τοῦ β. θμοῦ ἀληθείας τῶν προτάσεων, λαμβανομένων ὡς ὑποθέσεων καὶ τῶν συμπερασμάτων τῶν. Ἐάν π.χ. ἡ πρότασις Α εἶναι ἀληθής, τότε ἡ Β. εἶναι ἐπίσης ἀληθὴς κ.λ.π. Πρόκειται ἐπομένως περὶ δια-προτασιακῶν (interpositionnelles) νοητικῶν ἐνεργειῶν.»

Παρατηρεῖται, κατὰ τὸ στάδιον αὐτό, διαχωρισμὸς τῆς μορφῆς (forme) καὶ τοῦ περιεχομένου τῶν συλλογισμῶν. Ἀντιθέτως πρὸς τὰς συγκεκριμένους νοητικὰς ἐνεργείας, αἱ ὁποῖαι ἐφαρμόζονται εἰς ἕνα ἰδιαίτερον περιεχόμενον πρὶν γενικευθῶν εἰς ἄλλο, οἱ ἀφηρημένοι μηχανισμοὶ ἰσχύουν δι' ὅλα τὰ περιεχόμενα.

Ἡ ἀφηρημένη σκέψις χρησιμοποιεῖ νοητικὰς ἐνεργείας εἰς τὴν δευτέραν δυνάμιν. Αἱ προτασιακαὶ δηλ. νοητικαὶ ἐνέργειαι χρησιμοποιοῦν τὸ ἀποτέλεσμα προηγούμενων νοητικῶν ἐνεργειῶν τάξεων καὶ σχέσεων.

Τελυταῖον γνῶρισμά της εἶναι ὁ συνδυαστικὸς χαρακτήρ τῶν νοητικῶν αὐτῶν ἐνεργειῶν. Τὸ παιδί ἡμπορεῖ νὰ κάμῃ ὅλους τοὺς δυνατοὺς συνδυασμοὺς μεταξὺ δύο στοιχείων ἢ δύο τάξεων.

Ὑπάρχει λοιπὸν κατὰ τὸ στάδιον αὐτό, ὅπως λέει ὁ Piaget, μία νέα συνολικὴ μορφή

τῆς σκέψεως (structure d' ensemble) Εἰς τὸ συγκεκριμένον σιάδιον, τὰ παιδιά ἐμπρὸς εἰς τὰ πειραματικὰ ὄργανα ἀρχίζουν ἀμέσως τὴν πρᾶξιν, ἀναζητοῦν νὰ ἐξηγήσουν τὰς ἀναλογίας μεταξὺ τῶν στοιχείων κατὰ κατηγορίας, ἕνα πρὸς ἕνα (μεταβολὴ τῆς αἰτίας καὶ τοῦ ἀποτελέσματος) ἢ ἕνα πρὸς πολλὰ (μία αἰτία καὶ πολλὰ ἀποτελέσματα ἢ τὸ ἀντίθετον).

Αἱ συγκεκριμέναι μορφαί (structures) συνίστανται εἰς ἀπλὴν τοξινόμησιν, (ἡ ταξίς Α περιέχεται εἰς τὴν Β, ἡ Β εἰς τὴν Γ κ.λ.π.) ἢ εἰς πίνακα μὲ διπλὴν εἰσοδον (ὅπως τὰ σταυρολέξα), ὅπου τὰ ἀντικείμενα τοξινομοῦνται συμφώνως πρὸς δύο ἢ τρεῖς ταξινομήσεις συγχρόνως. Αἱ μορφαί τῶν σχέσεων εἶναι ὅμοιαι πρὸς τὰς τῶν τάξεων, εἰς οὐδεμίαν ὁμῶς περιπτώσιν γίνεται ὁ συνδυασμὸς τῶν.

Μὲ τὴν ἐμφάνισιν ὁμοῦς τῆς ἀφηρημένης νοημοσύνης, λέγει ὁ Piaget, τὰ παιδιά ἀρχίζουν νὰ διαχωρίζουν τοὺς παραγοντας εἰς ἕνα πειραματισμὸν καὶ νὰ ἐξάγουν τὰς σχέσεις τῶν συμφώνως πρὸς ὅλους τοὺς δυνατοὺς συνδυασμοὺς. Κατασκευάζουν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον μίαν νέαν βασικὴν μορφήν (structure), ἡ ὁποία ἀντιστοιχεῖ εἰς ὅ,τι ὀνομάζουν εἰς τὴν θεωρίαν τῶν συνόλων (théorie d'ensemble) ἕνα σύνολον μερῶν (un ensemble de parties).

Τὸ σύνολον τῶν μερῶν συνίσταται εἰς μίαν συνδυαστικότητα (combinatoire), κατὰ τὴν ὁποίαν εἶναι δυνατὸς ὁ συνδυασμὸς τῶν ἀθροισμάτων ἢ τῶν κοινῶν μερῶν δύο οἰωνδήποτε ἀπὸ τοὺς 16 δυνατοὺς συνδυασμοὺς (διὰ 2 στοιχεῖα).

Εἰς τὸ ἐπίπεδον τῶν συγκεκριμένων ἐνεργειῶν τὸ παιδί χρησιμοποιεῖ αὐθόρμητως δύο μορφὰς ἀντιστρόφου νοητικῆς ἐνεργείας: α) Τὴν ἐπιστροφὴν (inversion) ἢ ἀρνήσιν (négation). Ἡμπορεῖ π.χ. νὰ προσθέσῃ τὴν τάξιν Α εἰς τὴν τάξιν Β ἢ ἀντιθέτως νὰ τὴν ἀφαιρέσῃ β) Τὴν ἀμοιβαιότητα (réciprocité): Ἐάν διαπιστώσῃ τὴν ἰσότητα δύο μηκῶν $\alpha = \beta$, θὰ συμπεράνῃ ἐπίσης τὴν ἀμοιβαίαν ἰσότητα $\beta = \alpha$. Μὲ τὴν διαπίστωσιν μιᾶς ἀνισότητος $\beta > \alpha$ θὰ συμπεράνῃ ὅτι ἡ ἀμοιβαία εἶναι ἀναληθὴς $\alpha > \beta$. Αἱ δύο αὗται μορφαί τῆς ἀντιστρόφου νοητικῆς ἐνεργείας εὐρίσκονται συνεχῶς ἐν δράσει εἰς τὴν περίοδον αὐτὴν τῶν συγκεκριμένων δηλ. ἐνεργειῶν, λέγει ὁ Piaget, ἔχουν δὲ προετοιμασθῇ ἀπὸ τὸ προ-λειτουργικὸν ἀκόμη στάδιον μὲ μίαν σειρὰν ἀπὸ παραστατικὰς ρυθμιστικὰς ἐνεργείας (regulations).

Εἰς τὰ στοιχειώδη συστήματα (groupements élémentaires) τοῦ συγκεκριμένου πεδίου, ἡ ἀντιστροφή ἐπεμβαίνει εἰς τὸ σύστημα τῶν τάξεων καὶ ἡ ἀμοιβαιότης εἰς τὸ σύστημα τῶν σχέσεων, δὲν ὑπάρχει ὁμοῦς ἕνα γενικὸν σύστημα. Κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀφηρημένης νοημοσύνης διαπιστώνει κανεὶς, ὅτι εἰς τὴν λεκτικὴν λογικὴν ἢ τοὺς πειραματισμοὺς, τὸ ἄτομον τῶν 12—15 ἐτῶν συνδυάζει τὴν ἀμοιβαιότητα καὶ τὴν ἀντιστροφήν. Εἰς τὸ πείραμα τῆς Β. Inhelder διὰ τὴν ἀσκουμένην πίεσιν εἰς τὴν ὑδραυλικὴν ἰσορροπίαν (ὑδραυλικὸν πιεστήριον), τὸ ἄτομον εἶναι

Η ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΣ ΕΝ ΓΑΛΛΙΑ

Κ. ΠΕΤΡΙΤΗ 'Επιθεωρητοῦ Δημ. Σχολείων Ἡρακλείου - Κρήτης

Στὸ «Δελτίον τῆς Ἑνώσεως Ἐπιθεωρητῶν Στοιχειώδους Ἐκπαιδεύσεως» πρόκειται νὰ δημοσιευθῇ κάποια μονογραφία μας ὑπὸ τὸν τίτλο «Ἐνα συνοικιακὸ δημοτικὸ σχολεῖο στὸ Παρίσι». Ὅσοι τυχὸν διαβάσουν προσεκτικὰ τὴν μονογραφία μας αὐτή, θὰ διαπιστώσουν ἀφ' ἑνὸς μὲν τίς μεγάλες κατακτήσεις τῆς Γαλλικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἀλλὰ πλάι σ' αὐτὲς καὶ μερικὲς ἀδυναμίες, τίς ὁποῖες ἀκριβῶς σκοπεύει νὰ ἐξαλείψῃ ἡ ἐπιχειρουμένη μεταρρύθμιση.

Ἡ Γαλλία ἔχει μεγάλη πνευματικὴ κληρονομία. Ἐν πρώτοις ἔκαμε δική της τὴν κληρονομία τῆς ἑλληνορωμαϊκῆς ἀρχαιότητος, Σ' αὐτὴν προσετέθη καὶ ἡ κληρονομία ὀκτῶ οἰώνων Γαλλικῆς πνευματικῆς δημιουργίας, συνεχοῦς καὶ ἀδιασπάστου. Ἡ γαλλικὴ

ἐκπαίδευσις φυσικὰ, ἔταξε ὡς σκοπὸ τῆς τὴν 'μετάδοση τῆς νέας γενεᾆς τῆς μεγάλης καὶ ὑψηλῆς αὐτῆς κληρονομίας. Συγχρόνως, ἔταξε ὡς σκοπὸ τῆς καὶ τὴν δημιουργία μιᾶς πνευματικῆς ἰδυούσης τάξεως, θεματοφύλοκος τῆς κληρονομίας αὐτῆς, ὥστε τὸ σχολεῖο κατέστη ὁ τόπος ἐπιλογῆς πρὸς δημιουργίαν τῆς ἐλίτε αὐτῆς.

Ἡ Γαλλία ὁμῶς ἀπέβη, ἀπὸ οἰῶνος περίπου, καὶ μεγάλη βιομηχανικὴ δύναμις. Τὸ γεγονός αὐτὸ εἶχε τὴν ἐπίδρασή του καὶ στὴν ἐκπαίδευση, ἡ δὲ ἐπίδρασις αὐτὴ ἐξεδηλώθη μὲ τὴν δημιουργία τεχνικῶν σχολῶν καὶ ἐπαγγελματικῶν σχολείων, παντὸς βαθμοῦ, πάσης φύσεως καὶ πάσης ἐιδικότητος. Μεταπολεμικῶς μάλιστα, λόγω τῆς ραγδαίας προόδου

ὀποχρεωμένον νὰ κάμῃ τοὺς συλλογισμοὺς του ἄλλοτε ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς ἀντιστροφῆς (ἀφαίρεσις ἢ πρόσθεσις βάρους, αὐξήσις ἢ ἐλάττωσις τῆς ἀντιστάσεως τοῦ ὕγρου), ἄλλοτε ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς ἀμοιβαιότητος (ἡ ἀντίστασις τοῦ ὕγρου ἰσορροπεῖ τὴν πίεσιν τοῦ piston μὲ τὴν ἀντιπαροβολὴν εἰς μίαν δύναμιν κατευθυνομένην πρὸς μίαν κατεύθυνσιν, μιᾶς δυνάμεως ἴσης, κατευθυνομένης κατ' ἀντίθετον φοράν).

Ἐνα κάπως δύσκολον πρόβλημα δὲν ἔμπορει νὰ λυθῇ παρὰ μὲ τὴν χρῆσιν μιᾶς ὁμοίας μεθόδου. Εἰς τὴν περίοδον αὐτὴν, λέγει ὁ Piaget, παρατηρεῖται μία σειρά λειτουργικῶν σχημάτων (chièmes opératoires).

α) Τὸ σχῆμα τῶν συνδυαστικῶν ἐνεργειῶν (opérations combinatoires). Ὁ συνδυασμὸς π.χ. 4 ὕγρων καὶ ἑνὸς ἀχρωστικοῦ καθ' ὅλους τοὺς δυνατοὺς τρόπους. β) Τὸ σχῆμα τῶν ἀναλογιῶν (proportions). Εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ πειράματα (γεωμετρικὰ μορφαί, ταχύτης, πιθανότητες, προβολὴ σκιῶν, σχέσις τῶν βάρων καὶ τῶν ἀποστάσεων εἰς τοὺς μοχλοὺς) τὰ παιδιὰ τῶν 7—11 ἐτῶν δὲν ἔμπορουν νὰ ἀνακαλύψουν τὰς ἀναλογίας, ἐνῶ τὰ παιδιὰ τῶν 11—12 ἐτῶν καὶ ἄνω φθάνουν εἰς τὴν ἰδέαν τῶν ἀναλογιῶν μὲ τὰ ἀτομικὰ τῶν νοητικῶν μέσα ἢ μὲ τὰς σχολικὰς γνώσεις. γ) Τὸ σχῆμα τῶν κινήσεων κατὰ διπλοῦν σύστημα. π.χ. ἕνας κοχλίας ποῦ μετατίθεται εἰς μίαν κινουμένην ἐπίσης σανίδα. δ) Τὸ σχῆμα πολλῶν συστημάτων εἰς τὴν μηχανικὴν ἰσορροπίαν. ε) Αἱ πιθανότητες. στ) Αἱ συρρετῆσεις (corrélations) ζ) Αἱ ἀντιστάθμισεις (compensations multiplicatives), ὅταν ἀλλοιώνοντες τὸν ὅγκον τροποποιούμεν μίαν τῶν διαστάσεων ἐνῶ ἡ τροποποίησις τῶν δύο ἄλλων ἀντισταθμίζει τὴν ἀρχικὴν τροποποίησιν καὶ ἐξασφαλίζει τὴν διατήρησιν τῆς ὅλης. η) Τὸ σχῆμα τῶν μορφῶν συντηρήσεως, ὅπως εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν εὐθυγράμμων καὶ ὁμοιομόρφων κινήσεων, ὅταν τὸ κινητὸν σταματᾷ, ἀλλὰ δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ ἀφαίρεσις (déduction) τῆς συντηρήσεως τῆς κινήσεως.

Ἡ λογικὴ ὁμ.ς, λέγει ὁ Piaget, δὲν εἶναι τὸ πᾶν διὰ τὴν σκέψιν. Αἱ μεταβολαὶ αὗται συμβαδίζουν μὲ γενικὰς μεταβολὰς τῆς νοημοσύνης κατὰ τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν. Ἐμφανίζεται τότε ἡ τάσις πρὸς ἐνσωμάτωσιν τοῦ ἀτόμου εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ ἡ προσαρμογὴ πρὸς τὸ κοινωνικὸν σῶμα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς μεταξὺ ἀτόμων σχέσεις τῆς προηγουμένης περιόδου. Ἡ ἐμφάνισις τῶν ὡς ἄνω γνωρισμάτων τῆς ἀφηρημένης νοημοσύνης συνδέεται βεβαίως μὲ τὴν ὡριμότητα τοῦ νευρικοῦ συστήματος, ὅπως ἀπέδειξαν οἱ Ms Culloch καὶ Pitts (Année psychologique, No 1, 1953, Paris) Ἡ ὡριμότης ὁμῶς παρουσιάζει τὰς δυνατότητας, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ διαμορφωθοῦν μόνον μέσα εἰς τὸ ὕλικόν καὶ κοινωνικὸν περιβάλλον.

Ἡ ἐνσωμάτωσις τοῦ ἐφήβου εἰς τὴν κοινωνίαν, λέγει ὁ Piaget, ἐκδηλώνεται ὑπὸ τρεῖς μορφάς: α) Ὁ ἐφηβὸς αἰσθάνεται τὸν ἐαυτὸν τοῦ ἴσου πρὸς τοὺς μεγάλους καὶ ὀχι κατώτερον, ὅπως συμβαίνει μὲ τὰ μικρὰ παιδιὰ. β) Ἀνοζητεῖ νὰ εἰσαγάγῃ τὴν ἐνεργητικότητά του εἰς τὴν κοινωνίαν, ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ προγράμματος ζωῆς. γ) Ἀνοζητεῖ νὰ βελτιώσῃ ἢ ἀναμορφώσῃ τὴν κοινωνίαν, τῆς ὁποίας διαπιστώνει τὰ ἐλαττώματα. Ἀρχίζει νὰ σκέπτεται ἐπὶ πραγμάτων ἐκτὸς τοῦ τοῦ καὶ χρόνου, ἐνῶ τὸ μικρὸ παιδί κάμνει τοὺς συλλογισμοὺς του ἐπὶ προβλημάτων τῆς παρούσης στιγμῆς. Εἰς τὰς τάξεις τῶν διανοουμένων ἐμφανίζονται κοινωνικαί, πολιτικαί, φιλολογικαί, θρησκευτικαί, φιλοσοφικαί ἰδέαι. Εἰς τὰ κορίτσια ἐμφανίζεται τὸ πρόβλημα τοῦ γάμου. Οἱ ἐργαζόμενοι ἐφηβοί, ἀγρόται ἢ ἐργάται, δὲν ἔχουν προσωπικὰς θεωρίας, ἀλλὰ προσκολλῶνται περὶ σσότερον εἰς ἰδέας, τὰς ὁποίας ἀποκτοῦν εἰς τὰς συγκεντρώσεις (σύλλογοι, λέσχαι κ.λ.π.) ἢ ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν βιβλίων.

Ἡ ἀφηρημένη σκέψις ἀποτελεῖ τὸ κύριον ὄργανον διὰ τὴν ἐνσωμάτωσιν τοῦ ἐφήβου εἰς τὴν κοινωνίαν.

(Ἀκολουθεῖ)

της γαλλικής βιομηχανίας παρουσιάσθη μεγάλη ανάγκη μηχανικών και ειδικευμένων έργων παντός είδους, εξ ου και επιτακτική ανάγκη ενισχύσεως της τεχνικής εκπαιδεύσεως. Η πολυτυπία εξ άλλου των σχολείων, την οποίαν οι Γάλλοι με υπερηφάνεια αποκαλούν εύκαμψία της σχολικής οργανώσεως, ήγειρε τα όρια της αναρχίας.

Ακόμη, τα προγράμματα των παντός βαθμού σχολείων ήσαν βαρυφορτωμένα και μάλιστα με πολλή θεωρητική, και μάλλον γλωσσική, ύλη. Αυτό είχε δύο ολέθρια αποτελέσματα: πρώτον, υπερκόπωση των μαθητών και δεύτερον, μιά ανηλεή επιλογή σέ όλες τις τάξεις, όλων των βαθμίδων της εκπαιδεύσεως, κατά την οποία όποιος μαθητής υστερούσε κάπως στην πρόσκτηση του υπερόγκου φόρτου των σχολικών γνώσεων, γλυστρούσε σιγά - σιγά και ανεπανόρθωτα προς τα χειρωνακτικά επαγγέλματα. Σειμειώνουμε, ότι ο επαγγελματικός προσανατολισμός, περί του οποίου τόσος λόγος έγινε στην Γαλλία, είχε μεταξύ άλλων και τόν σκοπό: να διακριβώνεται βάσει κριτηρίων πλέον αντικειμενικών (άνεξαρτήτως των σχολικών γνώσεων) η ικανότητα του παιδιού για το επάγγελμα.

Σχέδια αναδιοργάνωσης έγιναν άμέσως μετά την απελευθέρωση της Γαλλίας, αλλά δεν έλαβαν σάρκα και όστα. Το παρόν είναι το τρίτο κατά σειράν, έφθασε δέ μέχρι του κοινοβουλίου όπου θα συζητηθεί κατ' αὐτάς.

Μιά τέτοια προσπάθεια παρουσιάζει, βεβαίως, μεγάλο ενδιαφέρον για τόν ξένο παρατηρητή, φυσικά δέ και για τόν Έλληνα. Έν πρώτοις γιατί, γενικά, η ένημερότης αποτελεί σέ όλους τούς τομείς της κοινωνικής δραστηριότητας πρωταρχικό μέλημα των αρμοδίων. Ιδιαίτέρως όμως η ένημέρωσίς μας επί των συμβαινόντων στην Γαλλία είναι πλέον επιτακτική, γιατί εξ όλων των μεγάλων προηγμένων χωρών με την Γαλλία συγγενεύουν περισσότερο σέ τοπικές συνθήκες μας, ή νοοτροπία του λαού μας, υπάρχουν δέ και πνευματικοί δεσμοί άφ' ενός μόν λόγω της διαμορφώσεως του γαλλικού πνεύματος επί της διαμορφώσεως του γαλλικού πνευματικού πολιτισμού, άφ' έτέρου δέ λόγω της επιδράσεως της γαλλικής δανοήσεως επί του δικού μας πολιτισμού, ιδίως κατά τόν 19ο αιώνα και έντεϋθεν. Τέλος, η μέλητη μιάς τέτοιας προσπάθειας προκαλεί γόνιμες σκέψεις—δίδει δηλαδή νύξεις και γενικά άπορίας ή επιφυλάξεις—καθώς αυτόμάτως και άσυνειδήτως κάνομε παραλληλισμό με τά παύ' ήμιν ισχύοντα και με τά δικά μας προβλήματα. Είναι γνωστόν, ότι ο γράφων είναι εκείνος ο όποιος κατ' επανάληψιν υπεστήριξε ότι ο άκριτος θαυμασμός και ή δουλική των ξένων προτύπων είναι άτοπα. Όσο όμως άποστρεφόμεθα την ξενοδοουλεια και τόν άλόγιστο μιμητισμό, τόσο άποδοκιμάζομε και την ξενοφοβία και τό έρημικό κλείσιμο στον έαυτό μας, γιατί τά δύο φαινόμενα αποτελούν έκδήλωση ψυχικού συμπλέγματος κατωτερότητας. Πιστοί εξ άλλου στην άρχή μας, του να μη παρουσιάζωμε για δική μας την ξένη πνευματική ιδιοκτησία, θά αφήσωμε να μιλήσουν τά κείμενα. Αυτό άλλως τε στην παρούσα περίπτωση επιβάλλεται και από την ανάγκη άθροεντικής μεταδόσεως των συμβαινόντων. Καί, άναμφισβητήτως, δέν υπάρ-

χουν άρμοδιώτερα πρόσωπα προς τούτο από τούς ίδιους τούς Υπουργούς της Παιδείας που ήσυχολήθησαν με τό ζήτημα.

Τήν 20-5-1955 ο τότε ύπουργός κ. Jean Berthoin, έδήλωσε μεταξύ άλλων και τά εξής:

«... Η έπιτροπή μελέτης της μεταρρυθμίσεως έθεσε ύπ' όψιν μου τέσσαρες ούσιώδεις έπιταγές.

Η πρώτη εξ αυτών συνίσταται εις την αναγκαιότητα παρατάσεως, προοδευτικώς, της φοιτήσεως ίνα ληφθῇ ύπ' όψει ή παράτασις του χρόνου δραστηριότητος των ανθρώπων, ή αναγκαιότης πληρεστέρας μορφώσεως, αί προοπτικά επαγγελματικής χρησιμοποίησεως.

Η δεύτερη βασίζεται επί της αύξήσεως του ποσοστού των παιδιών, τά όποια εξακολουθοϋν τις σπουδές των πέραν της περιόδου υποχρεωτικής φοιτήσεως. Το ποσοστό αυτό, μεταξύ 1938 και 1953, έτριπλασιάσθη.

Η τρίτη

Η τετάρτη αναφέρεται στις βαθιές μεταβολές, οικονομικές και κοινωνικές της παρούσης εποχής.

α) Απ' αύτης της άπόψεως είναι ούσιώδεις να προωθήσωμε άληθινά, αποτελεσματικά, την τεχνική εκπαίδευση. να την καλέσωμε να δημιουργήση τά μεσαία και άνωτέρα στελέχη της οικονομίας από την έλλειψη των οποίων πάσχει πολύ, Είναι λοιπόν άναγκαίο να προσελκύσωμε προς την τεχνική εκπαίδευση ένα σημαντικό μέρος καλών στοιχείων της νεολαίας μας.

β) Ένδιαφέρει επίσης, σεβόμενοι έν τούτοις την εύγενή της παράδοση, να μεταρρυθμίσωμε αύτην την ίδια τη Μέση Έκπαίδευση. Για τούτο έτακτοποίησα τις σπουδές αύτης κατά τρόπον ώστε μια άναλογία πολύ πιό σημαντική των μαθητών της να λαμβάνη την εκ των θετικών έπιστημών προερχομένη έπιστημονική μόρφωση ή όποια ανταποκρίνεται στις πραγματικές ανάγκες της χώρας και, συνεπώς, στις πραγματικές δυνατότητες επαγγελματικής άπασχολήσεως των νέων γενεών.

Είναι λοιπόν άναγκαίο ν' άποβλέψωμε σέ τρεις σκοπούς:

α) Τήν άποσυμφόρηση της Μέσης Παιδείας

β) Τήν αναδιοργάνωσή της και τέλος

γ) Τήν ανάπτυξη της τεχνικής εκπαιδεύσεως, προς δημιουργίαν μεσαίων και άνωτάτων τεχνικών στελεχών.

Η άποσυμφόρησις θά έπιτευχθῇ:

α) Διά της οργανώσεως, κατά την έναρξη των σπουδών (Μέσης Έκπαιδεύσεως), μιάς περιόδου δοκιμής και προσανατολισμού έπαρκούς διάρκειας.

β) Διά λήψεως μέτρων άφαιρούντων από τό bac-calauréat—τό όποιο έν τούτοις δέν πρέπει να καταργηθῇ—τήν επικίνδυνη γοητεία που άσκει σήμερα.

Η αναδιοργάνωσις θά προκυψῇ από ένα νέο προσανατολισμό των σπουδών Μέσης Παιδείας, οι όποιες όφείλουν να παραχωρήσουν στη διδασκαλία των θετικών έπιστημών μιά θέση πολύ πλατειά.

Η ανάπτυξη της Τεχνικής Έκπαιδεύσεως θά έπιτευχθῇ με την γενή και έλκυστική διάρθρωσή της που θά προβλέπη πολυάριθμες γέφυρες οδηγούσες από την γενική εκπαίδευση προς την τεχνική. και τανάπαλιν. Η Τεχνική Έκπαίδευσις όφείλει επί τέλους

“ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΤΡΟΠΟΥ ΤΗΣ ΔΙΗΓΗΣΕΩΣ ΤΩΝ ΠΑΡΑΜΥΘΙΩΝ ΔΙΗΓΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΩΝ”

ὑπὸ τοῦ κ. ΚΩΝΣΤΙΝΟΥ ΣΚΑΡΛΟΥ
Δημ.λ. του Δημ. Σχολείου Ἀρτης

Τὸ παιδί τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου εὐχαριστεῖται ν' ἀκούῃ διάφορα περιστατικά, καθὼς καὶ τί ἔπραξαν οἱ γονεῖς του κατὰ τὴν παιδικὴν τῶν ἡλικίαν. Ἰκανοποιεῖται ὅμως ἀκόμη περισσότερο μὲ τὴν ἡδονὴν ποὺ τοῦ παρέχει ἡ διήγησις ἱστοριῶν ὄχι προσωπικῶν, ἀλλὰ ζωηρῶν, εὐθύμων καὶ φανταστικῶν.

Ἡ ἀφήγησις τέτοιων διηγημάτων καὶ παραμυθιῶν, διεγείρει σὲ μεγάλο βαθμὸν τὸ παιδικὸ ἐνδιαφέρον καὶ γιὰ τοῦτο θεωρεῖται πολὺ ὀρθὰ

ὡς ἡ κατάλληλότερα πνευματικὴ τροφή γιὰ τὰ παιδιά τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου.

Τὸ πλεονέκτημα τοῦτο τῆς ἀφήγησεως εἶναι γιὰ τοὺς παιδαγωγοὺς ἕνας πρακτικὸς λόγος γιὰ νὰ προτιμοῦν νὰ διηγούνται τίς περισσότερες ἱστορίες καὶ νὰ ἀναγιγνώσκουν μισοστὰς παιδιά λιγότερες ἀπ' αὐτές. Ἀλλωστε μιά διασκεδαστικὴ ἱστορία γίνεται διασκεδαστικώτερη στὰ χεῖλη ἐνὸς καλοῦ ἀφηγητοῦ, παρὰ στίς σελίδες ἐνὸς βιβλίου. Ἡ διήγησις εἶναι μιά τέ-

νὰ λάβῃ καὶ μέσα στὰ πράγματα τοὺς τίτλους εὐγενείας τῆς. (Σημ. Ὑπογραμμισμένο ἀπὸ ἐμᾶς)...

1. Η ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

Ἡ ὑποχρεωτικὴ ἐκπαίδευσις θὰ παραταθῇ μέχρι καὶ τοῦ 16ου ἔτους. (Σημείωσις. Σήμερα εἶναι ὑποχρεωτικὴ μέχρι καὶ τοῦ 14ου, δηλαδὴ τὰ παιδιά μένουσιν ὑποχρεωτικῶς ἐπὶ ὀκτὼ χρόνια στὸ σχολεῖο). Θὰ περιλάβῃ τρεῖς περιόδους:

Ἡ πρώτη, διαρκείας 5 ἐτῶν (ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ 6ου ἔτους τῆς ἡλικίας), ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν *στοιχειώδη* κύκλο τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως.

Ἡ δευτέρα, διαρκείας δύο ἐτῶν (ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ 11ου ἔτους τῆς ἡλικίας), ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν *κύκλον δοκιμασίας καὶ προσανατολισμοῦ*.

Ἡ τρίτη, διαρκείας τριῶν ἐτῶν (ἀπὸ τοῦ 13ου ἔτους τῆς ἡλικίας), ἀντιστοιχεῖ:

α) Εἴτε πρὸς δημοτικὴ ἐκπαίδευση τερματισμοῦ σπουδῶν.

β) Εἴτε πρὸς τὴν ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευση τερματισμοῦ σπουδῶν (ειδικευμένοι ἐργάτες).

γ) Εἴτε πρὸς τὴν ἐναρξὴ ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως παρατεταμένης διαρκείας.

δ) Εἴτε πρὸς τὴν ἐναρξὴ γενικῆς ἐκπαιδεύσεως (Σημ. Ἐννοεῖ γυμνασιακὰς σπουδὰς).

Ἀναλυτικώτερα:

Α' Ὁ στοιχειώδης κύκλος

Ἡ διδασκαλία ἐδῶ εἶναι ἡ ἴδια γιὰ ὅλους. Ἀποβλέπει κυρίως εἰς τὴν πρόσκτησιν τῶν βασικῶν γνώσεων καὶ δεξιοτήτων. Τίποτε δὲν ἀλλάζει εἰς τὴν σημερινὴν ὁργάνωσιν προκειμένου γιὰ τὴν ἐκπαίδευσιν κατὰ τὴν περίοδον 6—11 ἐτῶν. (Σημ. Ὡς γνωστὸν τὸ σημερινὸ γαλλικὸν σχολεῖο περιλαμβάνει: α) τὰ πέντε πρῶτα σχολικὰ ἔτη, ὀνομαζόμενα «στοιχειώδεις τάξεις», μετὰ τὰ ὁποῖα τὰ παιδιά πηγαίνουν στὸ γυμνάσιον, ἢ β) συνεχίζουν τίς σπουδὰς τρεῖς μέχρι τοῦ 14ου ἔτους στὸ δημοτικὸν σχολεῖον φοιτῶντα εἰς τὴν «τάξιν τέλους σπουδῶν»).

Β' Ὁ κύκλος δοκιμασίας καὶ προσανατολισμοῦ.

(Σημ. Μεταξὺ τῶν πολλῶν καινοτομιῶν τῆς παρούσης μεταρρυθμίσεως, αὕτη εἶναι ἡ πλέον πρωτό-

τυπη καὶ ἐκείνη ποὺ λύει *στὴν πράξιν* κατὰ τὸν δικαιότερον, ψυχολογικώτερον καὶ παιδαγωγικώτερον, μέχρι στιγμῆς, τρόπον τὸ πρόβλημα τοῦ σχολικοῦ προσανατολισμοῦ. Τὸ ἰδεῶδες θὰ ἦταν βέβαια ὁ κύκλος αὐτὸς νὰ ἀρχίζῃ ἀργότερα—περὶ τὸ 15ο ἔτος—καὶ νὰ εἶναι μεγαλυτέρας διαρκείας. Στὴν πράξιν ὅμως τὰ ἰδεῶδη δὲν πραγματοποιοῦνται τόσο εὐκόλως. Γι' αὐτὸ ἡ καινοτομία αὕτη ἐφαρμοζομένη σὲ μιά μεγάλη χώρα ὅπως ἡ Γαλλία—καὶ ὄχι λ.χ. σὲ ἕνα μικρὸ ἐλβετικὸν καντόνιον—καὶ μάλιστα σὲ μιά χώρα μὲ τόσο μεγάλη πνευματικὴ κληρονομία, ἀποτελεῖ κατάκτησιν τὴν σημασίαν τῆς ὁποίας πρέπει ὅλως ἰδιαιτέρως νὰ ἐξάρωμε).

Ὁ κύκλος αὐτὸς τείνει εἰς τὴν ἀναζήτησιν, ὅσον τὸ δυνατόν ἀσφαλέστερον, τῶν ἱκανοτήτων καὶ τῶν κλίσεων τῶν μαθητῶν.

Σήμερα οἱ μαθηταὶ προσανατολιζοῦνται στὰ τυφλά.

Σύμφωνα πρὸς τοὺς ἀνεξέλεγκτους πόθους τῶν γονέων, οἱ ὁποῖοι συχνὰ ὀπνωτίζονται ἀπὸ τὴν Μέσῃ ἐκπαίδευσιν καὶ τὸ baccalauréat, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν, κακῶς τὸν μόνον δρόμον ποὺ ὁδηγεῖ εἰς τὰ μεσαῖα καὶ ἀνώτερα σχολεῖα καὶ ἐπαγγέλματα.

Σύμφωνα μὲ τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν τῶν οἰκογενειῶν, ποὺ εἶναι ζήτημα τύχης.

Σύμφωνα μὲ τὴν γεωγραφικὴν θέσιν τοῦ τόπου τῆς γεννήσεώς των, ποὺ εἶναι ζήτημα τύχης.

Ὁ συνδυασμὸς τῶν τριῶν αὐτῶν παραγόντων εἰσάγει εἰς τὴν Μέσῃ Ἐκπαίδευσιν πολλοὺς μαθητάς, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶναι ἱκανοὶ γι' αὐτήν, ἐνῶ μένουσιν μακρὰν αὐτῆς ἄλλοι, οἱ ὁποῖοι θὰ τὴν ἀκολουθοῦσαν ἐπωφελῶς.

Ὅπως ἔχουν ὅμως σήμερον τὰ σχολικὰ μας πράγματα, ὅταν ἐμφανίζονται ἡ ἀπροσαρμογὴ τῶν μέν, ἡ ἱκανότης τῶν ἄλλων, εἶναι πιά πολὺ ἀργά γιὰ νὰ ἐπιχειρηθῇ ἕνας ἀναπροσανατολισμὸς. (Σημ. Ἵσως ὅμως ἡ ἀπροσαρμογὴ δὲν θὰ ἔβητε τόσο ὀξὺ τὸ ζήτημα ἐάν τὰ προγράμματα δὲν ἦσαν ὑπερφορτωμένα «μέχρι παραφροσύνης», ὅπως εἶπε σὲ ἐπίσημον λόγον του, ἐνώπιον καὶ τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, αὐτὸς ὁ πρύτανης τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων κ. Sartailh.

(Ἀκολουθεῖ)

χνη πολύ ωραία, την παιδαγωγική αξία της όποιας πρώτος ετόνισε ο Froebel, είναι δὲ τέχνη χρησιμωτάτη γιὰ τοὺς μαθητὰς, γιατί μεταφέρει τὴν φαντασίαν τῶν σὲ σκηνὲς ποὺ τοὺς συγκινοῦν.

Ἐπὶ πλεον ἡ τέχνη αὐτὴ ξυπνάει τὸ συναισθημα τοῦ ωραίου σὲ νέες ἐνέργειες, στερεώνει τὴν ἐμπιστοσύνη μεταξὺ τοῦ δασκάλου καὶ τῶν παιδιῶν, γεννᾷ τὴν συνήθεια τῆς συγκεντρώσεως, δυναμώνει τὴν προσοχή, καλλιεργεῖ τὴν διάνοια, ἀναπτύσσει τὸν πατριωτισμὸν καὶ τὸν θαυμασμὸν πρὸς τὸν ἡρωϊσμὸν, προξενεῖ ἀνεσι καὶ ψυχαγωγία, ἠθικοποιεῖ, ὑποβοηθεῖ τὴν ἀρμονικὴν ἐξέλιξιν τοῦ παιδικοῦ πνεύματος καὶ ἔχει τέλος ἰσχυρότατη ἐπίδρασι στὴν ἀνάπτυξιν τῆς μητρικῆς γλώσσας.

Ὁ ρόλος τῆς διηγέσεως, τῆς μουσικῆς αὐτῆς τῶν παιδιῶν, εἶναι νὰ χαρίζη τὴν χαρὰ τὴν τῶν ὠνούσα τὴν ζωτικότητα τοῦ πνεύματος.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ διήγησι εἶναι μιὰ τέχνη γιὰ τὴν διασκέδασι καὶ τὴν τέρψιν τῶν παιδιῶν ἀπὸ τὴν ὁποία προκύπτει αὐτόματα ἡ μόρφωσι τους, ἐπιβάλλεται νὰ διηγούμεθα συχνότατα εἰς τοὺς μαθητὰς μας θρησκευτικὰ, πατριωτικὰ καὶ ἠθικὰ κοινωνικὰ διηγήματα, ἀνέκδοτα, μύθους, παραδόσεις, ἀληθινὰς ἱστορίας, ἱστορίας μὲ προσωποποιημένα τὰ ζῶα καὶ τὰ φυτὰ, παραμύθια, χιουμοριστικὰ διηγήματα, περιστατικὰ ἀπὸ τὴν ζωὴν μας, γεγονότα, ἠθικὰς ἱστορίας καὶ ἄλλα παρόμοια. Ἀποδίδοντας ἰδιαιτέρη σημασίαν στὴν ἐκ μέρους μας ἐνώπιον τῆς τάξεως μας διήγησιν διαφόρων παραμυθῶν, ἱστοριῶν κ.τ.λ. εὐρίσκω ἀπαραίτητον ὅπως ἐφαρμόζωμεν εἰς τὸ σχολεῖον μας τὴν λεγομένην ὥραν τῆς ἱστορίας, ἡ ὁποία διαρκεῖ 10' ἕως 20' καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν διηγᾶται ὁ δάσκαλος ἢ ἓνας μαθητὴς μιὰ ὥρα ἱστορία. Πῶς πρέπει ὁμῶς νὰ διηγούμεθα τίς ἱστορίας αὐτές;

Κατ' ἀρχὴν ἡ ἀφηγητικὴ ἱκανότης εἶναι φυσικὴ εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ θεωρεῖται ὡς πολῦτιμο δῶρον γιὰ τὸ δάσκαλον.

Αὐτὴ ὁμῶς ἡ ἱκανότης γίνεται τελειότερη ὅταν ἔχη ὑπ' ὅψιν τοῦ ὁ διηγούμενος ὠρισμένους κανόνες καὶ ὠρισμένες ὁδηγίες, ποὺ ἐπήγασαν ἀπὸ τὴν πείρα καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευνα.

Ἡ ἀφηγητικὴ τέχνη ὅσο καὶ ἂν εἶναι προσωπικὴ δὲν κάνει ἐξαίρεσι, ὑπόκειται σὲ νόμους σπουδαίους καὶ οἱ ἀκόλουθοι ὑποδείξεις ἔχουν σκοπὸν νὰ δείξουν τὰ θεμέλια τῆς τεχνικῆς αὐτῆς.

Πρῶτα - πρῶτα ἡ ἱστορία ποὺ θὰ ἐκλέξωμεν γιὰ νὰ διηγηθῶμε θὰ πρέπει νὰ εἶναι τὰσο ὠραία, ὥστε νὰ θέλῃ καὶ ἡμᾶς τοὺς ἰδίους. Κατόπιν θὰ μελετήσωμε βαθειὰ τὴν ἐκλεγείσα ἱστορία, θὰ τὴν ἀπομνημονεύσωμε σ' ὅλες τίς λεπτομέρειας. Ἡ ἐργασία αὐτὴ πρέπει νὰ γίνῃ συστηματικὰ, γιατί ἡ διστακτικὴ ὁμιλία, ἡ χαλαρὰ διατύπωσις, ἡ ἐπ' ἀνόδοι στὰ λεχθέντα, ἡ παράληψις ἐνός περιστατικοῦ εἶναι τὰ ἐλαττώματα τὰ ἀσχημίζοντα καὶ τὴν ὠραιότερη ἱστορία.

Ἀφοῦ δὲ πεισθῶμε δτι γνωρίζομεν πολὺ καλὰ τὴν ἱστορίαν καὶ δτι θὰ τὴν διηγηθῶμε μὲ μεγάλῃ ψυχικῇ διάθεσι, εὐθυμίᾳ καὶ ζωηρότητα, καὶ ἀφοῦ τοποθετήσωμεν τὰ παιδιὰ μας μὲ τέτοιο τρόπο, ὥστε νὰ μποροῦν νὰ βλέπουν ὅλα τὰ πρόσωπά μας, ἀρχίζομε τὴ διήγησιν ἀπλᾶ, λογικᾶ, δραματικᾶ καὶ εὐθυμᾶ φροντίζοντες νὰ ἐπικρατήσῃ τὰξιν μας ἀπόλυτη σιγὴ.

Ἡ διήγησι μας λοιπὸν ἄς γίνεταί με ἡρεμῇ καὶ γλυκεῖᾳ φωνῇ, χωρὶς βία καὶ χωρὶς ὑστερικὰς φωνὰς, ἀλλ' ἀκριβῶς μὲ τὸν ἴδιον τρόπον ποὺ γίνεταί ἐξω ἀπὸ τὸ σχολεῖον, σὲ σπῆν τὸν παιδιοῦ ἀπὸ τῆς γιαιγιά τοῦ ἢ τὸν παποῦ τοῦ, γύρω σὲ ζεστὸ τζάκι.

Ἀς ἔχωμε δὲ ὑπ' ὅψιν μας δτι ἡ ἡρεμῇ, ἡ ἀναπαυτικὴ, ἡ πειστικὴ φωνὴ ἐνός ὁμιλητοῦ πετυχαίνει ἀμέσως τὸ σκοπὸν, ἐνῶ ἓνας ποὺ μιλεῖ δυνατὰ προκαλεῖ σύγχυσι.

Ἐπίσης ἄς λείπουν ἀπὸ τῆς διήγησι οἱ παρασκευές, οἱ τμηματικὲς διακοπές, οἱ ἐπιγραφές, οἱ περιλήψεις, οἱ συγκρίσεις, καὶ οἱ βαθεῖες ἐπεξεργασίες τοῦ Ἑρβατιανοῦ συστήματος, γιατί ὑπάρχει ὁ φόβος νὰ καταστραφῇ ἡ ὠραία ἐντύπωσις, ποὺ ἀφήνει πάντοτε στὴν παιδικὴ ψυχὴ ἡ διήγησι τοῦ Δασκάλου, ὅταν γίνεται διὰ μιᾶς ὁλόκληρῃ, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ὡς τὸ τέλος καὶ εἶναι παραστατικὴ, ζωντανή, δραματικὴ, ἀφελὴς καὶ ζωηρή.

Ἀλλῶστε δὲν ἀποτεινόμεσθα στὴ νόησιν τῶν παιδιῶν, ἀλλὰ στὴ συναισθηματικὴν τους κατάστασιν ποὺ ἐπικρατεῖ. Ὅταν αὐτὰ εἶναι ἐπὶ ἕως ἔνδεκα ἐτῶν ν' ἀκούμεθα στὶς συναισθηματικὰς κρίσεις ποὺ βγαίνουν φυσιολογικὰ καὶ ἀβίαστα ἀπ' αὐτὰ καὶ ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐρώτησιν μας (σὰς ἄρσεε ἡ ἱστορία;).

Ὁλόκληρη ἡ διήγησι θὰ διαρκῇ 10'—15' καὶ θὰ γίνεταί σὲ τελευταῖον τέταρτον τῆς προγευματινῆς ἢ ἀπογευματινῆς ἐργασίας, γιὰ νὰ φύγουν εὐχαριστημένα τὰ παιδιὰ ἀπὸ τὴν τάξιν. Ἀπὸ τὸ ἱστορῆμα πρέπει νὰ λείπουν οἱ πολλὰς χρονολογίες, οἱ ἰδιότητες τῶν δρώντων προσώπων καὶ τὰ πολλὰ ὀνόματα ἀνθρώπων καὶ τόπων, γιατί τὰ παιδιὰ τῶν τεσσάρων πρώτων τάξεων τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου δὲν μποροῦν νὰ μετατεθοῦν σὲ τὸν πολιτισμὸν τῶν παρελθουσῶν ἐποχῶν, οὔτε νὰ φαντασθοῦν πόλεις, χωριά, βουνὰ καὶ ἄλλα τοπικὰ στοιχεῖα ξένων χωρῶν.

Ἐὰν ὁμῶς ὑπάρχουν σὲ τὸ διήγημα ὀνόματα, χρονολογίες καὶ τὰ λοιπὰ, ἄς περιορίζεταί με κατὰλληλῃ διασκευῇ ποὺ θὰ γίνεταί ἔντεχνα σὲ πολλὰ ἀπὸ τὰ παιδικὰ παραμύθια καὶ διηγήματα, ὥστε νὰ προσαρμόζωνται πρὸς τὴν ἐκάστοτε πνευματικὴν κατάστασιν τῶν παιδιῶν.

Γιὰ νὰ εἶναι ἐπιτυχὴς ἡ διήγησι, πρέπει νὰ παραλείψωμε τίς λεπτομερεῖς περιγραφὰς τόπων καὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐνῶ ἀντίθετα πρέπει νὰ περιγράψωμε μὲ λεπτομέρεια τίς πράξεις καὶ τὴν δράσιν τῶν προσώπων τοῦ διηγήματος ἔστω καὶ ἂν ἦτο ἐπιτυχὴς ἡ διήγησι μας, τὰ παιδιὰ θὰ ζητήσουν ἀσφαλῶς ν' ἀκούσουν τὸ ἴδιον κεφάλαιο τὴν ἐπομένη ἢ τὴν μεθεπομένη ἡμέραν πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ τὸ

Η ΕΡΓΑΣΙΑ ΩΣ ΣΤΟΙΧΕΙΟΝ ΠΡΟΟΔΟΥ

ΙΩΡΔΑΝΟΥ ΥΦΑΝΤΙΔΗ, Δημοδιδασκάλου
Ε' Εκπαιδευτικής Περιφέρειας 'Αθηνών

Ἡ εργασία εἶναι μία ὀργανικὴ ἀνάγκη καὶ δι' αὐτῆς εἴτε αὐτὴ εἶναι σωματικὴ εἴτε διανοητικὴ ἐξασφαλίζει ὁ ἄνθρωπος ὕλικά ἢ πνευματικὰ ἀγαθὰ πρὸς τελειοποίησιν τῶν ὄρων τῆς ζωῆς του. Ἐχει χρέος ἐπιτακτικὸν καὶ ἱερὸν ὁ ἄνθρωπος νὰ μεριμνᾷ διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ σώματος. Τὸ σῶμα εἶναι ἱερὸς θωμὸς τῆς ψυχῆς λέγει ὁ Ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν Παῦλος Ἀλλοῦ ὁ ἴδιος λέγει: ὁ μὴ ἐργαζόμενος μὴδ' ἐσθιέτω. Θέτει τὴν ἐργασίαν ὡς καθήκον ἐπιτακτικόν, ὡς χρέος ἱερὸν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἱερὰν Βίβλον ἐλέπομεν ὅτι ἡ εργασία εἶναι μία ἀπὸ τὰς δέκα ἐντολάς τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον.

Ἡ εργασία εἶναι ὁ μοχλὸς πού κινεῖ τὰ ἄτομα καὶ τοὺς λαοὺς πρὸς πρόδον. Ὁ Ἀρχαῖος Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ οἱ ἄλλοι πολιτισμοὶ τῶν διαφόρων λαῶν τῆς ἀρχαιότητος εἶναι προϊόντα ἐργασίας. Ἡ ἀθάνατος Ἑλληνικὴ φυλὴ, ἡ ὁποία Θεῖα προνοία κατοικεῖ εἰς τὸν ἱερὸν αὐτὸν χώρον τοῦ πλανήτου πού λέγεται Ἑλλάς, μετὰ τὴν φυσικὴν τῆς εὐφυΐας, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν φιλεργίαν τῆς ἐδημιούργησε ἕναν ὑπέροχον πολιτισμὸν καὶ προήγαγε τὰς ἐπιστῆμας εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας.

Τὰ περισπούδαστα συγγραφικὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων φιλοσόφων εἶναι προϊόντα ἐργασίας. Προϊόντα ἐργασίας χεῖρὸς καὶ νοῦ εἶναι καὶ ὁ ἔρμης τοῦ Πραξιτέλους καὶ ὁ ἡνίοχος.

Ὁ ἐκπληκτικὸς πολιτισμὸς τοῦ 20οῦ αἰῶνος μας εἶναι καὶ αὐτὸς προϊόν ἐργασίας. Μὲ ὀλίγας μαθηματικὰς ἐξισώσεις ὁ Ἀϊν — Στάιν ἀπέδειξε τὸν νόμον τῆς σχετικότητος. Ἡ θεωρία αὐτὴ εἶναι προϊόν ἐργασίας ἐπιστημονικῆς.

Ἡ οἰκογένεια, τὸ κοινωνικὸν αὐτὸ κύτταρον, ἔχει χρέος νὰ διδῇ οἰκογενειακὴν ἀγωγὴν σὺν παιδί. Μέσα

ἐκτελέσωμεν. Διαφορετικὰ δὲν πρέπει νὰ ἐπαναλάβωμεν οὔτε ἡμεῖς οὔτε τὰ παιδιά τὴν ἴδια ἱστορίαν.

Θὰ προτρέπουμε ὅμως τὰ παιδιά νὰ φέρνουν καὶ νὰ διηγούνται στὴν τόξιν ἰδικὰ τῶν παραμύθια καὶ ἱστορήματα πού θὰ ἔχουν διοβύσει στὰ βιβλία τῆς μαθητικῆς ἢ ἀτομικῆς τῶν Β.βλιοθήκης ἢ πού τυχόν θὰ ἔχουν ἀκούσει στὸ κοινωνικὸν τοὺς περιβάλλον. Συχνὰ θὰ πρέπει οἱ μαθηταὶ τῆς Ε' καὶ ΣΤ' τάξεως νὰ διηγούνται ἱστορίες εἰς τὰ παιδιά τῶν κατωτέρων τάξεων καὶ νὰ ὀργανώσουν σὲ ἀραιὰ χρονικά διαστήματα ἀπογεύματα ἱστοριῶν καὶ παραμυθιῶν.

Ἐπίσης θὰ ἐπιτρέπουμε στὰ παιδιά νὰ διηγῶντο ἐάν θελήσουν τὴ διήγησίν μας ἢ νὰ ἰκνογραφῇσιν μερικὰς σκηνὰς ἀπὸ αὐτῆς.

Τέλος σπανιότατα ὡς γίνηται δραματοποιήσιν ἢ παράστασιν ὀρισμένων σκηνῶν τῆς διηγῆσεως ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ παιδιά, χωρὶς ὅμως νὰ ἀπομιμοῦνται αὐτὰ πράξεις μὴ εὐγενεῖς ἢ πρόσωπα κατώτερα.

στὸ σπῆτι τὸ παιδί συνηθίζει νὰ ἐργάζεται καὶ νὰ παίρνῃ ἀγωγὴν.

Ἡ ἀγωγή τοῦ παιδιοῦ μέσα στὴν οἰκογένειαν ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ἡμέραν τῆς γεννήσεώς του. Ἀπὸ τὴν στιγμήν πού τὸ παιδί εἶναι ἔξω ἀπὸ τὰ σπλάχνα τῆς μητέρας τοῦ ἀρχίζει ἡ ἀγωγή.

Εἰς τὸ σχολεῖον συνεχίζεται ἡ ἀγωγή καὶ ἡ μόρφωσις τοῦ παιδιοῦ κατὰ τρόπον μεθοδικώτερον καὶ παιδαγωγικώτερον.

Οἰκογένεια καὶ σχολεῖον ὀφείλουν νὰ ἐνσταλάζουν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδιοῦ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἐργασίαν γιὰ τὴν προκοπὴν του, τὴν σταδιοδρομίαν του γενικῶς.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἔλεγαν πολὺ ὀρθὰ κατὰ παιδαγωγικὸν τρόπον — Οὐκ ἂν δύναιτο μὴ καμὼν εὐδαιμονεῖν, αἰσχρὸν τε μοχεῖν μὴ θέλει νιανίαν.

Γονεῖς παρρηματεῖτε τὰ παιδιά σας πρὸς ἐργασίαν. Ἐλέγχετε ἀνελλιπῶς τίς σχολικὰς τῶν ἐργασίας. Στὸ σχολεῖο σύμφωνα μετὰ τίς ἀρχὰς καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ σχολείου ἐργασίας συντελεῖται ἐντατικὴ καὶ μεθοδικὴ ἐργασία. Διὰ νὰ καταστήτῃ ὁ μαθητὴς μία τελεία προσωπικότης δὲν ἀρκεῖ τὸ ἰδεῶδες μόνον παιδαγωγικὴν σύστησιν καὶ ἡ εὐτυνευμένη τοῦ διδασκάλου, ἀλλὰ εἶναι ἀπαραίτητος ἡ συμβολὴ καὶ συμπράξεις τῆς οἰκογενείας. Καθημερινῶς κατακλύζονται τὰς ἀλλὰς τῶν σχολείων παιδιά πού ὀρέγονται διὰ μάθησιν. Ὅλα τὰ παιδιά ζωηρὰ καὶ εὐθυμα ἀγκαλιάζουν τὰ ἀγαπητὰ τοὺς σχολεῖα καὶ μετὰ ξεκάχρο μυαλὸ τὴν σχολικὴν τοὺς ἐργασίαν. Ἐργάζονται ὅλα μετὰ αὐτενεργίαν τρόπον καὶ σύμφωνα μετὰ τὰς δυνάμεις τῶν παρουσιάζουν ἀνάλογον ἔργον.

Προπορεύονται εἰς ἀπόδοσιν ἔργου τὰ παιδιά πού ἡ φύσις τὰ ἐπρόκρινε μετὰ μία εὐφυὴς διαφορετικὴ καὶ ἐρ' ὅσον εἶναι συνηθισμένα νὰ ἐργάζωνται καὶ ἀκολουθοῦν τὰ ἄλλα πού εὐνοήθησαν ὀλιγώτερον ἀπὸ τὴν φύσιν.

Συχνὰ ὅμως συμβαίνει παιδιὰ τῆς δευτέρας κατηγορίας, διότι εἶναι φίλεργα νὰ ἀκολουθοῦν κατὰ πόδας τὰ πρῶτα, νὰ συμβαδίζον καὶ κάπου κάπου νὰ προπορεύωνται. Νὰ προσέχῃ εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἡ οἰκογένεια καὶ τὸ σχολεῖο νὰ συνηθίζον τὰ παιδιά πού εἶναι προνομιούχα ἀπὸ τὴν φύσιν νὰ εἶναι καὶ φίλεργα.

Πιράγοντες τῆς προόδου καθόλου εἶναι ἡ εὐφυΐα καὶ ἡ φιλεργία.

Διευθύνσεις συμφώνως τῷ ἀρθρῷ 6 § 1
τοῦ Α. Ν. 1092/1938

Ἐκδότης: Διδ. Ὀμοσπονδία Ἑλλάδος
Προέδρος: ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΡΑΣ
Κατοικία: Σολομωνίδου 10 — Ἀθήναι

ὑπεύθυνος Τυπογραφείου
Ἐκδοτικοῦ Οἴκου ΙΩΑΝ. ΚΑΜΠΑΝΑ
Ν. Σακουλίδης, Μιρμιπλή 10 Ἀθήναι

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΗ

« ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΣΥΓ-
ΧΡΟΝΗ ΑΜΕΡΙΚΗ » - Θεοδώρου Χαρά-
λαμπίδη.

Ένα πράγμα που το ξέρουμε όλοι μας και δεν υπάρχει κανένας που να μη το ποραδέχεται είναι το αυτό : ότι η ταχύτητα των μεταφορών και η εύκολία της συγκοινωνίας του καιρού μας, δηλαδή ο τεχνικός πολιτισμός, όπως λέμε, της εποχής μας, έχουν καταντήσει τον κόσμο τόσο μικρό, ώστε όλοι οι λαοί σήμερα να θεωρούνται γείτονες. Σήμερα κατά γενικό κανόνα ένα σι βαρό έπείσδίο ή φαινόμενο που παρουσιάζεται σ' οποιαδήποτε μακρινή χώρα και πέρα απ' τούς ωκεανούς, δεν μπορεί να μās άφίνη άδιάφορους, όπως γινόταν άλλη φορά. Είτε εύεργετική, είτε δυσμενή και επικίνδυνη επίδραση παρουσιάζει κάποιο σημαντικό γεγονός σε μια ξέμακρη χώρα πάντα τραβάει το ενδιαφέρον μας. Ίδιαίτερα μās ενδιαφέρουν γεγονότα προόδου και πολιτισμού.

Έδω και κάμποσα χρόνια και μάλιστα ύστερα απ' τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, το ενδιαφέρον όλου του κόσμου έχει συγκεντρωθεί ή Αμερική και ειδικότερα οι Ένωμένες Πολιτείες της. Πανθομολογείται σήμερα πως ή χώρα αυτή άσκει σημαντική επίδραση σε πολύ πλατειά κλίμακα στην οικονομική, στην πολιτική και στην πνευματική ζωή του καιρού μας. Για το λόγο αυτό έχει γίνει αυτή αντικείμενο μελέτης από πλείστους επιστήμονες, οι όποιοι έστρεψαν την προσοχή και την έρευνά τους προς διάφορους τομείς της χώρας αυτής, σημαντικώτερος των οποίων είναι και ο τομέας της εκπαίδευσης.

Αντικείμενο έμπεριστατωμένης μελέτης έπάνω στον τομέα της εκπαίδευσης των Ένωμ. Πολιτειών αποτελεί το περιουόδοστο σύγγραμμα του γνωστοιάτου στον εκπαιδευτικό και γενικώτερα στον επιστημονικό κόσμο της πατρίδας μας κ. Θεοδώρου Χαράλαμπίδη με τον τίτλο « Παιδεία και πολιτισμός στην σύγχρονη Αμερική ». Ο κ. Χαράλαμπίδης με την επιστημονική εύσυνειδησία και έρευνητική έμβριθεία που τον διακρίνει μās παρουσιάζει με το σύγγραμμά του αυτό τα άποτελέσματα μιας σπουδαίας παιδευτικής έρευνας που έκαμε κατά τα χρόνια 1951-52 με έπιτόπια μετάβασή του στην Αμερική.

Μέσα στις 140 σελίδες του έργου αυτού (έκδοση βιβλιοπωλείου « Έστια ») μās δίνει κάθε τι που σχετίζεται με την κατάσταση της παιδείας στην Αμερική. Το βιβλίο αυτό το χωρίζει σε δυο μέρη.

Στο πρώτο πραγματεύεται ειδικά για την Παιδεία. Για να κάμη τις πλούσιες παρατηρήσεις του έπεσκέφθηκε άφθονα εκπαιδευτήρια όλων των βαθμών των Ένωμ. Πολιτειών. Μās παρέχει σαφή εικόνα της οργάνωσης και λειτουργίας των. Δεν περιωρίσθηκε στην εξέταση μόνο των ζητημάτων της σχολικής άγωγής. Έπεξέτεινε την έρευνά του και στα ζητήματα που άφορούν τη μετасχολική άγωγή. Δεν παρέλειψε δε να έμβασθύν και στις βασικές άρχες πάνω στις όποιες στηρίζονται εκεί τα μεγάλα παιδαγωγικά ρεύματα της εποχής.

Στο δεύτερο μέρος του βιβλίου ο συγγραφέας παραθέτει σημαντικά στοιχεία απ' εκείνα που άποτελούν τον πολιτισμό των Ένωμ. Πολιτειών, δηλαδή μās παρουσιάζει τα πνευματικά θεμέλια του συγχρόνου Αμερικανικού πολιτισμού. Άνάμεσα στα άλλα διαπραγματεύεται στο μέρος αυτό και για το χριστιανικό πολιτισμό της Αμερικής,

τη θρησκευτική ζωή, τα μουσεία, την οργάνωση των βιβλιοθηκών, την άγωγή του πωλίτη, τη γλώσσα, την καίάργηση του διδακτικού προσωπικού κ.λ.π.

Ο συγγραφέας δεν θεώρησε άρκετό να κάμη μόνο διεξοδική περιγραφή της καταστάσεως της Παιδείας στην Αμερική, χωρίς να τονίση και τη σημασία που μπορεί να έχη και το ρόλο που μπορεί να παίξη ή χώρα αυτή στην παγκόσμια προόδο και στην παγκόσμια ίσορροπία της ειρήνης. Στην έπίλογό του—άρεκά έκτεταμενον—διοπρηνιματεύεται πολύ διαφωτιστικά για τον ήγετικό ρόλο που παίζουν σήμερα οι Ένωμ. Πολιτείες και τη σίαση του Αυτικού κόσμου ενάντια στον κομμουνισμό.

Δεν μās έπιτρέπει δυστυχώς ο χώρος του Έπιστημονικού Βήματος του Διδασκάλου να έπεκταθώμε σε λεπτομερέστερη άνάλυση του σπουδαίου αυτού βιβλίου. Ας μās έπιγραφή μόνο να μεταφέρουμε έδω μια μικρή περικοπή απ' το σύγγραμμα αυτό. απ' την οποία γίνεται φανερό ή αντίληψη του συγγρ. για την επίδραση των εκπαιδευτικών σ' ένα λαό : « Έπιμένως ή επίδραση που άσκειται συνειδητά ή όχι από μέρους των εκπαιδευτικών πάνω σ' ένα λαό είναι σημαντική. Μ' αυτό δεν θέλω καθόλου να μειώσω την εύεργετική επίδραση και συμβολή και των άλλων παραγόντων, των άλλων δυνάμεων σε μια κοινωνία, όπως π.χ. της οικονομίας, της εκκλησίας, της οικονομικής, πολιτικής, επιστημονικής και καλλιτεχνικής ζωής, έφ' όσον ως σκοπόν τους θέτουν το γενικό άνέβασμα ενός λαού. **Εί** αυτό άκριβώς σημαίνει παιδεία, με την εύρύτερη έννοια και σημασία του όρου αυτού ». Με το βιβλίο αυτό του κ. Χαράλαμπίδη κατατοπίζεται ο άναγνώστης θαυμάσια στην εκπαιδευτική κατάσταση της χώρας των Ένωμ. Πολιτειών.

Δεν είναι των δικών μας δυνάμεων να παρουσιάσουμε στο διδακτικό κόσμο το ως τώρα έργο του κ. Χαράλαμπίδη. Είναι γνωστότατος για την τόσο έωφελη του εργασία σαν ύποδιευθυντής της Μισρασιείου Ακαδημίας. Άλλά περισσότερο είναι πολύ γνωστός από το ως τώρα πλουσιότατο συγγραφικό του έργο. Έκείνο που τονίζουμε είναι ότι με το παραπάνω σύγγραμά του, γραμμένο σε γλώσσα δημοτική και με συστηματική διάρθρωση των ίδων θαμάσια, ο κ. Χαράλαμπίδης χαρίζει σπουδαία στοιχεία στον άναγνώστη. Γενικά μπορούμε να πώμε ότι το σύγγραμμα αυτό το χαρακτηρίζουν πλείστες άρετές κυριώτερες των όποιων είναι εκτός από την επιστημονικότητα ή απλότητα και ή σαφήνεια.

Κώστας Π. Λαζαρίδης

« ΠΩΣ ΝΑ ΜΟΡΦΩΝΩΜΕΝ ΤΑ ΕΛΛΗΝΟΠΟΥ-
ΛΑ » Βασιλείου Άμβροσίου.

Πολλοί έγραψαν γύρω από το πως και το τί θα διδάξουμε τον Έλληνοπαιδα. Καθένας τους γράφει από την σκοπιά που βλέπει και κατέχει το θέμα, προσπαθεί να άναπτύξη τις ιδέες του άνάλογα με την εύφύτητα των γνώσών του, την αντικειμενικότητα των άκρίων του και την δεξιότητα την συγγραφική του.

Αυτοί που γράφουν είναι πολλοί. Δυστυχώς μετρούνται στα δάκτυλα εκείνοι που έχουν την δύναμη να γράψουν. Στα βιβλία που κυκλοφορούν (δόξα τω Θεώ έν άφθοίω) διακρίνουμε με εύχαρίστησι το βιβλίο του έκλεκτου Έπιθεωρητού κ. Βασ. Άμβροσίου με τίτλο « Πώς να μορφώσωμεν τα Έλληνοπαιδα » (Έκδοση Καμπανά). Μίσα σ.ις 122 σελίδες του βιβλίου περιέχονται πολλά ώφέλιμα, με πρακτικό και επαγωγικό τρόπο, για τον διδάσκοντα και τον διδασκόμενο. Το πλούσιο μορφωτικό υλικό του θα το βυή ο άναγνώστης διαβάζοντας τα κατονομασμένα κεφάλαια : Προπαρασύνή διά το έργο της άγωγής, Σκοπός και παρά οντες της άγωγής. Πως αρχίζει ή φροντίς διά την άγωγήν, μέσα διά την ψυχασωματικήν και πνευματικήν άνάπτυξιν του παιδός, περί συναισθημάτων, περί όρμών, κ.λ.π. Έπίσης περιέχει συλλογή από παιδικά ποιήματα, προσευχές, παραμύθια, διηγήματα και άλλα.

Το συνιστώ άνεπιφύλαχτα, έχει να προσφέρη στο έργο του σχολείου.

Π. ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ